Ж. В. Колоїз

З. П. Бакум

Слово Благовісті

Словник-довідник

фразем біблійного походження

Кривий Ріг
2002

ББК 81.2Укр-3
К-61
Слово Благовісті : Словник-довідник фразем біблійного походження / Ж. В. Колоїз, З. П. Бакум. – Кривий Ріг : Видавництво «І.В.І.», 2002. – 195 с.

Рецензенти:
В. С. Калашник, доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна),
В. В. Явір, кандидат філологічних наук, професор (Криворізький державний педагогічний університет)

Словник-довідник сприятиме кращому розумінню значення фразем біблійного походження в текстах художньої літератури та публіцистики. Знання конкретних умов їх виникнення допоможе правильно послуговуватися ними в мовленнєвій практиці.

Для учнів, студентів, викладачів, журналістів і для всіх шанувальників Слова Божого.

© Колоїз Ж. В., 2002.
© Бакум З. П., 2002.
© Видавництво «І.В.І.», 2002.

Хто втратив Боги в душі своїй,
той знову зустріне Його в цій книзі,
а хто ніколи Бога не знав, того
Біблія осяє божественним світлом
Генріх Гейне

Характерною функціональною особливістю фразем біблійного походження є насамперед образність, здатність репрезентувати християнський погляд на світ у наочно-чуттєвих уявленнях. В основі цієї образності лежить суперечність між конкретним і переносним сприйняттям.

Більшість біблійних фразем значно активніше, ніж інші одиниці, прагне зберегти вихідну образність. Конденсуючи складні образи (наприклад, *іти на Голготу*, *нести тяжкий хрест*, *заблудла вівця*, *вдовина лепта* тощо), вони викликають у свідомості носіїв мови ряд асоціацій і, незважаючи на їх належність до різних релігійних конфесій, апелюють до єдиного священного тексту – Біблії.

Однак недостатнє знання конкретних умов їх виникнення призводить до відсутності будь-яких асоціацій і до того, що значення багатьох фразем біблійного походження розуміється неправильно. Крім того, частина таких одиниць не безпосередньо співвідноситься з текстами Старого і Нового Заповітів, а лише створені на основі відповідних біблійних ситуацій.

У зв'язку з цим ми пропонуємо функціональну класифікацію фразем біблійного походження, що передбачає інгерентні (*інгер.*), адгерентні (*адгер.*), оказіональні (*оказ.*), нетранслітерні (*нетрансл.*) різновиди. Ігнерентні фраземи повністю (семантично і структурно) співвідносяться з первинним текстом, із конкретною біблійною ситуацією. Одиниці, які лише за структурою співвідносяться з тією чи тією біблійною ситуацією, а їх семантика у процесі історичного розвитку зазнала певних змін, кваліфікуємо як адгерентні. Як оказіональні функціонують такі фраземи, що виникли на основі інгерентних і за своїми структурно-семантичними особливостями виходять за межі первинних текстів. Нетранслітерні фраземи, як і інгерентні, повністю співвідносяться з тією чи тією біблійною ситуацією, але апелюють до старослов'янського джерела.

ПОБУДОВА СЛОВНИКА

Словник-довідник складається з 386 словникових статей, розміщених в алфавітному порядку. У кінці словника так само в алфавітному порядку подано перелік усіх проаналізованих фразем біблійного походження.

Реєстрову фразему кожної словникової статті виділено жирним шрифтом, після чого курсивом подано її функціональну характеристику, семантику або особливості використання (для фразем, функціонально співвідносних із реченням). Після значення (з абзацу) репрезентовано опис біблійної ситуації, на основі якої виникла аналізована фразема. Крім довідки-пояснення, кожна словникова стаття містить ілюстрації, узяті з творів художньої літератури, публіцистики, розмовного мовлення. Наприклад:

Гірчичне зерно, *інгер*. Про щось найдрібніше, найменше за формою, але істотне, суттєве за змістом.

Гірчичне зерно – одне з найдрібніших в ізраїльському землеробстві. З цієї маленької насінини виростало дерево до чотирьох метрів, у гілках якого маленькі пташки знаходили відпочинок і харчі. А тому й «Царство Небесне подібне до ***зерна гірчичного***, що взяв чоловік і посіяв на полі своїм. Воно найдрібніше з усього насіння, але, коли виросте, більше воно за зілля і стає деревом, так що птаство небесне злітається і кублиться у віттях його» [Матвія 13 : 31–32].

Це зовсім не дрібниця, оця по дорозі й ніби випадково кинута

увага. Ні, це те насіння, може мале й непомітне, на зразок ***гірчичного зерна*** *євангельського, з якого виросло проте величезне дерево* (С. Єфремов).

Можливі варіанти аналізованих конструкцій, їх синоніми або й інші (не синонімічні, але споріднені) фраземи, породжені описуваною біблійною ситуацією, подаються після довідки-пояснення і позначаються • (кружечком). Наприклад:

Співати осанну, *інгер*. Славити, хвалити кого-небудь.

Осанна (з гебрейського hosianna, що означає «дай щастя», «допоможи», «спаси») – урочистий вигук, яким гебреї зустрічали царів, високоповажних осіб; співвідноситься з нашим «слава». Саме так євреї вітали Ісуса Христа як Месію під час Його входу до Єрусалима. «А народ, що йшов перед ним і позаду, викрикував, кажучи: «Осанна Сину Давидовому! Благословенний, хто йде в Господнє ім'я! Осанна на висоті» [Матвія 21 : 9].

• співати славу

Народ заповнив усі майдани, усі ринки в місті, із вулиць доносилися, як глухе гуркотіння моря, радісні крики. Народ ***співав осанну*** *Ісусові, обітованому пророками Месії* (В. Петров); *І сон осонь сміється в світ синами, Осінній сум по небеса в стерні.* ***Співа*** *сон соняхів ясну* ***осанну*** *– Се Січ свята, се оси у струні* (І. Іов); *А Михаель-архангел, князь Сил Небесних, жив серед люду свого, навчаючи* ***славу*** *Відвічному* ***співати****, красні пісні складати* (Н. Королева).

Фраземи, що подаються після • (кружечка), виносяться в

реєстр за алфавітним порядком і супроводжуються ремаркою *див.:* (дивіться). Наприклад:

Співати славу, *оказ. див.:* **співати осанну**.

Якщо фраземи, породжені однією біблійною ситуацією, відрізняються значенням, то, крім ремарки *див*., що відсилає до відповідної біблійної ситуації, подаються тлумачення та ілюстрації. Наприклад:

У райському костюмі, *оказ*. Про голу людину. *див.:* **фіговий листок**.

• у костюмі Адама і Єви, **у костюмі Єви**

У своїй безцеремонності д. Щеголев не зупиняється ні перед чим, він, мабуть, так само легко розгулював би серед білого дня багатолюдними вулицями ***в райському костюмі*** (С. Єфремов); *Ні стиду, ні сорому. Розгулюють по пляжу* ***в костюмах Адама і Єви.*** *Хоч би дітей постидалися* (Розм.); *Одежу прихопиш на руку і йдеш, як Єва цих білих безлюдних пісків ... Кілометри можеш йти отак впродовж коси* ***в костюмі Єви****, не ризикуючи нікого, крім птахів, зустріти* (О. Гончар).

Цю словникову статтю слід розуміти так: фразема **у райському костюмі** породжена тією самою біблійною ситуацією, що й фразема **фіговий листок** (ця словникова стаття передбачає довідку-пояснення), і функціонує у варіантах **у костюмі Адама і Єви**, **у костюмі Єви**.

Фіговий листок, *адгер*. Благопристойне прикриття ганебних учинків.

Після того, коли Адам і Єва скуштували плід із дерева пізнання добра та зла (*див.:* **скуштувати плід із дерева пізнання добра та зла**, **у поті лиця***)* їм розкрилися очі, «і пізнали, що нагі вони. І зшили вони **фігові листя**, і зробили опаски собі» [Буття 3 : 7].

Усі ці комедні вибрики «од науки» не для науки, звісно, здались авторові, – це тільки ***фігові листочки*** *на срамотню частину його роботи, що вся зводилась до доносу на українство, до вимагання нових проти нього репресій* (С. Єфремов); *Чому ж ви, дорогий товаришу, вважаєте, що вживання віками усталених літературознавчих термінів, хоча б тієї «інвективи» чи «медитації», є обов'язково «****фіговим листочком****»* (Літературна Україна); *Яка злива тваринячого підлого жаху! Скільки злоби й тупої жорстокості, що перед смертю ще сама себе жере, душить, із садистичною насолодою переступаючи через кожного іншого. Якась лавина оголеної, вже ніяким* ***фіговим листком*** *не прикритої, людської мізерії* (І. Багряний).

У багатьох словникових статтях, як і в наведеній вище, ремарка *див.* використовується в довідці-поясненні. Наприклад:

Всьому свій час, *інгер*. Використовується для позначення ситуації «усе існує в межах якоїсь пори, усе відбувається в певну пору».

Слова належать царю Соломону (*див.:* **Соломонів суд**). Роздумуючи над сутністю всього земного (*див.:* **суєта суєт**), він сказав: «***Для всього свій час***, і година своя кожній справі під небом: час родитися і час помирати, час садити і час виривати посаджене,

час вбивати і час лікувати, час руйнувати і час будувати, час плакати і час реготати, час ридати і час танцювати, час розкидати каміння і час каміння збирати» [Еклезіястова 3 : 1–5].

***Всьому свій час**, своя пора є. На все є слушний час. І все, що родиться, – вмирає, – сказав Еклезіяст. Бо всім під сонцем верховодять закони смерті, тлі... І в чорну вічність переходять всі речі на землі* (Д. Загул); ***Всьому свій час** і черга, Грицьку, буде! Ми під Богом, як бач, всі ходим, грішні люди. До часу глек, – мовляв один розумний лях, – До часу, голубе, нам глечик носить воду. І на його пошле зла доля ту невзгоду, Що глек побачимо в череп'яних шматках!* (П. Гулак-Артемовський); *Все має пору, **для всього приходить свій час.** І для слави. Те, що таїлося в ній, продирає нарешті тісні обійми і виходить на волю, як велет, несучи на могутньому тілі, яке може зрівнятися хіба з сосною, цвіт смерті* (М. Коцюбинський).

А

Агнець Божий, *нетрансл.* Про смиренну, покірну людину.

Агнець (*укр.* ягня) був головною жертовною твариною. У книзі пророка Ісаї як Агнець, якого мають принести в жертву, зображується Месія – Спаситель, посланий Богом для знищення зла на землі й установлення Царства Небесного (*див.:* **Царство Небесне**). «Він гноблений був та понижуваний, але уст Своїх не відкривав. Як ягня (старосл. агнець – *авт.*) був проваджений Він на заколення, й як овечка перед стриженням своїм мовчить, так і Він не відкривав Своїх уст» [Ісаї 53 : 7]. Агнцем Божим (непорочною, чистою жертвою) називає Ісуса Іван Хреститель: «Оце ***Агнець Божий***, що на Себе гріх світу бере» [Іоана 1 : 29].

• **Агнець Живий**, **Ягня Боже**

На Колхіду тримав путь апостол. Не здобувати золоте руно Язонове – сам поніс, не мертве руно, а Агнця Живого, що знімає гріхи світу, а за ними – страх Життя і тягар Смерті (Н. Королева); *Ти не гнів, Ти не грім, Ти не кара, Тільки спів, тільки дім доброти та пробачення звук. Ти не меч, не вогонь, не примара, дай мені в серця дні відчитати Письмо Твоїх рук. Я кличу тебе щодня:* ***Боже Ягня****... Ти не ніч, Ти не темінь для нас. Ти для віч вічне світло, по темряві рання просвіта. Ти не скрегіт і не дисонанс, Ти акорд дзвінкозвонний, єдина гармонія світла. Ти пісня сонця і ясного дня:* ***Боже Ягня*** (Б.-І. Антонич).

Агнець Живий, *оказ.* Про людину, що бере на себе чужі провини. *див.:* **Агнець Божий**.

Адамове ребро, *адгер*. Про жінку.

Коли Бог створив із земного пороху людину (*див.:* **від Адама**), Він вирішив дати їй поміч, «щоб подібна до неї була». Наславши на Адама міцний сон, Господь узяв одне з ребер його й перетворив «те ребро, що з Адама взяв, на жінку» [Буття 2 : 22].

Світ перейду – і упаду десь на чужій стерні, немов заброда. Перейду життям – по стороні. З крихкого краю. По ***ребру Адамовім*** (В. Стус).

Адамові діти, *оказ. див.:* **Адамові сини**

Адамові сини, *оказ*. Нащадки Адама. *див.:* **від Адама**.

• **Адамові діти**

Коли співав ще камінь, мали крила змії і Єва одяглася в черемхове листя, тоді буйніший і хмільніший вітер віяв і море сяяло під зорями сріблисто. Коли із яблуні зірвала Єва місяць, у раї збунтувались буйногриві леви, ***Адамові сини*** *по світу розійшлися, здвигаючи міста і тереми для Єви* (Б.-І. Антонич); *Шкода й праці. Схаменіться: Усі на сім світі – І царята, і старчата –* ***Адамові діти*** (Т. Шевченко).

Аж земля дрижить, *інгер. див.:* **аж земля трясеться**.

Аж земля трясеться, *інгер*. Дуже сильно, гучно, потужно.

У день розп'яття Ісуса Христа на Голготі (*див.:* **розп'яти на хресті**, **іти на Голготу**), коли настала хвилина Його смерті (*див.:* **віддати дух**), землю огорнула темрява, потім «...завіса у храмі роздерлася надвоє – від верху аж додолу, ***аж земля затряслася*** і почали розпадатися скелі» [Матвія 27 : 51].

Потужний землетрус символізує смерть Сина Божого як подію надзвичайно великої духовної сили.

• аж земля дрижить

Запорожці ті хлоп'ята, Сини його, діти, Поміркує, загадає, Чи бити, чи пити, Чи танцюють, то й ушкварять, ***Аж земля трясеться*** (Т. Шевченко); *І дав [Еней] чимдуж із лісу драла, що* ***аж земля*** *під ними* ***задрижала****. Біг так, що сам себе не чув* (І. Котляревський); *Та спочить не довелося, Поле полум'ям взялося. Громом грянуло здаля,* ***Аж здригнулася земля*** (І. Іванович).

Альфа і омега, *інгер*. Початок і кінець чого-небудь, усе існуюче, суть чогось.

Альфа і омега, відповідно, перша і остання букви грецького алфавіту.

Бог створив світ. Він є Початок усього земного. Він же й Кінець, бо зникне все живе на землі, коли прийде судити Господь (*див.:* **судний день**). «*Я* ***Альфа і Омега***, – говорить Господь, – Бог, Той, Хто є і Хто був, Хто має прийти, Уседержитель» [Об'явлення 1 : 8].

[Неофіт-раб:] Що за слово? [Єпископ:] Те слово – Бог. Він ***Альфа і Омега****, Початок і Кінець. Ним все настало і ним усе живе, і більш немає богів на світі...* (Леся Українка); *Люди тут [в Ковалівці] несвідомі, ставлення до школи з боку деяких просто дикунське. Корови та телята для них –* ***альфа і омега*** *всієї премудрості* (Ю. Збанацький); *Словом, без «почуття плеча» твого соратника ти ніщо: така* ***альфа і омега*** *кодексу моралі й*

діяння футболіста (Ю. Смолич); *Що таке пигасовщина? Це звичка насамперед у національних справах усе зводити до великоросійського народу та мови, в них бачити* ***альфу й омегу*** *людського животіння та мудрості і робити це все блазенським, глибоко-образливим способом* (С. Єфремов).

Ангел Хранитель, *нетрансл*. Про людину, яка охороняє, опікає когось, піклується про когось.

Святе Писання вчить, що істинні християни, діти Божі, знаходяться під охороною та опікою ангелів.

Ангел означає «вісник, посланець». Біблія свідчить, що ангели були створені Отцем Небесним задовго до створення людини (*див.:* **від Адама**). Вони оточують Бога, допомагають Йому правити світом. Через них Господь допомагає окремим людям і навіть народам.

«Бо Своїм ангелам Він накаже про тебе, щоб тебе пильнували на всіх дорогах твоїх» [Книга Псалмів 91 : 11].

Коли Всемогутній поділив створену їм землю на країни, населені окремими народами, кожна країна – і кожний народ – дістали свого ***Ангела Хранителя****, як дістає його кожна людина при народженні своєму* (Н. Королева); *Це не тільки близька мені по духу людина, це мій* ***Ангел Хранитель****, що оберігає кожен крок мій і кожен мій подих* (Розм.).

Ані волосина з голови не впаде, *інгер*. Оберігати когось, не завдавати комусь ніякої шкоди.

Законним спадкоємцем царя Давида (*див.:* **Соломонів суд**)

був Соломон. Брат же Соломона – Адонія – намагався хитрістю захопити царський престол. Щоб перешкодити цьому, Давид, будучи ще живим, наказав помазати на царство Соломона. «І взяв священик Садок рога оливи із скинії та й помазав Соломона» [1 Царів 1 : 39]. Адонія боявся, що брат, який отримав владу, покарає його, «уб'є свого раба мечем». Тоді сказав Соломон: «Якщо він буде мужем чесним, ***ані волосина з голови його не впаде*** на землю» [1 Царів 1 : 52]. Такі слова говорить своїм однодумцям апостол Павло, коли вони потрапили в сильну бурю під час подорожі до Риму. «Тому-то благаю вас їжу прийняти, бо це на рятунок вам буде, – бо жодному з вас ***не спаде з голови й волосина***» [Дії 27 : 34].

- **без волі Божої і волос не спаде**

І хвалилися [варяги], що їхній Бог найсильніший і не дасть ***і волосу з*** *їхньої* ***голови впасти*** (П. Загребельний); *Ми одно знаємо, що* ***і суха волосина не спаде з голови без волі Всевидячого*** (Панас Мирний); *[Хвора:] Дарма! Не жаль мені, що молода загину, А жаль – о лютий жаль, – що пропаду даремно! [Черниця:] Ніхто даремно в Господа не гине,* ***Без волі Божої і волос не спаде****!* (Леся Українка).

Антихристова печать, *інгер*. Тавро всього гріховного, того, що суперечить певним нормам, загальнолюдським цінностям.

Антихрист – посланець диявола (*див.:* **від лукавого**), що з'явиться незадовго до встановлення Царства Божого (*див.:* **Царство Небесне**) на землі. Пророцтво свідчить, що

більшість народів, які поклонялися сатані, зображували його в образі звіра. Цей «звір» буде примушувати людей схилятися перед ним і віддавати всі почесті, яких вартий тільки Господь. Антихрист зобов'язуватиме людей поставити на правій руці або на лобі відповідну печать як свідоцтво визнання «звіра». «І зробила вона (звірина – *авт.*), щоб усім – малим і великим, багатим і вбогим, вільним і рабам – було дано знамено на їхню правицю або на їхні чола» [Об'явлення 13 : 16].

• **апокаліптичний звір**, **діти антихриста**, **солдати антихриста**, **слуги князя тьми**, **пітьма антихриста**

На опасці стоїть тільки ***антихристова печать*** *«ДЦ» [дозволено цензурою] – та й годі* (М. Коцюбинський); *Зникає* ***апокаліптичний звір****, Стирається й імліє чорний обрис. В півсвітлі досвітку – руїни бувших вір, І подих пустки, і неповний обрій* (Є. Маланюк); *О божевільні, я скараю їх посухою, як колись скарав був потоком. Я замкну усі дощі, й крапля води не впаде на землю ... Матері роздиратимуть своїх дітей, як вовчиці, всі багатства, на які поласилися люди, їм ні на що не здадуться, і той рай, що обіцяли їм* ***діти антихриста,*** *буде їм пеклом, прокляттям і смертю* (В. Підмогильний); *І йдуть за* ***солдатами антихриста*** *на поле крові міські красуні, щоб утішати їх у прифронтових борделях* (Р. Іваничук); *А всі оті, що звалися богами в поганському світі, – ідоли бездушні або злі духи,* ***слуги князя тьми*** (Леся Українка); *Боже, допоможи перейти через випробування* ***антихристової пітьми****, а якщо мені судилося загинути в темряві,*

то хай це станеться у Львові (Р. Іваничук).

Апокаліптичний звір, *інгер. див.:* **антихристова печать** (з грецької apokalipsis – об'явлення).

Архангельська труба, *інгер*. Провісник якоїсь небезпеки, катастрофи, загибелі.

Перед тим, коли Ісус прийде на землю, щоб судити грішників (*див.:* **судний день**), сім ангелів засурмлять у свої сурми (труби), грізний голос яких сповістить про страшний суд. І після сурмлення кожного ангела буде відбуватися нищення землі. «І засурмив перший ангел, – і вчинилися град та огонь, перемішані з кров'ю, і впали на землю. І спалилась третина землі, і згоріла третина дерев, і всіляка зелена трава погоріла» [Об'явлення 8 : 7].

Пастухи словесних овець Христових, єпископи, стали перед святим вівтарем, жертву безскверну возносячи ... ***Архангельська труба*** *і євангельський грім над всіма городами пролунали* (Іларіон); *О думко, що тіло без жалю руба, Що очі й уста твої сушить!* ***Архангельська*** *срібноволоса* ***труба*** *Гримить крізь простори і душі* (О. Ольжич).

А там хоч потоп, *оказ.* Використовується для підтвердження ситуації «після чогось пережитого найбільше лихо не страшне». *див.:* **всесвітній потоп**.

Б

Бачити сучок в оці ближнього і не бачити колоди у власному, *інгер*. Використовується для засудження людського

лицемірства.

Любов має таку здатність, що вона не може замикатися сама в собі. Джерелом любові й життя є Бог. Людина повинна любити Бога й ближніх своїх, створених за образом і подобою Його (*див.:* **любити ближнього свого**). Проповідуючи любов до ближнього, Ісус закликає не судити, щоб і «вас не судили, бо яким судом судити будете, таким же осудять і вас» [Матвія 7 : 1–2]. Христос називає лицемірами тих, хто засуджував інших за сучок в їхньому оці, не помічаючи колоди у власному. «Лицеміре, – ***вийми*** спершу ***колоду із власного ока, а потім побачиш, як вийняти заскалку*** (сучок. – *авт.*) ***з ока брата твого***» [Матвія 7 : 5]. Насамперед слід задумуватися над власним способом життя, аналізувати свої дії та вчинки.

Навіщо д. Кашкаров про свою коректність заговорив і навіщо себе жертвою нашої некоректності виставив. До д. Кашкарова-переможця ми могли б не ставити ніяких претензій, але так само до його, як жертви нашої некоректності, поставитися не можемо. Коли вже ця жертва нещасна так ***кричить про вигаданий сучок в оці ближнього****, то як* ***мусила б плакати на поліно у власному*** (С. Єфремов); *Миколу не цікавила його проблема. Він особливо не переймався ні своїм господарством, ні своїми дітьми. Зате як уміло, і з знанням справи, вирішував проблеми інших. Істинно ж бо:* ***бачить сучок в оці ближнього і не бачить колоди у власному*** (Розм.).

Без волі Божої і волос не спаде, *інгер. див.:* **ані волосина з**

голови не впаде.

Берегти, як зіницю ока, *інгер*. Надто пильно оберігати.

Це була предсмертна Мойсеєва пісня, який звертається до ізраїльтян, благаючи їх не відступати від Божих Заповідей, ділом і словом віддавати славу Господеві, бо «він Скеля, а діло Його досконале, усі ж бо дороги Його справедливі, – Бог вірний, і кривди немає в ньому» [Повторення Закону 32 : 4]. Адже саме Бог врятував синів Ізраїля від смерті під час виходу з Єгипту (*див.:* **єгипетський полон**), «...частка Господня – народ Його, Яків – відміряний уділ спадщини Його. Знайшов Він його на пустинній землі та в степу завивання пустельних гієн та й оточив, уважив Він за ним, ***зберігав*** Він його, ***як зіницю*** оту свого ***ока***» [Повторення Закону 32 : 10].

• **хранити паче ока**

Тепер Господь повернув мені тебе, визволив з ями, то я тебе, голубе мій, **хоронитиму**, **як зіницю в оці***, адже мене ти не кинеш?* (М. Старицький); *Душу* ***бережи паче ока****, щоб була чиста, як сонце* (М. Чабанівський).

Біблійний пророк, *інгер*. *див.:* **Господній пророк**.

Блага вість, *інгер*. Радісна новина, звістка.

Євангелія з грецького означає «блага вість», «добра новина», «радісна звістка».

Так називається передовсім блага звістка про спасіння через Ісуса Христа. Христос – центр Благовістя. «Дух Господа Бога на мені, бо Господь помазав мене благовістити сумирним...» [Ісаї 61 : 1].

*Дивиться на нього [Бористен] самітній мандрівник коло багаття – Андрій з Бетсаїди. Уявляє собі душу цього міста, щоб завтра, як промовить до люду, знайти слова, якими одягне ту науку – «**Вість Благу**», – що несе її далекому світові* (Н. Королева).

Блажений край, *оказ. див.:* **земля обітована**.

Близька година, *інгер. див.:* **близький час**.

Близький час, *інгер.* Передсмертний час.

Напередодні пасхальної вечері (*див.:* **таємна вечеря**) учні Опрісноків звернулися до Ісуса із запитанням, де Він хоче «пасху спожити»? На що Христос відповів: «...***час*** Мій ***близький***, – справлю Пасху зі своїми учнями» [Матвія 26 : 18]. Це було сказано незадовго до страти, тобто близький час – час смерті.

• **близька година**

*І злії помисли, і тяжкії діяння Одні в душі моїй, лютуючи, стоять; Підходить судний день і **близький час** останній, І, весь ридаючи, молю я окаянний: «Отверзи двері покаянні»* (М. Філянський); *Бо вже **близька година** моя, Та остання, незнана, А я мушу, я мушу дійти До межі Канаана* (І. Франко).

Блудний син, *адгер.* Про людину, яка розкаялася в своїх гріхах.

В одній із притч Ісус розповів про сина, який, отримавши належну йому частину майна, розтратив її на чужині. Після чого йому довелося пасти навіть свиней (в очах євреїв це заняття дуже принизливе) і харчуватися разом з ними. Голодний, хворий, убогий «блудний син» повертається до батька, що простив йому

все. Обціловуючи сина, батько одягнув йому коштовний перстень на руку, звелів дати найкращий одяг і влаштувати свято. А старшому синові, що не міг зрозуміти батькової поведінки, відповів: «Веселитися та тішитися треба було, бо цей брат твій був мертвий – і ожив, був пропав – і знайшовся» [Луки 15 : 32].

Блудний син – це прообраз грішника, якого кличе Бог до Свого Отчого дому.

• **повернення блудного сина**

*Як **блудний син**, він ладен був упасти на цю прекрасну землю, заплакати сльозами радості й просити тіні предків не отвергати його в тяжку годину* (В. Шевчук); *Усі ми **блудні сини**, – промовив сам до себе Савояр. – Усі ми долаємо нині дорогу до забутих, зневажених і не втішених нами батька-матері. Що ж то за доля така в української еліти?; – Браво, маестро! – вигукнув поет. – З нагоди **повернення блудного сина** я прочитаю цикл своїх поезій* (Р. Іваничук); *Два дальніх ока, І один твій погляд – геть усе збагнулий. Це ти? Це ти – тонкий і чулий. Це ти? Це я, твій **блудний син*** (В. Стус); *Гучне «ура» відзначило радісний факт повернення **блудного сина*** (Ю. Смолич); *Ціна, коли хочете, невелика, – звичайно, як на погляд «России». Досить вам отого «просветления государственной мисли» добути – і телець «упитанный», мов для **блудного сина** того, готовий буде для вас* (С. Єфремов).

Божий дар, *інгер*. Певні вміння, які виявляються в чомусь; талант, видатні здібності, природне обдарування.

Ісус вчив як Той, що має владу, а не як книжники. Влада Христа – це не владний тон, а сила впливу на душі й серця людей. Його слово проходило в глибину душі і підкоряло людську совість. Такий вплив слова, сповненого Божественною силою, від Духа Святого. Дар Божий, який зігрівається не тільки через вивчення істини, але насамперед сердечним життєвим її засвоєнням. Де це здійснюється, там слово набуває особливої переконливості, бо переходить від серця до серця. Звідси походить і влада слова над душами. «З цієї причини я нагадую тобі, щоб ти розігрівав ***Божого дара***, який у тобі через покладання рук Моїх» [2 Тимофія 1 : 6]. Книжникам, які говорили й писали від учености, не давалася така сила, вона не доходила до сердець людей.

• **дар від Бога**

Дар перевтілення – то ***Божий дар****; грудьми припасти до планети, болем з землею злютуватись і навік позбавитись права самосмерті* (В. Стус); *Яку пустелю треба подолать, щоб вирізнить Месію – хоч по зросту?! А треба було ж тільки розпізнать той* ***Божий дар****, простягнений, як костур, для всіх* (Н. Фурса); ***Божий дар*** *ти маєш з неба Людям долю віщувати, Словом, піснею своєю Всіх до себе привертати* (М. Вороний); *Я готовий віддати за свій народ життя, але чи мушу любити споживача мистецтва, який розчулюється від пейзажиків з пастушками на синьому узгір'ї? Чи маю я, неповинний за спосланий мені* ***від Бога дар****, зближуватися з плебеями, які часто за те, що я трохи вищий від них, відплачують мені злом* (Р. Іваничук).

Божий знак, *оказ. див.:* **дати ознаку**.

Божий стовп, *оказ. див.:* **соляний стовп**.

Божий суд, *інгер. див.:* **судний день**.

Брат на брата повстав, *адгер.* Про запеклу (як сімейну, так і соціальну) ворожнечу. *див.:* **каїнова печать**.

Братовбивче клеймо, *інгер. див.:* **каїнова печать**.

Бубон гудячий, *адгер.* Про людину, що виголошує урочисті та гучні, але беззмістовні промови.

Любов – найголовніша тема в ученні християнства. Вона є наймогутнішим інструментом у будівництві Церкви, вищим за будь-який інший вияв сили Божої (*див.:* **любити ближнього свого**). Любов – сутність Божої природи. Вона досконаліть людського характеру, наймогугніша сила Всесвіту. «Співаючи» гімн любові, апостол Павло писав: «Коли я говорю мовами людськими й ангельськими, та любові не маю, то став я, як мідь та дзвінка або ***бубон гудячий***» [1 Коринтян 13 : 1]. У деяких перекладах «бубон гудячий» замінено на «кімвал брязкаючий». Кімвал – інструмент, що складався з двох металевих півкуль, які відповідно закріплювалися на пальцях рук (малий кімвал) або кистях рук (великий кімвал). Щоб мідь як слід дзвеніла, однією півкулею били об іншу.

• кімвал брязкаючий

Гарно кажете, але все це нібито високе і гучне лише на перший погляд, а по суті справи нікчемне та безплідне. Як ***бубон гудячий****. Пустозвін* (Розм.); *Ваша мова як* ***кімвал, що брязкає****, а*

ваша наука як мідь, що гуркотить. Шуму багато, а добра нема (І. Франко).

Будувати на піску, *інгер.* Не мати обґрунтування, міцної основи під собою.

Пісок – уособлення фарисейської праведності, що позбавлена міцної основи. «А кожен, хто слухає цих Моїх слів, та їх не виконує, – подібний до чоловіка того необачного, що свій дім ***збудував на піску***» [Матвія 7 : 26]. Дуже проста заява Ісуса Христа про те, що марно називати себе християнином, виконуючи Слово Боже лише про людське око. Як не можна будувати дім на піску, бо споруда зруйнується, так не можна бути справжнім віруючим, якщо не мати Слова Божого в серці.

Коли тягли [деякі критики] наше образотворче мистецтво до наслідування безживних візантійських зразків, то ***будували*** *вони свою будову* ***на піску*** (М. Рильський); *Уся їх теорія підтверджується фактами, що або з власного пальця виссані, або* ***будуються на піску*** (Розм.).

Бути на хресній дорозі, *оказ. див.:* **нести тяжкий хрест**.

Бути на хресті, *оказ. див.:* **розіп'яти на хресті**.

В

Вавилонська башта, *адгер. див.:* **вавилонське стовпотворіння**.

Вавилонська вежа, *адгер. див.:* **вавилонське стовпотворіння**.

Вавилонське стовпотворіння, *адгер*. Повне безладдя, гармидер, нестримний галас, метушня.

Вавилон (у перекладі з грецької означає «змішування») – велике й багате місто в Месопотамії.

Після всесвітнього потопу (*див.:* **всесвітній потоп**) Ноєві нащадки (*див.:* **Ноєв ковчег**) оселилися на одній території (нині Ірак). Бажаючи прославитися, вони сказали: «...побудуємо собі місто, і вежу, заввишки до небес, і зробимо собі ім'я» [Буття 11 : 4].

Таке рішення було відкритим бунтом проти Бога, проголошенням повної незалежності людини від свого Творця. Бог покарав бунтарів, давши їм різні мови, у результаті чого люди перестали розуміти одне одного. Запанував безлад, гармидер, метушня. Вони перестали будувати місто, ймення якому Вавилон, «бо там помішав Господь мову всієї землі. І розпорошив їх Господь по поверхні землі» [Буття 11 : 9].

• **вавилонська башта**, **вавилонська вежа**

Голови туманіли від невщухаючого лемету цього ***вавилонського стовпотворіння****. З ранку до ночі горлають водоноси, вищать шарманки, іржуть коні* (О. Гончар); *Ешелон довіз його тільки до Сімферополя – тут було* ***стовпотворіння вавилонське****: десятки і сотні тисяч відпочиваючих з південного, західного і східного берегів Криму штурмували кожнісінький вагон* (Ю. Смолич); *Великий гріх содіяли люди. Вони кинулися одне на одного, мов скажені вовки, забувши, що я кожному дав те, що потрібне. Вони прийняли й на покутті посадили дітей*

Антихриста, що підбурюють їх на беззаконіє, обіцяючи рай на землі. Вони мислять себе вищими за Бога й, засліплені, споруджують нову ***башту вавилонську*** (В. Підмогильний); *І ви топтали приписи і межі, Ви сіяли морок, розтління, смерть, Ви лиходійства* ***вавилонські вежі*** *Підносили зухвали в чисту твердь* (М. Зеров).

Валаамова ослиця, *оказ.* Покірна людина, яка несподівано виявляє протести проти чого-небудь.

Валаам – мудрець, чаклун, до якого звертається моавитянський цар з проханням накласти закляття на ізраїльтян і тим самим сприяти їх знищенню. Під час виходу з Єгипту (*див.:* **єгипетський полон**) євреї з війнами проходили через землі моавитян. За обіцяну винагороду Валаам дає свою згоду допомогти царю Моаву й вирушає в дорогу. Однак дорогу, по якій він їхав, перегородив ангел – посланець Бога, і ослиця зупинилася. Тричі бив Валаам тварину, щоб примусити її рушити з місця, і тричі на шляху ослиці з'являвся ангел, «і відкрив Господь уста ослиці, і сказала вона до Валаама: «Що я зробила тобі, що ти оце тричі вдарив мене?» [Числа 22 : 28].

Мудрий муж був, хоть ніхто В ботохудській тій столиці Се не знав, чи був своєк він ***Валаамовій ослиці*** (І. Франко); *– Добре вам говорити про* ***Валаамову ослицю****, але коли кожен осел почне вчити свого хазяїна і керувати людським вчинками за своїм ослячим розумом, ми самі перетворимося на ослячий табун* (З. Тулуб).

Вбогий духом, *адгер.* Людина, яка в усьому визнає свою

залежність від когось.

Убогими духом Ісус назвав людей, які усвідомлювали свою духовну залежність від Бога, покладалися на Нього: «Блаженні ***вбогі духом,*** бо їхнє Царство Небесне» [Матвія 5 : 3].

• вбогий душею

Тільки ***вбогі духом*** *здатні возвести абсурд у неписаний, сказати б, побутовий, обивательський закон, зумовлений кимось вигаданим терміном – «неперспективна мова»* (Г. Тарасюк); *Це страшно, коли прижиттєва слава і обожествлення стають посмертною ганьбою. Це взагалі не слава, а тільки іграшка, якою тішаться дорослі діти. Не розуміють цього тільки* ***вбогі душею*** *і мозком* (В. Симоненко); *Ви узаконили* ***убогість духа****, яка скніє у ненависті до гордості, сміливості, свободи* (Р. Іваничук); *Нам невідомі всі шляхи Господні, тепер Господь нових обранців має. Обранець Божий той, хто* ***вбогий духом,*** *а вірою багатий, хто найбільше боїться Господа* (Леся Українка).

Вбогий душею, *оказ. див.:* **вбогий духом**.

Вдовина лепта, *інгер*. Порівняно невеликий, убогий внесок у що-небудь спільне.

Лепта – найдрібніша мідна монета.

Убога вдова принесла в дар Господеві все, що мала, – дві лепти. Її пожертва виявилася ціннішою за великі скарби заможніх, бо «ця вбога вдовиця вкинула більше за всіх! Бо всі клали від лишка свого в дар Богові, а вона поклала з убозтва свого ввесь пожиток, що мала» [Луки 21 : 3–4].

• **вкладати свою лепту**

Будь ти й мені за ознаку надії, Що не потоне без сліду в народностях інших, Що до скарбниці, до вічного поступу інших народів, Він хоч убогу ***лепту вдовиці*** *успіє вложити* (В. Самійленко); *Не буду вам, пане Коцюбинський [Юрій], нагадувати, що виховано вас, по смерті батька вашого, громадянським коштом, що на український гріш, на ту тяжко згорьовану* ***удовину лепту*** *ви, пане Коцюбинський, здобули свої переконання: це теж сентименти, які не лицюють нам тепер, в дні божевілля й жаху* (С. Єфремов); *Працюй, освічуй людей.* ***Клади*** *й* ***свою лепту*** *на користь добра світового, людськості, правди* (А. Тесленко).

Великий полон, *оказ. див.:* **єгипетський полон.**

Вертається пес до своєї блювоти, *інгер. див.:* **помита свиня йде валятися в калюжу**.

Взяти під крило, *інгер.* Захистити когось, опікуватися кимось.

Ісус, незадовго до розп'яття, уже вкотре «плаче», побивається за Єрусалимом (нині столиця Ізраїля), показуючи тим самим глибоку любов до свого народу.

Христу болить те, що жителі цього міста побили пророків і посланців Божих. Ісус хотів тримати ізраїльтян біля Себе, узяти «під своє крило», подарувати їм вічне щасливе життя, але вони не захотіли й відреклися від Нього: «Єрусалиме, Єрусалиме, що вбиваєш пророків та каменуєш посланих до тебе! Скільки разів Я хотів зібрати дітей твоїх, як та квочка ***збирає під крила*** курчаток

своїх, – та ви не захотіли» [Матвія 23 : 37].

Не повинні б союзники їх [фашистів] ***під*** *своє* ***крило приймати***. *Як-не-як союзники* (О. Гончар); *Константинопольський Патріарх* ***візьме*** *Україну* ***під крило****: На останньому архієрейському соборі в Стамбулі Патріарх Варфоломій офіційно визнав Україну територією своєї юрисдикції, як це було до кінця XVII ст.* (Україна і світ сьогодні).

Вигнати із храму, *інгер*. Звільнити приміщення від тих, хто не гідний бути там.

Перед юдейською Паскою Ісус прибув до Єрусалима. Коли Він зайшов до храму Божого, то побачив, що там продавали волів, овець, голубів і «сиділи міняльники». «І зробивши бича з мотузів, Він вигнав із храму всіх, – вівці й воли, а міняльникам гроші розсипав, і поперевертав їм столи» [Іоана 2 : 15]. Виганяючи міняйл із храму, Христос наголосив, що Божий дім повинен бути домом молитви, а не «печерою розбійників» [Матвія 21 : 13].

За годину ви маєте звільнити приміщення. Зло і беззаконня повинні бути ***вигнані з*** *цього святого* ***храму*** *науки. Наша добропорядність не дозволяє змиритися з вашою аморальною поведінкою* (Розм.).

Вийти з рабства, *оказ*. Звільнятися від чиєїсь залежності. *див.:* **єгипетський полон**.

Та уразили й на святій землі лихі плоди неволничої крові... ***Із рабства*** *він [Мойсей]* ***виходив*** *сорок літ, А скільки ж треба, щоб сягнуть Любові?* (Н. Фурса).

Вилити молоде вино в старі бурдюки, *інгер*. Використовується для позначення ситуації «порушення діалектичної єдності між змістом і формою».

Коли Ісуса запитали, чому його учні не дотримуються посту, адже постять навіть фарисеї, Він відповів, що всьому свій час і своє місце, бо ж «не ***виливають вина молодого в старі бурдюки***, а то бурдюки розірвуться, і вино розіллється, і бурдюки пропадуть; а виливають вино молоде до нових бурдюків, – і одне й друге збережене буде» [Матвія 9 : 17].

• вилити нове вино в старі міхи

Усі наші негаразди пояснюються насамперед тим, що ми намагаємося ***вилити молоде вино в старі бурдюки****: біля керма влади молодої незалежної держави залишаються старі прокомуністичні кадри; Вкладаючи новий зміст у стару форму, ви тим самим знищуєте і форму, і зміст, істинно ж бо:* ***виливати нове вино в старі міхи*** (Розм.).

Вилити нове вино в старі міхи, *інгер. див.:* **вилити молоде вино в старі бурдюки**.

Випав жереб, *інгер*. Кому-небудь судилося, призначено щось.

Жереб – це маленький камінчик певного кольору з відповідним надписом.

У євреїв був звичай вирішувати складні, заплутані питання жеребкуванням, «киданням жереба» [Овдія 1 : 11, Йови 1 : 7]. Під час обрання Матвія до дванадцятьох апостолів на місце Юди Іскаріота

було кинуто жереб. «І дали жереб їм, – і ***випав жереб*** на Матвія, і він зарахований був до одинадцятьох апостолів» [Дії 1 : 26].

Хвільку ж Джедалію та Дубу з Крутим ***випав жереб*** *тут голови класти, Боронячи тил визволення отим Від людської злої напасті* (М. Смотрицький); *Давайте вирішимо справу жеребкуванням. На кого* ***впаде жереб***, *тому і карти в руки* (Розм.).

Випити *гірку* чашу (**випити чашу** + **випити гіркої**), *оказ.* Зазнати багато горя, настраждатися.

Зрозумівши, що воля Отця має бути виконана будь-якою ціною (*див.:* **хай помине ця чаша**), Ісус, вийшовши вдруге до Гетсиманського саду, виявляє смиренність зі Своєю долею: «Отче Мій, як ця чаша не може минути Мене, щоб не пити її, – нехай станеться воля Твоя» [Матвія 26 : 42]. Перед самим розп'яттям Ісусу «дали пити вино із гіркотою змішане» [Матвія 27 : 34], тобто вино, яке було заправлене дуже гіркою миррою й мало знечулити болі розіп'ятого.

• **випити повну чашу**, **випити чашу до дна**, **гірка чаша**, **скорбна чаша**, **смертельна чаша**, **тяжка чаша**

Якщо вони, ці безобидні обиватели, ось ці старенькі й здебільшого зовсім ні в чому не винні люди, ***п'ють*** *таку* ***гірку чашу*** *й несуть такий тяжкий хрест, то що ж чекає його – втікача з каторги* (І. Багряний); *Хіба всі ми з добра січовики. Інший, інший закон людського життя. Вір мені, Лавріне. Я* ***спив*** *його* ***повну чашу*** (Ю. Мушкетик); *Розкрити душу перед цим просмерділим од*

самогону негідником? Та коли вже прийшов сюди, то ***випий чашу до дна****, хоч який гіркий трунок у ній* (П. Загребельний); *Не минула і тебе ця* ***гірка чаша****...Тепер ти полонянка, взяли тебе у ясир* (Ю. Мокрієв); *Яка ж* ***гірка,*** *О Господи, ця* ***чаша****, Ця старосвітчина, цей дикий смак, Ці мрійники без крил, якими так Поезія прославилася наша* (М. Зеров); *Господь проніс повз Україну* ***скорбну чашу*** *Чечні* (Україна Молода); *Пригублює доба* ***смертельну чашу****, і вижидає не твою, а нашу щербату долю* (В. Стус); *Того вечора Максим не пішов додому. Він не був Христом, щоб без особливих вагань прийняти* ***тяжку чашу****, а тому постояв задумливо й тихо повернувся назад* (І. Багряний); *Правда, багато образ зазнала кожна «инокровна» душа за свою «инокровність», але не від великоруського народу їх вона зазнавала, – того народу, що й сам чимало* ***випив гіркої*** (С. Єфремов).

Випити повну чашу, *оказ. див.:* **випити гірку чашу.**

Випити чашу до дна, *оказ*. *див.:* **випити гірку чашу**.

Випустити дух, *інгер*. *див.:* **віддати Богу духа**.

Вирвати з коренем, *інгер*. Остаточно знищити, ліквідувати щось, когось.

Викриваючи лицемірство фарисеїв, Ісус сказав: «Усяка рослина, яку посадив не Отець Мій Небесний, буде вирвана з коренем» [Матвія 15 : 13]. Фарисеї, дії і вчинки яких суперечили Божому вченню, – це і є ті «рослини, що не «посаджені» Господом, а тому не мали права на існування.

І твій батько, а мій вірний друг, сказав йому: «Зайду,

Сафроне, до тебе. Небезпремінно зайду, коли твоє кодло буду ***з коренем вивирати****»* (М. Стельмах); *Вона плодить ненависть. Ось глянь: За тиранським велінням Ідуть сили, щоб плем'я твоє Ще раз* ***вирвать із корінням***; ***Вирвем з коренем*** *ту коромолу, Що з малого гріх великий робить, Що нечайно брата братом гнобить, Щоб засісти з ворогом до столу* (І. Франко); *Тебе* ***з корінням*** *– та на попелище, Тебе у воду з каменем тяжким. А ти злітала усе вище й вище, Не скорена й не зламана ніким* (Н. Шаварська).

Витерти руки, *оказ. див.:* **умити руки**.

Вифлеємська зоря, *адгер. див.:* **провідна зоря**.

Від Адама, *оказ.* З самого початку, дуже давно.

Адам з гебрейського adam означає «людина»; adamah – «земля».

Після того, коли було створено світ, сказав Господь: «Створімо людину за образом Нашим і подобою Нашою, і хай панує над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усією землею» [Буття 1 : 26]. І створив Бог людину з пороху земного й вдихнув у неї життя.

З безперестанними охами, сапанням та умліванням Прохіра розказувала. Вона почала ***від Адама*** (М. Коцюбинський); *Жінка не може заховати тривогу, а староста насочується підозрою: що ж вона приховує від нього? Ох цей відьомський рід! Кого він тільки не дурив, починаючи* ***від Адама*** (М. Стельмах).

Віддавати талант, *оказ. див.:* **закопувати свій талант у землю**.

Віддати Богу духа, *інгер*. Померти.

Ніхто з людей не зміг би забрати життя в Сина Божого. Ісус контролював його до останньої миті, страждаючи розіп'ятим на хресті (*див.:* **розіп'яти на хресті**), і помер саме тоді, коли це повинно було звершитися, передавши дух у руки Отця Свого. «А Ісус знову голосом гучним скрикнув, – і ***духа віддав***» [Матвія 27 : 50].

• віддати Богу душу, **випустити дух**

Його жінка ***віддала Богу духа*** *в тій самій хвилі, коли виносили з хати її сердешного Михайлика* (І. Франко); *Підвела до стелі свої вицвілі очі, повні смутку й страждання, тягуче-важко і глибоко зітхнула, і* ***Богу душу віддала*** (М. Коцюбинський); *– Ой, лишенько...умираю! – скрикнула Явдоха та й* ***дух спустила*** (Панас Мирний).

Віддати Богу душу, *інгер*. *див.:* **віддати Богу духа**.

Віддати борг, *інгер*. Віддати комусь належне.

Пов'язується з притчею про царя, якому раб був винен величезну суму грошей – 10 000 талантів (нині ~ 10 000 доларів), але віддавати борг було нічим. Ублагавши господаря зачекати, він силою змушує свого боржника повернути 100 динарів (1 динарій нині становить 17 центів). А коли той не сплатив боргу, саджає його до темниці. Звістка про це дійшла до царя. «І розгнівався пан його, – і катам його видав, аж поки йому не віддасть усього боргу» [Матвія 18 : 34].

Смутком озиваються і звичні слово вдячності з боку ювіляра за ті почесті, які «на схилі літ винагороджуються» за

роботу, нестатки і гіркоту його життя, і чим більшими, чим справедливішими були ці незгоди, тим більшою іронією звучить така вдячність, особливо якщо вона щира. Часто таке «вшанування» скидається на відспівування, і чутлива рука тремтить, і підписуючи адрес «маститому» ювіляру, наче ***віддаючи*** *«останній* ***борг»*** (Леся Українка).

Віддати кесарю кесареве, а Богові Боже, *інгер*. Використовується для підтвердження ситуації «кожному своє».

Фарисеї прагнули звинуватити Ісуса в бунтарському ставленні до римського уряду й закону, віддати Його до рук Пилата (*див.:* **умити руки**). Однак Христос майстерно доводить різницю між релігією та політикою. Він попросив принести монету, на якій був зображений кесар (імператор), і сказав: ***«Віддайте кесареве*** *–* ***кесареві, а Богові*** *–* ***Боже»*** [Марка 12 : 17]. Це означало, що громадяни повинні бути законопослушні, підкорятися своєму уряду й імператорові, але віддавати їм не більше, ніж потрібно. Божі почесті сюди не входили. На це міг претендувати лише Господь.

• кесарю кесареве, а Богові Боже

Христос казав ***віддати Богові, що Боже, а кесареві, що єгоже****. А ми й Боже кесарям у пельку сунемо* (Б. Лепкий); *–* ***Кесареві кесареве, а Богові Боже****, – видушив із себе Антось. – Усяка власть на те, щоб її сповняти* (Б. Харчук); *Сумлінно* ***віддає кесареві, що кесареве, а Богові, що Боже****. Але не має такої сили на землі, ні в кесаря, ні в Бога, що нарушила б його віру в господарське*

право власності, що захитали б його власністю, непорушною, як цісарський закон, святою, як Божа воля (С. Тудор).

Відділити кукіль від зерна, *інгер. див.:* **відділити полову від зерна**.

Відділити полову від зерна, *інгер*. Відмежувати несуттєве від суттєвого.

Проповідуючи Слово Боже, Іоан Хреститель закликав людей покаятися, бо наблизилося Царство Небесне (*див.:* **Царство Небесне**). Боже Царство подібне до чоловіка, що посіяв пшеницю, а «ворог його куколю між пшеницею посіяв» [Матвія 13 : 25]. Коли настануть жнива, господар накаже зібрати спочатку кукіль, спалити його, а пшеницю до клуні відправити. Так і Месія, який прийде, хреститиме люд Святим Духом і вогнем: «перечистить свій тік: пшеницю він збере до засіків, а полову попалить у вогні невгасимім» [Матвія 3 : 12]. Полова – це ті, хто зрікся Христа, зерно, пшениця – це обраний народ, який Ісус підготує для Царства Свого.

• **відділити кукіль від зерна**, **перевіяти, як зерно**

Вони добряче заплуталися у всій цій «премудрості», не спроможні самі роздягти той зміст з пишної фразеології, ***відвіяти полову від зерна*** (С. Єфремов); ***Відсій кукіль і відбери зерно***, *Посій його й не жди, як зійде рясною, А прагненням своїм і працею крутою Доглянь і перевір, яке на зріст воно* (А. Малишко); ***Кукіль*** *тут* ***полють з жита***, *видається, Та рівночасно свіжий засівають; По параграфах правду вимірюють, Але неправда і без*

міри ллється; Де ми сіяли пшеницю, ***Сипав*** *він* ***кукіль*** *невіри, Де щипали ми покару, там він гордощі без міри* (І. Франко); *Не треба думати мізерно. Безсмертя є ще де-не-де. Хтось* ***перевіяний, як зерно***, *У ґрунт поезії впаде* (Л. Костенко).

Відкрити очі, *інгер.* Допомогти правильно або глибше розуміти, пізнавати що-небудь.

Перед тим, як увійти до Єрусалима, Ісус востаннє продемонстрував силу і владу Свою, зцілivши двох сліпих, які кликали про допомогу, вірячи (*див.:* **мати віру**), що Він Господь. Незрячі були наполегливі у своїй молитві. «Тоді Він доторкнувся до їхніх очей і сказав: «Нехай станеться вам згідні з вашою вірою!». І ***очі відкрилися*** їм» [Матвія 9 : 29–30].

• розкрити очі

По справжньому ***відкрились*** *Ганні* ***очі*** *на них під час наскоку на комуну. Наче прозріла раптово, наче вперше побачила їх такими* (О. Гончар); *Мабуть, що так ... якщо ми дітям не* ***відкриваємо очей***, *це не значить, що вони залишаються сліпими. Прозріння їм приносить життя* (Л. Дмитерко); *Ходить Господь із кадилом – чадом безсонних ночей щось мене світом водило, а не* ***розкрило очей*** (В. Стус); *Я заїздила до своєї матері. Вона мені багато розповіла. Сама того не підозрюючи, вона* ***розкрила*** *мені* ***очі*** *на нього. Я зрозуміла, що його прагнення потрапити на завод було не випадковим* (Б. Романов).

Від лукавого, *інгер.* Те, що суперечить певним нормам, канонам; щось не таке, як прийнято, як треба.

Лукавий, сатана, диявол, що в перекладі з грецького означає «звинувачувач», противник Бога, головний над злими духами, який від Адама і Єви (*див.:* **від Адама**) спокушав людей і схиляв їх до гріха: невір'я, лицемірства, ненависті, гордощів, перелюбу тощо. Лукавий увесь час звинувачував і обмовляв людей перед Богом. Застерігаючи від гріховних учинків, виголошуючи основні Заповіді Господні, Ісус говорив: «Ваше ж слово хай буде: «так-так», «ні-ні». А що більше над це, то те ***від лукавого***» [Матвія 5 : 37].

• **дух лихий**, **дух тьми**, **нечиста сила**, **чорна сила**, **чорний ангел**, **від чорного духу**

*Якби я вірив у **лихого духа**, я думав би, що сам сатана подав мені оту фатальну раду* (Леся Українка); *Забобонному татаринові здавалося ніби то відьма накликає на нього **духів тьми*** (З. Тулуб); *Цілісінька після нападу **нечистої сили**, тільки припала на один ріг, мовби вклякнула на одне коліно, та стріха трохи задерлася* (І. Багряний); *Щоб рятувати люд увесь, Щоб відвернути **чорні сили**, Святий Ісусе, добрий, милий, Отець Тебе послав з небес* (Р. Болюх); *До білого [ангела] линь, та молися, якщо він озветься, та слабкість спокутуй свою, та благай про натхнення! Бо **ангел** той **чорний** – спокуса земна, що минеться ...* (Л. Степовичка); *Один Бог знає, що нам уготує завтра, – відповів на його [Магазаника] мову. – Ти краще важ, як у тілі душу од **чорного духу** спасти* (М. Стельмах).

Відректися, як Петро від Христа, *інгер.* Про зрадницьку поведінку кого-небудь.

У той час, коли Христос стояв перед судом синедріону, Петрові довелося пройти через важкі випробування. Тричі в нього була можливість підтримати Господа, однак Петро клявся і божився, що не знає Його. Клятьба в давній Юдеї вважалася вагомим доказом невинності, юридично узаконеної. Коли Петро втретє відрікся від Христа, тієї миті заспівав півень, сповіщаючи про світанок (звідси, імовірно, і ***треті півні***). «І згадав Петро сказане слово Ісусове: «Перш, ніж заспіває півень, – ***відречешся*** ти ***тричі*** від Мене ...» [Матвія 26 : 75].

• **тричі відректися**

Замість лелії рожу цілують уста. А все ж, як ***Петро від Христа***, ***відректися*** *від тебе не можу* (П. Тичина); *І я впаду в нестямі на коліна, і руки простягну до тебе, і на ймення Тебе покличу вголос ... Але ти? Що скажеш ти тоді? Чи, може, й ти Пошлеш мене веселу звістку дати Твоїм забутливим і потайним друзям, Що* ***тричі одрікалися*** *від тебе?* (Леся Українка).

Від чорного духу, *інгер*. *див.:* **від лукавого**.

Віра без діл мертва, *інгер.* Використовується для підтвердження ситуації «будь-яка ідея стає плідною лише тоді, коли підкреслена практичними починами».

Святий апостол Яків, звертаючись до юдеїв, закликав їх не тільки слухати Боже Слово, а й бути його виконавцями, бо «хто слухач слова, а не виконавець, той подібний людині, що риси обличчя свого розглядає в дзеркалі, – розгляне себе та й відійде, і зараз забуде, яка вона є» [Якова 1 : 23–24]. Людину, яка лише

говорить, що має віру, не може врятувати така віра. Віра без добрих діл – мертва. «... віра, коли діл немає, – мертва в собі» [Якова 2 : 17].

Принцеса вибрала вірний шлях. Не тільки з погляду морального, але й тактичного. Не треба їй перешкоджати. Не в Мертенсі річ, – що заслужив, то він однаково дістане. Річ у справі. Принцеса підходить до неї реально, практично й активно. Активно! А вони хочуть обмежитись пасивними мріями. Так, розуміється, ці мрії чисті, великі, святі, а принцесина активність тяжка, болюча. Але ***віра без діл мертва*** *єсть* (В. Винниченко); ***Для віри ще потрібна дія.*** *Се ти найкраще зрозумів – і весь свій пал, і весь свій гнів, І що дала в розпуці мрія Ти – саможертва, самодія – Вложив у свій натхненний спів, як Єремія* (Г. Чупринка).

Вічне життя, *інгер*. Життя після смерті; незнищенність чогось.

«Вічне» і «вічність» означають безначальне і безкінечне, тобто те, що стоїть над поняттям про час. «Учителю Добрий, – що робити мені, щоб вічне життя вспадкувати?» [Марка 10 : 17], – запитує юнак в Ісуса, маючи на увазі вічну славу у вічному Царстві Бога (*див.:* **Царство Небесне**), яке даруєтся праведникам після смерті тілесної через Ісуса Христа.

Ісус Христос в ім'я голготської жертви дарував кожному грішнику, що покається, прощення гріхів і ***життя вічне*** (Літературна Україна); *Надходить смерть. Та* ***вічним*** *є* ***життя*** *й та матерія, яка його народжує* (Р. Іваничук); *Жоден філософ,*

жоден художник не такий самотній, як Той, хто вчить про ***життя вічне*** (Г. Сковорода); *Ні, ти мене не смієш проганяти, бо я сюди прийшов по твому слову, повіривши обітниці лукавій, немовби тут знайду любов, і спокій, і* ***вічне життя*** (Леся Українка).

Віщий голос, *адгер*. Про те, що певним чином заявляє про себе, пророкуючи, передбачаючи щось.

За проповідь Євангелії та за активну пастирську діяльність в Ефеській церкві апостол Іоан був засланий на острів Батмос в Есейському морі. Саме там він отримав велике откровення від Господа, описане у книзі «Апокаліпсис»: «Я був у дусі Господнього дня і почув за собою голос, гучний, немов сурми...» [Об'явлення 1 : 10], який повелів занести все сказане й побачене у книгу і віддати сімом церквам, що знаходилися в Азії.

• пророчі слова

Бо живі не обирають щастя, але горе обирає нас. Славен, Боже, будь за всі напасті, як пробуде славен ***віщий глас****, бо не дав нам тиші кам'яної, кам'яного спокою не дав, але, поділивши нас на двоє, єдинитися зобов'язав...* (В. Стус); *І* ***віщий голос*** *подали вітри, ласкаві ластівки зашелестіли, мов листя лип* (В. Стус); *Я духові серцем сказав: «Навіщо ти будиш мене серед ночі? Навіщо сі тихі уста розв'язав? І* ***речі*** *надав їм* ***пророчі?*** *Оспалі тут люди, в них в'ялі серця, Народ сей на вдавсь на борця»* (Леся Українка).

Віщий Дух, *оказ. див.:* **Святий Дух**.

Вказувати стежку, *інгер. див.:* **наставляти на доро*гу***.

Вкладати свою лепту, *оказ. див.:* **вдовина лепта**.

Вложити, наче квас в прісне тісто, *оказ. див.:* **мала розчина все тісто заквашує**.

Вовк в овечій шкурі, *інгер*. Лицемірна людина, яка під маскою доброзичливості приховує злі наміри.

За хижацтво, дике життя вовк вважався в Палестині особливо мерзенною твариною. Вівця ж за своєю природою надзвичайно покірна й лагідна, приносить багато користі в господарстві.

Проповідуючи на землі Царство Небесне (*див.:* **Царство Небесне**), Ісус попереджав про фальшивих пророків, які знаходилися серед прихильників Його вчення: «Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас в одежі овечій, а всередині – хижі вовки» [Матвія 7 : 15]. Лжепророки лише на словах проповідували Божі Закони, не виконуючи їх.

• **вовк з овечими очима**

І хоч як ***вовки*** *тілько* ***кутатимуться в овечі шкури****, народ прийде, подивиться і одразу скаже: «Вівця кажеш! А скажи, овечко, скільки ти на своєму віку справжніх овечок піймала?!»* (Остап Вишня); *А то ми на себе* ***дивимося****, – казав гетьман, – вовком, а на чужих* ***овечими очима****. Не віримо собі, завидуємо, помсти кличемо, а вороги наші бачать це й тільки руки затирають. Це ж вода на їх млин* (Б. Лепкий).

Вовк з овечими очима, *оказ. див.:* **вовк в овечій шкурі**.

Вогненна геєнна, *інгер*. Символ тяжкої муки, страждання.

Геєнна – «долина Ге-Хіном», або «вогненна Ге-Хіном», де

ідолопоклонники спалювали своїх дітей на честь бога Молоха.

Божий пророк Осія припинив ці мерзенності, осквернивши долину, на яку люди почали дивитися з відразою. На її місці утворилося звалище нечистот, що увесь час горіли і від того стояв сморід. Геєнна стала символом вічної муки засуджених. «А Я вам кажу, що кожен, хто гнівається на брата свого, підпадає вже судові.., а хто скаже «дурний», підпадає геєнні огненній» [Матвія 5 : 22].

• **смердюча геєнна**, **пекельний вогонь**

– На вас же, окаянних, – сказав він до решти міщан, – чекає на тому світі ***геєнна огненна*** (П. Панч); *Такий страшний Масєка, домінуючи над усім і все, прообраз і уособлення тієї сили, про яку всі, а особливо бабуня й мати, говорили як про всюдисущу, караючу, всевидячу, що в її владі Страшний Суд і* ***Геєнна огненна*** (І. Багряний); *Ти бренієм своїм з землі мене підняв, Ти серця і душі вложив живії сили, і час Суда Твого небесного настав: З* ***огня геєннського*** *візьми мене, помилуй!* (М. Філянський); *Сироватка просунувся ще на півaршина вперед. Сорочка розірвалася, і він відчув голим животом холод землі. Пісок рипів йому на зубах, а горлянку стисло, немов туди запхали добрий віхоть сіна. Густий сморід бив у ніздрі, спирав подих. Сироватці здалося, буцім він заповз не в лисячу нору, а в* ***смердючу геєнну*** (Ю. Мушкетик); *І вже тоді кожною жилою я почувала* ***пекельний вогонь,*** *що йшов від нього* (Т. Осьмачка).

Волосся диба стає, *інгер*. Жахатися чогось, злякатися.

Утішаючи Йова (*див.:* **сіяти зло**), тематянии Елізаф сказав:

необхідно сприймати все те, що дає нам Бог, «бо рабам Своїм Він не йме віри і накладає вину й на Своїх ангелів» [Йова 4 : 18]. Елізаф розповідав: «У роздумуваннях над нічними видіннями, коли міцний сон обіймає людей, спіткав мене жах та тремтіння, і багато костей моїх він струсонув, і дух перейшов по обличчі моїм, і ***стало дуба волосся*** на тілі моїм» [Йова 4 : 13–15]. Він зустрівся з тим, хто відкрив йому істину: мізерні мешканці глиняних хат, бо в поросі їхня основа.

• волосся їжиться

Тут – під блискучою уніформою – сховані такі речі, що перед ними поблідли б сам Арсеньєв зі своїми придуркуватими Дерсу-Узала, і навіть всі тигри, і навіть у них – у цих останніх – ***стало б волосся дуба*** (І. Багряний); *Ми часто забуваємо про дуже важливі речі, не бачимо їх, і потім, коли вони нагадують про себе, у нас* ***волосся стає дибом****: куди ж ми досі дивимося?* (О. Довженко); *В труну зирнув – і стався в крові, Тривога очі виперла із лоба,* ***Волосся дубом стало*** *з голови. В труні був я! Так, я, моя подоба; І ревнув понад горами грім, З жаху* ***їжиться волос****, Завмира серце в груді... та ні, Не Єгови се голос* (І.Франко).

Волосся їжиться, *оказ. див.:* **волосся дуба стає**.

Воскресіння Лазаря, *інгер.* Відродити, повернути до життя, оновити щось.

Лазар був чоловіком праведним і набожним, а тому заслужив Божу милість і благодать. Почувши про тяжку недугу Лазаря, Ісус поспішає із-за Йордана до Вифанії (село поблизу

Єрусалима, де проживав Лазар зі своїми сестрами – Марією та Мартою), щоб вилікувати його. Христу повідомляють, що Лазар уже чотири доби пролежав у гробі. Заспокоюючи Марту, Ісус сказав: «...як будеш ти вірувати, – славу Божу побачиш» [Іоана 11 : 40]. «Лазарю – вийди сюди!» [Іоана 11 : 43], – сказав Христос і воскресив його, засвідчивши Господню владу над смертю.

• **підняти Лазаря**

Посеред саду стоячи і дивлячись на ту безмежну зграю, він [Сковорода] наливався силою, немов ***воскреслий Лазар****. Його худе, кістляве тіло ставало пружним, дужим* (В. Шевчук); *Для українства це було б такою безповоротною втратою, такою шкодою непоправною, таким смертельним ударом, наслідки яких тепер і уявити страшно... з того часу треба було б поставити хреста її над українським народом як самосвідомою нацією. Одною могилою на всесвітньому кладовищі неживих народів стало б більше і вже ніяка сила* ***підняти*** *нового* ***Лазаря*** *з його домовини не змогла б* (С. Єфремов).

Всесвітній потоп, *інгер.* Стихійне лихо, величезна катастрофа; покарання.

Людина, створена Богом за образом і подобою Його, зійшла з Божої дороги й почала «блудити». Дивлячись на людське розбещення, беззаконня, повсякденне зло, Господь пожалкував, що створив людину й заприсягнувся знищити її (*див.:* **стерти з лиця землі**), «навести потоп, воду на землю, щоб з-під неба винищити кожне тіло, що в ньому дух життя» [Буття 6 : 17]. «І був

потоп сорок день на землі... І вимерло всяке тіло, що рухається на землі: серед птаства, і серед скотини, і серед звірини, і серед усіх плазунів, що плазують по землі, і кожна людина» [Буття 7 : 17, 21].

• **судний дощ**, **до потопу**, **а там хоч потоп**

Всесвітнім потоп, *або природа мститься* (Літературна Україна); *О слово! Будь мечем моїм! Ні! сонце стань! вгорі спинись, Осяй мій край і розлетись* ***дощами судними*** *над нами* (О. Олесь); *Уже люди й додому поїхали, а тут, мабуть,* ***до... потопу*** *сидітимем* (Г. Тютюнник); *Вона, мені здається, далі свого носа не бачить. Аби їй було добре та тепло,* ***а там хоч потоп*** (В. Кучер).

Всьому свій час, *інгер.* Використовується для позначення ситуації «усе існує в межах якоїсь пори, усе відбувається в певну пору».

Слова належать царю Соломону (*див.:* **Соломонів суд**). Роздумуючи над сутністю всього земного (*див.:* **суєта суєт**), він сказав: «***Для всього свій час***, і година своя кожній справі під небом: час родитися і час помирати, час садити і час виривати посаджене, час вбивати і час лікувати, час руйнувати і час будувати, час плакати і час реготати, час ридати і час танцювати, час розкидати каміння і час каміння збирати» [Еклезіастова 3 : 1–5].

Всьому свій час*, своя пора є. На все є слушний час. І все, що родиться, – вмирає, – сказав Еклезіяст. Бо всім під сонцем верховодять закони смерті, тлі... І в чорну вічність переходять всі речі на землі* (Д. Загул); ***Всьому свій час*** *і черга, Грицьку, буде! Ми під Богом, як бач, всі ходим, грішні люди. До часу глек, –*

мовляв один розумний лях, – До часу, голубе, нам глечик носить воду. І на його пошле зла доля ту невзгоду, Що глек побачимо в череп'яних шматках! (П. Гулак-Артемовський); *Все має пору,* ***для всього приходить свій час****. І для слави. Те, що таїлося в ній, продирає нарешті тісні обійми і виходить на волю, як велет, несучи на могутньому тілі, яке може зрівнятися хіба з сосною, цвіт смерті* (М. Коцюбинський).

Г

Гетсиманський сад, *адгер.* Про місце глибоких душевних мук.

Гетсиманія (що в перекладі означає «прес для масла») – невеличке селище з садом за межами Єрусалима біля західного підніжжя Оливної гори, куди часто ходив Христос і де Він переніс глибокі душевні муки, віддавшись добровільно в руки грішників (*див.:* **розіп'яти на хресті**). «Тоді з ними приходить Ісус до місцевості, що звалася Гетсиманія, і промовляє до учнів: «Посидьте тут, аж поки піду і помолюся отам» [Матвія 26 : 36].

Спустилась ніч на ***Гетсиманський сад****, Горби, і діл, і військовий наряд – Все спить, все спить під синьою імлою* (М. Зеров); *Куди піду? Куди тепер піду? Де на землі земля обітована? Казарми в* ***Гетсиманському саду****, і всі народи – як розкрита рана* (Л. Костенко); *Будь мудра, музо. Не кажи, що хрест тяжкий занадто. Бо судилось бути йому тяжким. А ти – хіба волів не*

через силу? Отже, музо мудра, знаючи свій шлях, і за тобою вслід піду я не хитаючись. Хай часом відстрашували завеликі біди і ***Гетсиманський сад*** *не рятував* (В. Стус).

Гірка чаша, *оказ. див.:* **випити гірку чашу**.

Гірчичне зерно, *інгер*. Про щось найдрібніше, найменше за формою, але істотне, суттєве за змістом.

Гірчичне зерно – одне з найдрібніших в ізраїльському землеробстві. З цієї маленької насінини виростало дерево до чотирьох метрів, у гілках якого маленькі пташки знаходили відпочинок і харчі. А тому й «Царство Небесне подібне до ***зерна гірчичного***, що взяв чоловік і посіяв на полі своїм. Воно найдрібніше з усього насіння, але, коли виросте, більше воно за зілля і стає деревом, так що птаство небесне злітається і кублиться у віттях його» [Матвія 13 : 31–32].

Це зовсім не дрібниця, оця по дорозі й ніби випадково кинута увага. Ні, це те насіння, може мале й непомітне, на зразок ***гірчичного зерна*** *євангельського, з якого виросло проте величезне дерево* (С. Єфремов).

Глас вопіющого в пустині, *нетрансл. див.:* **голос волаючого в пустелі**.

Говорити на вітер, *інгер*. Марно говорити.

«Навчіть ви мене – і я буду мовчати, а в чім я навмисне згрішив – розтлумачте мені... Чи ви думаєте докоряти словами? Бо ***на вітер*** слова одчайдушного, і на сироту нападаєте ви, і копаєте яму для друга свого!» [Йова 6 : 24, 26–27]. Такою була відповідь

праведного Йова товаришам, що прийшли його втішати (*див.:* **корінь зла**, **сіяти зло**).

• кидати слова на вітер

Чимось дивовижним незрозумілим майже тхне від сих речей, що не ***говорилися*** *так собі –* ***на вітер,*** *а становили дійсно цілу жахливу програму межинародних відносин* (С. Єфремов); *Ми напрочуд швидко знайшли спільну мову з новим директором. Людина він добропорядна, принципова і* ***слів на вітер не кидає*** (Україна і світ сьогодні); *Та, знаючи, що ти* ***слів*** *на* ***вітер не кидаєш****, маю лише одне заспокоєння – план буде виконано* (М. Стельмах); ***На вітер*** *будеш мій глагол [слово]* ***метати****, Проповідати будеш ти глухим; Де станеш ти, ніхто не схоче стати, Що похвалиш, всім видасться лихим* (І. Франко).

Говорити різними мовами, *оказ*. Не розуміти одне одного. *див.:* **вавилонське стовпотворіння**.

Як би ми з тобою не говорили, все одно не зрозуміємо одне одного, бо ***говоримо на різних мовах****. Ти хочеш, Щоб у тебе було повне горище хліба і чотири пари чобіт, а я хочу, щоб до всього цього в нас ще росла й чорна металургія* (Г. Тютюнник); *Думав: навчишся розуміти мене з півслова. Однак помилився. Про що б не завели розмову – виявляється, що* ***говоримо різними мовами*** (П. Панч).

Говорити чужою мовою, *інгер*. Бути незрозумілим.

У першому посланні до коринтян апостол Павло, закликаючи дбати про духовність народу, зазначив, що в Церкві

слід говорити лише зрозумілою мовою, бо «коли мовою не подаєте зрозумілою слова, – як пізнати, що кажете? Ви говоритимете на вітер!» [1 Коринтян 14 : 9].

«...в Церкві волію п'ять слів зрозумілих ***сказати***, щоб і інших навчити, аніж десять тисяч слів ***чужою мовою»*** [1 Коринтян 14 : 19].

Хіба ми можемо порозумітися, коли ти ***говориш чужою*** *мені* ***мовою***. *Це лише високі слова, красива форма, а суть гнила, пустий зміст* (Розм.).

Голос волаючого в пустелі, *інгер*. Даремні поклики, що залишаються без відповіді.

«Бо він той, що про нього сказав Ісая пророк, промовляючи: «Голос того, хто кличе: В пустелі готуйте дорогу для Господа, рівняйте стежки Йому» [Матвія 3 : 2]. Той, про кого говорить Ісая як про волаючого в пустелі, що готує дорогу для Ісуса, був Іоан Хреститель. Він повинен був, проповідуючи, приготувати народ до Царства Благодаті, що наближалося з приходом Христа.

• **глас вопіющого в пустині**

*Українська політична еліта марно витрачає сили на суперечки про особистісний внесок в теорію української економіки, а «фабрики думки» (справді розумні люди) мають «****голос волаючого в пустелі****»* (Україна і світ сьогодні); *Я в розпачі кричу: «Свисток, усе царство за свисток!»...Але й цей мій розпачливий поклик зостається* ***гласом вопіющого в пустелі*** (І. Драч); *Ніякі заяви й скарги ніколи й ніким не беруться в рахубу і*

лишаються ***гласом вопіющого в пустелі*** (І. Багряний); *Але цей же таки рапорт достатньою мірою пояснює, чому в черзі з Гріничем ці, здавалося б, дуже логічні Нечіпайові думки залишилися* ***гласом вопіющого в пустелі*** (І. Микитенко); *Вночі ворота Лаври не гостинні, даремно тут і возвишати глас.* ***Глас вопіющого в пустині***, *Напевно, був чутніший, як у нас* (Л. Костенко).

Горбатого могила виправить, *оказ*. Про людину, яку може змінити хіба що смерть. *див.:* **горбатого не виправиш**.

Горбатого не виправиш, *інгер*. Важко змінити те, що змінити не можна.

Слова належать царю Соломону. Роздумуючи над людською мудрістю (*див.:* **ловити вітер**) він сказав: «Я бачив усі справи, що чинилися під сонцем: й ось усе це – суєта та ловлення вітру!.. ***Горбатого не виправиш***, а неіснуючого не помітиш!» [Еклезіастова 1 : 14–15].

• **горбатого могила виправить**

Дай собі спокій. І в спокої залиш мене. Ти все одно не зможеш нічого змінити. ***Горбатого не виправиш***. *Сприймай мене таким, яким я є* (Розм.); *Але Копанка у суд, очевидно, подавати не хотів. Він мав щось інше на увазі. Так собі міркували люди. Що справді зробить суд? Осудить – та й за своє.* ***Горбатого могила тільки виправить*** (В. Винниченко).

Господній посланець, *інгер*. Про людину, що приносить добру звістку.

У перших рядках Об’явлення (рос. «откровение», грецьке

«апокаліпсис»), що означає «розкриття таємниці», ідеться про ангела, Божого посланця (*див.:* **Ангел Хранитель**), який приніс звістку апостолу Іоану про події, що мають відбутися безпосередньо перед другим пришестям Ісуса Христа (*див.:* **судний день**), під час його і після. «І Він (Бог – *авт.*) послав Своїм ангелом рабові Своєму Іоанові, який свідчив про Слово Боже, і про свідчення Ісуса Христа, і про все, що він бачив» [Об'явлення 1 : 2–3].

Господній посланець, *любов'ю ти спиняв отого вбивцю, що цілий вік точив із тебе кров'ю, в руці тримавши смертний рішенець* (В. Стус); *Спасибі тобі, Божий чоловіче, що, як* ***Господній посланець***, *приніс нам звісточку, добрими словами розсіяв наш смуток і вселив надію* (Розм.).

Господній пророк, *інгер*. Про людину, яка щось провіщає, застерігає від чогось, знає істинну сутність чогось.

Пророками (що означає «вісники», «оратори») називалися святі мужі, яких Бог обирав, щоб вони провіщали народу Його волю, застерігали від гріха і наставляли на Господню дорогу (*див.:* **наставляти на дорогу**).

Призначення пророків полягало також у тому, щоб писати історію. Так, скажімо, Мойсей, великий пророк Ізраїлю, записав не тільки Закон, даний Богом, але й історію свого народу. «І ввесь Ізраїль, від Дана аж до Беер-Шеви, пізнав, що Самуїл вірний, як ***пророк Господній***» [1 Самуїлова 3 : 20].

• євангельський пророк, **біблійний пророк**

Цей світ – безгубий і безокий – вогнем палеозойських вір гонив

євангельських пророків, неначе справжніх машталір (В. Стус); *І коли ви десь вичитаєте про* ***біблійних пророків****, то згадайте доброго сивого мельника біля посивілих крил* (М. Стельмах); *Верзеш казна-що. Теж мені ще* ***Господній пророк*** *знайшовся. Звідки тобі знати, що воно буде і як воно буде* (Розм.).

Грішна спокуса, *оказ. див.:* **скуштувати плід із забороненого дерева**.

Грішний карбованець, *оказ. див.:* **тридцять срібняків**.

Д

Давати дорогу, *інгер. див.:* **наставляти на дорогу**.

Давати святе псам, *інгер. див.:* **розсипати перли перед свиньми**.

Да мимо ідеть чаша сія, *нетрансл. див.:* **хай помине ця чаша**.

Дати знак, *інгер*. Повідомляти, інформувати кого-небудь про що-небудь. *див.:* **Юдин поцілунок**.

Я пишаюся тим, що доля ***подала*** *мені* ***знак*** *– я смішливо іду за її покликом. Бо хочу бути гідним того народу рідного, який народиться завтра, скинувши з себе ганьбу вікового нидіння* (В. Стус); *Князь іронічно глипнув, потім* ***знак*** *Рукою* ***дав****, музику притишив, А потім, знов піднявшись, мовив так: «Даруйте, панство, я ще не скінчив»* (І. Франко).

Дати обітницю, *інгер*. Пообіцяти комусь щось.

Обітниця, дана перед Богом, – обіцянка, що проголошується

із вдячності за отриману милість або допомогу, чи зі страху перед навислою загрозою, чи за бажання отримати благословення.

Хто посвячував себе самого чи свій маєток Господу, повинен був виконати свою обітницю.

«Коли хто ***складе обітницю*** для Господа або присягне присягу заректи зарока на душу свою, хай той не порушить свого слова, – нехай зробить усе, як вийшло було з його уст» [Числа 30 : 3].

То навмисне про все те до вас Побалакати хочу: І ***обітницю дам****, що прийде, Погрожу й попророчу* (І. Франко); *Станьте на коліна, браття і сестри мої,* ***дайте обітницю*** *Господеві нашому, що служитимете Йому вірою і правдою, житимете за Його законами й заповідями, що навчатимете Слову Божому дітей своїх і дітей дітей ваших* (Розм.).

Дати ознаку, *інгер.* Повідомляти, свідчити про що-небудь.

Ознака (рос. «знамение») розуміється як свідчення про будь-яку надзвичайну, надприродну подію, про «диво» як печать Божественної могутності та влади. «І будуть землетруси великі та голод, та помір місцями, і страшні та великі ознаки на небі» [Луки 21 : 11].

• Божий знак

Багато там люду було поселено, і ніхто не знав, як там живуть вони, ото хіба тільки пушки [гармати] ***давали ознаку****, що ратієвці святкують свято* (Панас Мирний); *На цих шалених ставітрах, де ні коня, ані дороги, звіряй свій крок за* ***знаком Бога*** *– і попри смерть і попри жах. Як воду в шклянці, пронеси свою з*

дитячих літ подобу, як припочаток свій і спробу сказати: Господи, спаси (В. Стус).

Дар від Бога, *інгер*. *див.:* **Божий дар**.

Дерево життя, *інгер*. Джерело благодаті.

Це дерево, яке за Святим Писанням, разом з деревом пізнання добра і зла зростив Господь у райському Едемі (*див.:* **у поті лиця**). Коли Бог вигнав Адама і Єву з раю, Він «поставив Херувима і меча полум'яного, який обертався навколо, щоб стерегти дорогу до ***дерева життя***» [Буття 3 : 24]. Плоди цього дерева – це джерело життя, що є в людському серці. Це джерело благодаті, Богом дарованої всеперемагаючої любові.

Я бачив: скоро Хто плоду з ***дерева життя*** *вкусив – Прояснювавсь увесь, благим спокоєм Проймавсь, і голос піднімав, і кликав Усіх до себе, ворогів найгірших, Мов друзів обнімав... Значить: чуття, великая любов – Ось джерело життя!* (І. Франко); *Пісня ж несмертна, як* ***дерево життя*** (Б. Олійник).

Діти антихриста, *оказ*. Про людей, що служать беззаконню, аморальності. *див.:* **антихристова печать**.

До останнього шеляга, *інгер*. Абсолютно все, повністю.

Шеляг – дрібна римська монета цінністю приблизно 1,5 копійки.

Одна з десяти Божих Заповідей: «Не вбивай. А хто вб'є, підпадає судові» [Матвія 5 : 21]. Фарисеї та наставники закону вважали вбивцями лише тих, хто позбавляє іншу людину життя.

У вченні Христа говориться не тільки про тілесних убивць, а

й про моральних, духовних. Якщо людина гнівається, обмовляє, ображає ближнього свого (*див.:* **любити ближнього свого**), вона так само чинить злочин. А тому її слід засудити, вкинути до в'язниці, змусити заплатити за скоєне всім своїм майном: «Поправді кажу тобі: Не вийдеш звідти, доки не віддаси ти все ***до останнього шеляга***» [Матвія 5 : 26].

• до останньої копійки

З горя він пропив ***до останнього шеляга*** *свій горьований заробіток, і з того часу злидарський гріш чоловіка почав усе частіше розкочуватися по чужих шинквасах* (М. Стельмах); *Вона ладна була віддати все, усе* ***до останньої копійки****, аби її та її дитину залишили в спокої* (Розм.).

До останньої копійки, *оказ*. *див.:* **до останнього шеляга**.

До потопу, *оказ*. Дуже давно. *див.:* **всесвітній потоп**.

Дорога терном обросла, *оказ*. Про перешкоди, що трапляються на життєвому шляху. *див.:* **порости терном**.

Друге пришестя, *інгер*. *див.:* **судний день**.

Дух живий, *інгер*. Основа існування, суть чогось. *див.:* **мертва буква**.

Всі ці письменники Київської школи знаменують собою великий занепад літературного смаку, виродження форми, панування фрази й тієї схоластичної штучності, за якою рішуче видихався ***живий дух*** *життя* (С. Єфремов).

Дух лихий, *інгер*. *див.:* **від лукавого**.

Дух тьми, *інгер*. *див.:* **від лукавого**.

Душа і тіло, *інгер*. Усе єство; про щось нероздільне.

Слово «душа», що трапляється в Біблії, має різні значення: 1) фізичне життя з природними почуттями; 2) безсмертне в людині, сутність того, що не можна вбити; 3) характер серця, бажання, схильність. Тіло – це матеріальна оболонка, у якій знаходиться душа. Воно створене Богом із землі. Душа і тіло – це єдність духовного ї фізичного існування. «І створив Господь Бог людину з пороху земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її, – і стала людина живою душею» [Буття 2 : 7].

• кров і плоть

Вже півстоліття п'ємо жах: Доба нам обжинки справляє На наших ***душах і тілах*** (Є. Маланюк); *Дивись і жди високого зрідніння* ***душі і тіла****, неба і землі, Як на пругкому піднесе крилі тебе Вітчизна до висот прозріння* (В. Стус); ***Душа і тіло*** *мліють, мов коханці, В такім єднанні, наче вічний ти... Летиш кудись у радісне Різдво* (Г. Лютий); *Усе – в народженні, усе –* ***у плоті й крові****, Долає смерть одне нове життя. Те, що колись, повставши із любові, ані про спин, ані про вороття не відає* (В. Стус); *Але для мене – у святім союзі:* ***Душа і тіло****, щастя з гострим болем. Мій біль бринить, зате коли сміюся, То сміх мій рветься джерелом на волю!* (О. Теліга).

Дякую тобі, Боже, що я не такий, як той митар, *інгер*. Використовується для засудження людської зверхності, самозадоволення.

Одного разу до Божого храму зайшли помолитися фарисей і

митар (тобто митник – той, що збирає мито). Фарисей молився: «Дякую Тобі, Боже, що я не такий, як інші люди: задирщики, неправедні, перелюбні або як той митар» [Луки 18 : 11]. Проявляючи надмірне самовдоволення, він доводив Господові, що є найкращим серед людей, бо ретельно виконує всі закони: дотримується посту, віддає десятину. Митар же, мірилом праведності якого служив Бог, відчував свою гріховність, розумів, що йому не залишається нічого іншого, як вимолювати в Отця Небесного прощення.

*Отже, все «модерне москвофильство» з усіма його наслідками – це не що інше, як низка байок, заснованих на випадковому матеріалі, почасти перекрученому, почасти перетолкованому... Що це так, д. Донцов міг би знайти тому докази, не порпаючись у «міщанській пресі», а зараз-таки коло себе, і йому менше може, ніж кому іншому, до лиця ота пишна поза: «**Дякую тобі, Боже, за те, що я не такий, як отой митар**»* (С. Єфремов).

Є

Євангельський пророк, *інгер. див.:* **Господній пророк**.

Євина дочка, *оказ. див.:* **Євине насіння**.

Євине насіння, *адгер.* Жіноцтво; риси зовнішності або характеру, властиві усім жінкам.

Адам і Єва, знехтувавши Божою забороною, мусили, кожен по-своєму спокутувати свій гріх (*див.:* **у поті лиця**). До змія, що

спокусив Єву, Господь сказав: «Я покладу ворожнечу між тобою й між жінкою, між насінням твоїм і насінням її» [Буття 3 : 15].

Звідси ***Євине насіння*** – нащадки Єви, жінки.

• **Євин накоренок**, **Євина дочка**

Невже копійка чи якийсь дідько збив її з почуття? І хто розбереться в світі, що таке ***Євин накоренок*** *і з чого висуканий він* (М. Стельмах); *Що не кажіть і як не крутіть, а жоден із нас, чоловіків, не може обійтися без так званого* ***Євиного насіння*** (М. Лисий); – ***Євина дочко****, не спокуси ти мене, я на таке діло не піду. Я генеральний суддя, але всі ми предстанемо на суднеці Господнім, от що!* (Б. Лепкий).

Євин накоренок, *оказ. див.:* **Євине насіння**.

Єгипетська робота, *оказ. див.:* **єгипетський полон**.

Єгипетський полон, *інгер*. Тяжка рабська праця.

Пророцтво Бога, що нащадки Авраама будуть рабами в чужій землі, справдилося. Правнук Авраама, син Якова, Йосип був проданий до Єгипту (північно-східна частина Африки). Ця подія спричинила переселення туди всієї сім'ї Якова. І лише через 400 років за Божим велінням [Вихід 3 : 10] народ Ізраїля був визволений із єгипетського рабства, «полону». «Добре бачив Я утиск народу Свого, що в Єгипті, і стогін його Я почув, і зійшов, щоб визволити його [Дії 7 : 34].

• **великий полон**, **єгипетська робота**

І знов настав ***єгипетський полон****, та не в чужій землі, а в нашій власній; З лицем тим самим він левів полює, левіафанів*

ловить, б'є пташок, і їде полем через людські трупи, і бенкетує по своїх гаремах, і на війну жене своїх підданих, і посилає на роботу люд – на ту ***єгипетську*** *страшну* ***роботу****, що має вславити царське імення; А хто живим зостався з того люду, той гине на* ***єгипетській роботі****, – з його могили хоче цар зробити для себе пам'ятник*; *Коли скінчиться той* ***полон великий****, що нас зайняв в землі обітованій? і доки рідний край Єгиптом буде? Коли загине новий Вавилон?* (Леся Українка).

Єдине стадо й єдиний пастир, *інгер*. Використовується для підтвердження ситуації «єдина влада в одному суспільстві».

Розповівши ізраїльському народу притчу про овець і пастуха, Ісус засвідчив йому своє покликання: «пасти народ», бути Добрим Пастиром, готовим віддати навіть своє життя за овець. «Я – Пастир Добрий, і знаю Своїх, і Свої Мене знають... Також маю Я інших овець, які не є з цієї кошари, – Я повинен і їх припровадити. І Мій голос почують вони, – і буде ***отара одна й Один Пастир***» [Іоана 10 : 14, 16].

*О ваша світлосте, нема тієї сили, що могла б порушити чи зупинити могутній історичний поступ новітньої аристократії. А щодо решток старої, яка подекуди збереглася в пережитках монархій, то недалеко той час, коли рука історії легесенько, ваша світлосте, збере їх усі й поштиво, але твердо, складе в музеї старовини. І сповниться старе пророцтво: «****Єдине стадо й єдиний пастир****». Цебто, ваша світлосте: єдина республіка землі й єдиний президент. І поклоняться йому всі народи й племена*

земної планети (В. Винниченко); *[Неофіт-раб:] Може, аж тоді, як Царство Боже стане по всім світі, коли Христос на землю вдруге прийде? [Єпископ:] Тоді напевне буде Божий Суд. [Неофіт-раб:] А потім що? [Єпископ:]* ***Одна отара буде, єдиний пастир*** (Леся Українка).

Ж

Живий труп, *інгер*. Про тих, у кого живе тіло, а мертва душа; людина, що позбавлена будь-яких життєвих інтересів, байдужа до всього.

Вдови – категорія жінок, до яких Ісус закликав ставитися по-особливому: уважно й бережно. Благочестиві жінки, які після смерті своїх чоловіків посвячувати себе Господу, шукали в Нього допомоги, постійно перебуваючи в молитві, завжди користувалися повагою серед народу. Однак деякі, користуючись «удовиною волею», порушували закони благочестя. Такі за життя помирали духовно, утрачаючи зв'язок із Богом. «А вдовиця, правдива й самотня, надію складає на Бога та перебуває день і ніч у молитвах і благаннях. А котра у розкошах живе, – та живою померла» [1 Тимофія 5 : 5–6].

• ходячий труп

Ти побачиш, що один мучиться коростою, другий – пропасницею, третій – подагрою... деякі до того жалюгідні, що, здається, ніби вони носять не тіло, а ***живий труп*** (Г. Сковорода); *Життя може забрати у неї найближчих, розбити кохання,*

украсти щастя, але людина лишається людиною. Одначе досить підсікти надії – отой неясний берег сподівань, що завжди манить і дурить, – як людина стає ***живим трупом*** (М. Стельмах); *Мерці, мерці... Навколо, тут і там. Куди не глянеш, скрізь самі* ***ходячі трупи****! Немає ліку тим холодним мертвякам, Вони клопочуться, згромаджуються в купи...* (М. Вороний).

Жити не хлібом єдиним, *інгер*. Крім матеріальних, мати й духовні інтереси.

Прийнявши хрещення, Ісус був поведений Духом Божим у пустелю, де сорок днів провів у молитвах і пості. Знаючи про голод, який почав відчувати Христос, диявол хитро спокушав Його: «Коли Ти Син Божий, скажи, щоб каміння це стало хлібами» [Матвія 4 : 3]. Ісус, розуміючи, що немає в тому волі Отця Небесного, а найбільше благ у виконанні Закону Божого, відповів: «***Не хлібом єдиним буде жити*** людина, але кожним словом, що походить із уст Божих» [Матвія 4 : 4]. Христос повторив слова Мойсея, з якими він звернувся до тодеїв після того, коли Бог дав йому скрижалі із заповідями [Повторення Закону 8 : 3].

• не хлібом єдиним

Образу хліба вклонімося. Сиріч – Людині, Високочолому сіятелю землі. Істинно, люди: ***живемо не хлібом єдиним****. Істинно так... коли маємо хліб на столі* (Б. Олійник); *Ви узаконили бідність. Хіба цього бажав Христос, ставлячи вищість духовності над споживацтвом? Та ні: навчаючи людей, щоб* ***жили не хлібом єдиним****, Христос сам той хліб помножував і*

перемінював воду у вино для щедрості життя (Р. Іваничук); *Усвідомлення духовних цінностей вже здавен відкарбувалося в мудру й лаконічну формулу: «**не єдиним хлібом живе людина**»* (Літературна Україна); *Хто такі ми, щоб волю Божу одміняти мали, кому рабом, кому з нас вільним бути? Про що ти дбаєш? «**Не єдиним хлібом живе людина**, але й кожним словом, що з Божих уст виходить»* (Леся Українка).

З

Заблукла вівця, *інгер*. Про людину, що порвала стосунки з тим середовищем, до якого раніше належала, або яка збилася з правильного життєвого шляху.

«Як вам здається: коли має якийсь чоловік сто овець, а одна з них заблудить, то чи він не покине дев'ятдесятьох і дев'ять у горах і не піде шукати заблудлої?» [Матвія 18 : 12]. Ці слова є підтвердженням великої Божої любові до обранців своїх. Ісус, подібно пастухові, прийшов на цю землю, аби врятувати кожну «заблудлу душу», наставити її на Божу дорогу (*див.:* **наставляти на дорогу**), щоб по ній дійти до Царства Божого (*див.:* **Царство Небесне**).

• **заблукла душа**

*Аякже – пан! Відбився від свого стада, **заблукла вівця**, хоч пастирів собі ти не вельми гарних знайшов* (В. Лиходід); *О Господи, рятуй Оцю **заблукану**, нещасну **душу*** (Леся Українка); *Спустіли храми велелюдні, І очманілі **вівці блудні** їх палять* (І. Світличний);

В'яжуться люди в товариства... та й Івана беруть між себе. А він ходить, наче та ***блудна вівця*** (Л. Мартович); – *Хто знає, як складеться це завтра. А навідаються брати – передай їм дві бочечки меду і скажи, що моя* ***заблукла душа*** *шукає покути. Я можу підсказати, де і що лежить на перевалочному пункті* (М. Стельмах).

Заблукла душа, *інгер. див.:* **заблукла вівця**.

Закопувати свій талант у землю, *адгер.* Занедбувати, не розкривати свої здібності.

Талант – міра грошей (срібний талант мав вагу від 27 до 36 кг).

Пов'язується з притчею про трьох рабів, яким господар, від'їжджаючи до чужої країни, дав відповідну кількість талантів, зважаючи на їх уміння використовувати гроші. Два вірні раби використали таланти так, що принесли прибуток хазяїнові й отримали винагороду. Третій, «той, що одного таланта взяв, сказав: Я знав тебе, пане, що тверда ти людина, – ти жнеш, де не сіяв, і збираєш, де не розсипав. І я побоявся, – і пішов таланта твого закопав у землю» [Матвія 25 : 24–25]. Лінивий і лукавий раб, що не отримав ніякого прибутку, був покараний хазяїном і утратив усе, що мав.

• заривати свій талант у землю, **віддавати талант**

Дозвольте вже йому [героєві твору А. Кримського] перейти на другий факультет в дальших частинах свого роману, бо жаль дивитись, як чоловік сей ***закопує свій*** *лінгвістичний* ***талант у землю*** *з ультраплатонічної любові до математики* (Леся Українка); *Чули, чули про твої успіхи, просто неподобство, що ти*

***заривав свої таланти в землю**, але тепер не дозволимо, годі, талант треба поставити на службу народові* (П. Загребельний); *Але буває день, коли вони [слова] на заклики твої нетерпеливі приходять – неохочі, непокірні, з погаслим зором, замкнені, скупі; неначе раб євангельської притчи, вони похмуро **віддають талант** і, заплативши вимушену дань, у невдоволенні глухім спішать знов увійти в житло своє таємне* (М. Зеров).

Закривати очі, *інгер*. Навмисне не помічати чого-небудь, не звертати уваги на щось.

Ісус проповідував Слово Боже, але багато хто з людей слухали Його і не розуміли. «Затовстіло ж бо серце людей цих, тяжко чують вухами вони і закрили очі свої, щоб коли не побачити очима й не почути вухами, і не зрозуміти їм серцем, і не навернутися, щоб Я їх уздоровив!» [Матвія 13 : 15]. Ті, чиї очі бачили, а вуха чули істини, які говорив Христос, були блаженними й ставали Його учнями.

*Але Сагайда не дозволяв собі **закривати очі** на те, що Черниш, хоч пізно встав, зате багато взяв. Знання його були глибші за Сагайдині, рішення гнучкіші і далекозоріші* (О. Гончар); *Ми стоїмо на краю глибокої прірви. І чи зможе хтось колись нас вивести звідти? Одні не можуть, інші не хочуть, а треті **закривають очі** на все і всіх* (Розм.).

Замкнути уста, *інгер*. Примусити кого-небудь замовкнути.

Знаючи, що Ісус проповідував воскресіння після смерті, саддукеї (юдейська секта, що складалася з аристократії, яка

відкидала воскресіння мертвих, позагробне життя) запитали в Нього: чиєю жінкою після воскресіння буде та, що мала кількох чоловіків (за юдейськими законами брат мав узяти собі за дружину вдову померлого брата, щоб продовжити рід). Господь пояснив, що життя після воскресіння не є продовженням земного існування з притаманними йому радощами, задоволеннями, розвагами. Щодо сімейних стосунків, то в них немає потреби. Адже у вічності воскреслі житимуть на небесах, подібно до ангелів, там не буде потреби у продовженні роду. Ніхто з саддукеїв не зміг заперечити Ісусові. «Фарисеї ж, почувши, що Він ***уста замкнув*** саддукеям, зібралися разом» [Матвія 22 : 34].

Хто міг ***замкнути уста*** *Шевченкові. О, навіть під рекрутським ранцем і капральським буком?* (І. Франко); *Відродивши незалежність, ми почали відроджувати свою духовність,* ***замкнули уста*** *тим, хто різними способами намагався вбити в людині найсвятіше – віру в Бога* (Розм.).

Запізніле каяття, *оказ. див.:* **Юдине каяття**.

Заривати свій талант у землю, *адгер. див.:* **закопувати свій талант у землю**.

За сімома замками, *оказ. див.:* **книга за сімома печатками**.

За сімома печатками, *інгер. див.:* **книга за сімома печатками**.

Засіяти зерном, *інгер*. Підготувати плідну основу чого-небудь.

Пов’язується з притчею про сіяча, який вийшов, «щоб

посіяти». «І як сіяв він зерна, упали одні край дороги, – і пташки налетіли, та їх повидзьобували... Інші ж упали на добрую землю – і зародили: одне в сто раз, друге в шістдесят, а те втридцятеро» [Матвія 13 : 4, 8].

Іоан Хреститель, Ісус, а згодом і апостоли, як і сіяч зерна, «сіяли» Боже Слово, яке в одному разі падало на «добру землю» й давало свої плоди, а в іншому – гинуло.

• **зерно дало плід**

Відходячи, ***зерном засієм*** *поле, Й любові до життя ти не уб'єш ніколи, І вічно юна лишиться душа* (Р. Болюх); *Андрій же,* ***посіявши добре зерно*** *Благої Вісті, далі пішов у далекі світи – як намітив собі це, ще прощаючись з братом Петром* (Н. Королева); *І тоді пригадаю, як Ви в ріллю* ***зерна добірні кидали****, Та вони не страхались трави – Підіймались і проростали* (Г. Чемерис); ***Зерно дало плід*** *– усе рухнуло, і раптом оголилось страшна річ, непередбачений і глибокий зміст цієї ось символіки, якась жахлива правда її* (І. Багряний).

Земля обітована, *інгер*. Багатий, розкішний край, де панує достаток і злагода.

Бог явився Мойсею на горі Хорив (*див.:* **неопалима купина**). Волею Господа йому судилося вивести ізраїльський народ із Єгипту (*див.:* **єгипетський полон**): «Я зійшов, щоб визволити його з єгипетської руки, щоб вивести його з нього краю до Краю доброго й широкого, до Краю, що тече молоком та медом» [Вихід 3 : 8], де край – це обіцяна земля, Палестина.

• **блажений край**, **обіцяний край**

Велична Асканія Нова, як ***обітована земля****, а навколо неї степ, одноманітний сірий простір* (Н. Рибак); ***Блажений край*** *наблизився – Господнім насилом на чорну цятку болю ти змалів* (В. Стус); *І зацвіте Сіон весняним крином і знов поллється молоком і медом* ***земля обітована****, ся земля, де ми тепер блукаєм, мов вигнанці, мов стадо згублене на роздоріжжі* (Леся Українка); *Сумніваєшся? Віри не ймеш? О, ймеш віру, я знаю! Се той край, що жде плем'я твоє У* ***обіцянім краю****... Та хоч би край Йордана мені Зараз трупом упасти, Щоб в* ***обіцянім краю*** *лише Старі кості покласти... Ось де ваш* ***обітований край****, Безграничний, блистячий, і до нього ти людям моїм Був проводир незрячий... Саме в пору, як нам би в* ***землі Обітованій*** *стати!..*(І. Франко); *Життя брудне, життя нікчемне, Забути і пізнать надземне. Все неосяжне – охопити, Незрозуміле – зрозуміти! О друже мій, то не дурниці – Всі ті щасливі небилиці Про райський гурій, про Нірвану, Про* ***землю*** *ту* ***обітовану*** (М. Вороний); *Куди піду? Де на землі* ***земля обітована****? Казарми в Гетсиманському саду, і всі народи – як розкрита рана* (Л. Костенко).

Зерно дало плід, *оказ.* Використовується для підтвердження якогось результату, наслідків чогось. *див.:* **засіяти зерном**.

З землі ти вийшов і в землю перейдеш, *інгер.* Використовується як моральна формула єднання людини і землі.

Виганяючи Адама з раю (*див.:* **у поті лиця**), Господь сказав: «У поті свого лиця ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю,

бо з неї ти взятий. Бо ти порох, – і до пороху вернешся» [Буття 3 : 19]. Ці слова говорить і цар Соломон (*див.:* **Соломонів суд**). «І ***вернеться порох у землю, як був***, а дух вернеться знову до Бога» [Еклезіястова 12 : 7].

• що з пороху повстало, те в порох перейде

Земле рідна! Я живу тобою і для тебе, ***Вийшов з тебе, в тебе перейду****, Під твоїм високочолим небом Гартував я душу молоду* (В. Симоненко); *Не стало Божої подоби на всіх синах землі – Вони подібні до худоби, безпам'ятні і злі. Вони і родяться, і гинуть не краще від скота, Землі до смерті не покинуть; їх доля – суєта. Що разом жило і зростало, те разом в яму йде, Бо* ***що із пороху повстало, те в порох перейде*** (Д. Загул).

Змій-спокусник, *адгер*. Про людину, яка своїми улесливими речами підштовхує когось до аморальних вчинків.

Змій, «наймудріший з усіх звірів, що існували на землі», спокусив Єву (*див.:* **плоть від плоті)** скуштувати заборонений плід (*див.:* **скуштувати плід із дерева пізнання добра і зла**), за що вона і Адам (*див.:* **від Адама)** були вигнані з раю [Буття 3 : 19–22].

Ці речі ***змія-спокусника*** *[Суворіна], як знаємо, не мали бажаних йому наслідків: українці лишилися українцями, виявивши подяку Суворінові хіба постановкою двох актів «Татьяны Репиной» на бенефіс Заньковецької..*; *В стосунках своїх до українського театру Суворін був тільки Суворіним: не мистецтво цікавило його само по собі, а націоналістичні тенденції, пророкуючи, наприклад, Заньковецькій славу «первой звезды»,*

якщо вона перейде на російську сцену, він просто дуже дотепно грав ролю ***змія-спокусника*** (С. Єфремов).

Знайти спокій душі, *інгер*. Заспокоїтися, задовольнитися тим, що є.

Ісус закликав усіх «струджених і обтяжених» прийти до Нього. Він переконливо доводив, що всі труднощі приходять від того, що люди несуть на собі ярмо гріха. І якщо вони хочуть звільнитися від того «тягаря», їм треба навчитися від Господа покірливості, смиренності. Тільки тоді, – говорить Христос, – людина зможе знайти спокій душі своїй. «Візьміть на себе ярмо Моє, і навчиться від Мене, бо Я тихий і серцем покірливий, – і ***знайдете спокій душам*** своїм» [Матвія 11 : 9].

Ніяк не можу ***знайти спокій душі*** *своїй. Не знаю, куди піти, до якого берега пристати і кого шукати, хто б бодай не змінив, а хоч би полегшив мої страждання* (Розм.).

Зникнути з лиця землі, *оказ*. Перестати існувати. *див.:* **стерти з лиця землі**.

Золоте теля, *адгер*. Влада грошей, багатства.

Бик (телець, теля) вважався головним божеством в Єгипті.

Коли Мойсей, перебуваючи на горі Синай, переживав радість духовного спілкування з Богом, ізраїльтяни примусили Аарона зробити із золота «лите теля» для поклоніння. Тим самим Божий народ ослухався наказу, що лунав із Синаю: «Та не буде в тебе інших богів перед лицем Моїм». Господь промовив до Мойсея: «...зійшли вони скоро з дороги, що наказав був Я їм, –

зробили собі ***золоте теля***, і поклонились йому, і склали йому жертви...» [Вихід 32 : 7–8]. Бог у гніві Своєму відмовився називати Ізраїль Своїм народом.

Сьогоднішні дівчата практичніші, їх ідеал – ***золоте теля****, в сивому юдеї, що потрясає грязною рукою грудки золота* (О. Некрасов).

Зостав мертвим ховати мерців своїх, *інгер*. Використовується для підтвердження ситуації «щоб жити сьогоднішнім днем, треба порвати з минулим».

Один з учнів попросив Ісуса відпустити його додому поховати батька, який, очевидно, ще не помер. «А інший з учнів промовив до Нього: «Дозволь мені, Господи, перше піти та батька свого поховати» [Матвія 8 : 21]. На що Ісус відповів йому: «Іди за Мною і ***зостав мертвим ховати мерців своїх***» [Матвія 8 : 22]. Христос дає зрозуміти, що йти за Господом, сіяти Слово Боже значно важливіше за суєтні земні справи. Фізично мертвих можуть поховати й ті, хто мертвий духовно.

Комунізм – це минуле... Минуле, на якому слід поставити хрест. Треба покінчити з ним і жити сьогоднішнім днем. ***Зостав****, як то кажуть,* ***мертвим ховати мерців своїх*** (Розм.).

Зуб за зуба, *інгер*. *див.:* **око за око**.

І

Ім’я їм легіон, *інгер*. У значенні величезної кількості, безлічі.

Легіон – це велика військова одиниця в давньому Римі (латинське слово legio – легіон (4200–6000 вояків), військо).

Коли Ісус запитав біснуватого: «Як тобі на ім'я?», той відповів: «***Легіон*** мені ***йменння*** – багато бо нас» [Марка 5 : 9], маючи на увазі, що багато бісів увійшло в нього.

Ярослав Галан став героєм нашого народу, а його послідовників нині не один, не два, ***їм ім'я*** *–* ***легіон*** (Ю. Мельничук); *Є особистості, котрих вибирає література: Шевченко і Леся Українка, Бальзак і Анатоль Франс, Пушкін і Толстой, Байрон і Голсуорсі, Міцкевич і Реймонот, Гете і Фейхтвангер... Поставмо тут багато крапок: ці імена тількі найперші в першому ряді, а взагалі* ***їх легіон*** (Ю. Смолич); *Нам пригадується сценка з оповідання одного вчителя з тієї ж таки Херсонщини: доросла людина, що колись дуже добре, з відзнакою, скінчила школу, билась-билась, упрівала-упрівала, щоб підписати своє прізвище і нарешті з мукою промовила: «коли ж бо я забув, як заглавне Г пишеться»... І отаких, що «забули» – сила,* ***ім'я їм*** *–* ***легіон*** (С. Єфремов).

І пальцем не поворушити, *інгер*. Зовсім нічого не зробити для здійснення чого-небудь.

Ісус суворо засуджує лицемірство релігійних вождів, що лише на словах сповідували Закон Божий, не докладаючи жодних зусиль, щоб полегшити людське життя: «Вони ж в'яжуть тяжкі тягарі і кладуть їх на людські рамена, самі ж навіть ***пальцем*** своїм ***не хочуть поворушити***» [Матвія 23 : 4]. Книжники та фарисеї прикривалися Законом Божим, покладаючи на народ непомірний

тягар вимог, самі ж були неправедними, «бо усі ж учинки свої вони роблять, щоб їх бачили люди» [Матвія 23 : 5].

Ні, я піду межи ті нещасні люди, працею котрих всі жиють і для котрих ніхто й ***пальцем не хоче поворушити*** (М. Коцюбинський); *До того ж іще одна удача привалила до рук Гайдукові. Сама привалила –* ***не ворухнув*** *навіть* ***пальцем*** (А. Дімаров); *Йонька говорив, що треба зробити курник із глини, Уляна не заперечувала, хоч робила своє, тобто* ***й пальцем не ворушила*** *для того, щоб будувати той курник, бо знала, що в тому немає необхідності: кухня ж пуста, держи курей хоч тисячу* (Г. Тютюнник).

Іти на Голготу, *оказ. див.:* **нести тяжкий хрест**.

Іти під тягарем хреста, *оказ. див.:* **нести тяжкий хрест**.

Й

Йов праведний, *інгер*. Про людину, яка зазнала багато страждань. *див.:* **корінь зла**.

В сім'ї не без виродка – теє-то його. – Хіба єсть яка земля, ***праведними Йовами*** *населена? Два плута в селі і селу безчестя не роблять, а не тільки цілому краєві* (І. Котляревський).

К

Каїнова печать, *інгер.* Свідчення про злочин, тавро злочину.

Каїн (означає «набутий») і Авель (означає «смутний») – сини Адама і Єви. Перший був рільником, другий – пастухом овець. Каїн приносив Богові жертву «від плоду землі», Авель – «від своїх первородних з отари та від їхнього лою». Господь зглянувся лише на жертву Авеля, що дуже розгнівало Каїна й спонукало його до вбивства брата. «І повстав Каїн на Авеля, брата свого, – і вбив його» [Буття 4 : 8]. Розгніваний Бог поклав на його чоло тавро злочину – «каїнову печать». «І вмістив Господь знака на Каїні, щоб не вбивав його кожен, хто стріне» [Буття 4 : 15].

• **братобійче клеймо**, **брат на брата постав**

Я не хочу бути братовбивцем, не хочу носити на своєму чолі ***каїнову печать,*** *а тому прошу дати мені спокій, інакше я за себе не ручаюсь* (Розм.); *То пекольная кара тяжка За всі зла, за гробования вороже. За обдерте село, Як* ***клеймо братобійче*** *ляже На твоє мармурове чоло* (І. Франко); *– Князь Олег Гореславич їх злеліяв, Як націю закляв в руїнний круг, Мечем кував крамоли, стріли сіяв;* ***Див брат на брата****, з ворогами друг – І про мале великий гріх затіяв* (В. Пачовський); *Засівали поле потом і слізьми. Не родило поле – що хоч, те й візьми. Тож сокири брали, щоб в крові погріть, І* ***йшли брат на брата*** *однімать, ділить* (П. Тичина).

Каменем за хліб платити, *інгер.* Крайня межа черствості, бездушності.

Проповідуючи Закони Божі, Ісус говорив, що все потрібно просити в Отця Небесного і «буде вам дано, шукайте – і знайдете, стукайте і відчинять вам; бо кожен, хто просить – одержує, хто шукає – знаходить, а хто стукає – відчинять йому. Чи ж то серед вас є людина, що продасть своєму синові камення, коли хліба проситиме він?» [Матвія 7 : 7–9].

• **камінне серце**, **камінна душа**

Негарно, й дуже-то негарно роблю я, – говорив собі Орлик, – що, не перечекавши, як рішить момент, і не побачивши, в кого з нас більше сили, в думках за булаву хапаю! ***Каменем за хліб плачу*** (Б. Лепкий); *– Я... маєш рацію. Я виховав, прошу я тебе, гадину на грудях.* ***За хліб*** *ти* ***платиш*** *мені* ***каменюкою***... (І. Вільде); *Ніканор уже в снах і наяву бачить себе підпанком, і таки стане ним, бо* ***камінне серце*** *має чоловік – рідного батька за копійку продав би* (М. Стельмах); *Воскресайте,* ***камінні душі,*** *Розчиняйте серця і чоло, Щоб не сказали Про вас грядущі: – їх на землі не було* (В.Симоненко).

Каменя на камені не залишиться, *інгер*. Розбити, знищити щось ущент, перетворити в руїни.

Одного разу учні звернули увагу Вчителя на величину споруду Єрусалимського храму. Ісус пророк, що місто й храм будуть розрушені. «Чи бачите ви оце? Поправді кажу вам: не залишиться тут каменя на камені, який не зруйнується» [Матвія 24 : 2]. Його пророцтво незабаром справдилося: через 40 років (70 р. н. е.) Єрусалим було стерто з лиця землі римською армією.

Звичайно, – Микола Ілліч хитро посміхнувся, – в цьому дискусійному клубі ми ***каменя на камені не лишимо*** *від програм меншовиків та есерів* (Ю. Смолич); *Де не* ***осталось на камені ні каменя****, де зрівнялись гори, знов муреві нову тюрму будують з брил квітчастих* (Б.-І.Антонич).

Камінна душа, *оказ. див.:* **каменем за хліб платити**.

Камінне серце, *оказ. див.:* **каменем за хліб платити**.

Каміння заговорить, *інгер*. Станеться неможливе.

Дехто з людей, праведних і віруючих, почав сумніватися в Божій всемогутності. «Чому ж дивишся Ти на грабіжників, мовчиш, коли несправедливий винищує справедливішого від себе?» [Авакума 1 : 13]. Господь дав відповідь через пророка Авакума: настане час, і кожен буде розплачуватися за скоєні гріхи. «Нарадив ти сором для дому свого, щоб кінець учинити численним народам, і ти прогрішився за душу свою. Бо ***камінь*** з стіни ***буде кликати***, і йому відповість сволок із дерева» [Авакума 2 : 10–11].

• ***каміння озлобиться***

Зрозумійте й затямте собі, Ви, сліпців покоління, Що, як зглушите душу живу, ***Заговорить каміння*** (І. Франко); ***Каміння*** *у пустині* ***відкликалось*** *потрійною луною, але всі не обізвуться, ні, дарма надія! Я обізвуся... Який злий дух тримає мої слова? Учителю! Єдиний! О світочу моїх очей! Невже ти не бачиш, як я гину тут від туги* (Леся Українка); *З таким життям і мертвий* ***камінь*** *може* ***озлобитися****. Б'юся, наче риба об лід, і не можу надуматися, як мені жити, що робити* (М. Стельмах).

Каміння озлоби*ться*, *оказ.* Найвища міра виявлення незадоволення. *див.:* **каміння заговорить**.

Камінь спотикання, *інгер*. Велика перепона, перешкода.

З латинського lapis offensionis означає «камінь перешкоди, спотикання, спокуси».

Ізраїльтяни, шукаючи Закон праведності, не досягли її, бо «шукали не віри, але якби з учинків Закону; вони бо спіткнулися об ***камінь спотикання***, як написано: «Ось Я кладу на Сіоні ***камінь спотикання*** та скелю спокуси, і кожен, хто вірує в Нього, не посоромиться» [Римлян 9 : 32–33].

*Чеченське питання може стати **каменем спотикання** у стосунках Росії і Заходу* (Київські відомості); ***Камінь спотикання**: чи можна зберегти духовність, поділяючи церковну нерухомість* (Київські відомості); *Ми в тебе в домі тільки бути смієм, а жити нам не можна, щоб не стати для тебе **каменем спотикання** на трудному шляху* (Леся Українка); *Чи не найголовнішим **каменем спотикання** в українсько-польських відносинах є справа облаштування цвинтарів та місць пам'яті на теренах обох держав. Особливо ця проблема загострилася після недавнього «таємного» перепоховання останків воїнів УПА в польському місті Перемишлі* (Україна і світ сьогодні).

Камо грядеши? *нетрансл.* Використовується як риторичне запитання.

З латинського qvo vadis? означає «куди йдеш?» Відчуваючи наближення свого смертного часу (*див.:* **Юдин поцілунок**,

розіп'яти на хресті), Ісус виголошує перед учнями прощальну промову, утішаючи їх, закликаючи їх вірити в Бога і в Сина Людського, любити один одного, не спокушатися. «Тепер же до Того Я йду, Хто послав Мене, – і ніхто з вас Мене не питає: ***«Куди йдеш?»*** (старосл. камо грядеши? – *авт.*). Та від того, що Я сказав вам, серце ваше наповнилося смутком» [Іоана 16 : 5–6].

*Наша машина – марка «фіаж» – величезний комфортабельний автомобіль, прозваний в Спілці «Антилопа гну» і в цій подорожі перейменований нами на «**Камо грядеши?**», бо прізвище шофера було Сенкевич, а до самої машини, що обламувалась щодесять кілометрів, інакше, як запитанням «**камо грядеши**», неможливо було і звернутися* (Ю. Смолич); ***Камо грядеши****? Неслухняний крок пізнав себе у цій ході невпинній, а ти лише в його ступаєш слід. І вужчає благенька смужка літ, мов тінь твоя, що йде тобі назустріч* (В. Стус).

Кара Божа, *інгер. див.:* **кари єгипетські**.

Кара Господня, *інгер. див.:* **кари єгипетські**.

Кари єгипетські, *інгер.* Великі нещастя.

Коли фараон відмовив звільнити юдеїв з полону (*див.:* **єгипетський полон**), Господь сказав до Мойсея: «Я вчиню запеклим фараонове серце і помножу ознаки Мої та чуда Мої в єгипетській краї. І не послухає вас фараон, а Я покладу Свою руку на Єгипет, і виведу війська Свої, народ Мій, синів Ізраїлевих, з єгипетського краю великими присудами» [Вихід 7 : 3–4]. Ці присуди – десять кар, яким Бог піддав Єгипет (перетворив воду на

кров, наслав жаб, вошей, рої мух, моровицю на худобу, град, сарану, темряву).

• **кара Господня**, **кара Божа**

Дивно! Мільйони летять у якусь темну безодню, не залишаючи по собі ніякого сліду: поля незасіяні, мільйони голодного люду, голодний, чорний, плямистий тиф і всі ***єгипетські кари*** *мучать країну* (І. Франко); *Люди, люди, подивіться навкруги, побачте пониклі хліба, що благають роси, погляньте на луги, позбавлені паші, почуйте стогін землі, якій не дано пити, скажіть, чи не справджується* ***кара Господня****?* (В. Підмогильний); *– А ми? А де ж наш Єгипет, Максе?! Га... – запитав він з несподіваним тиском, досить трагічно і по хвилі меланхолійно сам собі відповів: – Нема... Нема такого Єгипту, куди б можна втекти нам... Та й від кого? Від себе? Го? А чи... Ні, брате! Від Божої...чуєш?., від* ***Божої кари*** *не втічеш! Так-так! Від* ***Божої кари*** (І. Багряний).

Кесарю кесареве, а Богові Боже, *інгер. див.:* **віддати кесарю кесареве, а Богові Боже**.

Кидати бісер перед свиньми, *інгер. див.:* **розсипати перли перед свиньми**.

Кидати слова на вітер, *оказ. див.:* **говорити на вітер**.

Книга життя, *адгер*. Життєвий шлях, людська доля.

Молячись Господові, Мойсей говорив: «Прости їм гріх їх. А коли ні, то зітри й мене із книги Твоєї» [Вихід 32 : 32]. Ідеться про книгу, у яку Бог записує спасенних, тих, хто йде праведним шляхом. Книга життя – символічна назва, можливо, узята з єврейських

списків, із яких викреслювалися імена померлих. «Так, благаю й тебе, товаришу вірний, допомагай тим, хто в боротьбі за Євангелію помагали мені та Климентові й іншим моїм співробітникам, яких імення записані в ***Книзі Життя***» [Філип'ян 4 : 3].

• **книга долі**

На руїнах залишились сумні пам'ятники минулого. Отож я й хочу дітей познайомити. І не тільки познайомити,а й розповісти їм щось із ***книги життя*** (Є. Кравченко); *«Напевне, сирота», – подумав Данило, і йому захотілося чимось пособити цій довірливості, що тільки починає розгортати* ***книгу життя*** (М. Стельмах); *Бачив плани мої і читав В моїй* ***книзі судьбовій****? Бачив кінці і знаєш, що я Не устоявся в слові? Маловіре, ще ти не почавсь В материнській утробі, А я кождий твій віддих злічив. Кождий волос на тобі* (І. Франко).

Книга за сімома печатками, *інгер*. Про щось недоступне, приховане, незрозуміле.

«І я побачив у правиці Того, Хто сидить на престолі, книгу, написану всередині й назовні, і ***запечатану сімома печатками***» [Об'явлення 5 : 1], – розповідав апостол Іоан про своє видіння. Він бачив звичайний пергаментний зшиток, списаний з обох сторін, що складався з семи частин, які відділялися одна від одної печатками. У книзі за сімома печатками зберігалися всі «таїни» майбуття. І відкрити її міг тільки Ісус Христос.

• **за сімома печатками**, **за сімома замками**

Діти робітників, діти селян сидять за книжками, вивчають,

добуваючи знання, золоту книгу мудрості, яка досі була закрита для них ***за сімома замками***, ***за сімома печатями*** (Я. Галан); *Закони госпрозрахунку, стимулюючи об'єднання митців всередині театру, водночас відокремлюють колективи один від одного. І якщо творчі здобутки – як на долоні, то економічні –* ***за сімома печатками*** (Сільські новини); *Ці хлопці, – зауважила вона в бік юнаків, – для мене* ***за сімома печатками***, *емоції приглушені, загнані вглиб* (О. Гончар); *І посольство йому дав страшне* ***Під сімома печатьми***, *Щоб в далеку будущину ніс, Ненавиджений братьми. Горе тому нездарі-послу, Що в ході задрімає Або, Божу зневаживши річ, І печать розламає* (І. Франко); *Його страх засновувався на тому, що в гніві Киміяна не раз виказувала всю чорноту їхнього життя й намагалася прокрастися думкою в Брусове минуле, але він тримав його* ***під сімома замками*** (Ю. Мушкетик).

Козел відпущення, *адгер*. Людина, на яку звалюють чужу провину, відповідальність за чиїсь негативні вчинки, дії.

Цю тварину євреї за відповідними законами приносили в жертву за гріх на знак очищення. День очищення – щорічне свято, що відзначалося ізраїльським народом, яке випадало на десятий день сьомого місяця й вважалося найвизначнішим. У цей день за жеребом обиралися два козли для жертви. Одного з них спалювали, а на іншого, «козла відпущення», первосвященик покладав руки, сповідуючи над ним гріхи усього народу, після чого козла відпускали в пустелю, куди тварина забирали й гріхи. «І покладе Аарон (брат Мойсея – *авт*.) обидві руки свої на голову

живого козла, і визнає над ним усі гріхи Ізраїлевих синів та всі їхні провини через усі їхні гріхи, і складе їх на голову козла, та й пошле через призначеного чоловіка в пустелю» [Левит 16 : 21].

• **козел офірний**

То що ж, Корнію Кириловичу, я, виходить, за ***козла відпущення****? Цебто вже хоч сам паси корів та телята?* (Ю. Збанацький); *– А тому мушу зникнути з людської пам'яті назавжди. Не можна мене вводити у третє тисячоліття як* ***козла відпущення*** *для грішної юрби. Не можна більше допускати мене до столу Тайної вечері для очищення грішників* (Р. Іваничук); *Токовий, видно, замість* ***козла офірного****, бо начальник цеху на збори не з'явився, десь заліг* (П. Загребельний); *Інакше стала з козаччиною справа на лівобічній Україні, де не знайшлося такого «****козла відпущення****», яким на правобічній для адміністрації стали поляки* (С. Єфремов).

Козел офірний, *оказ. див.:* **козел відпущення**.

Копати яму, *інгер*. Підстерігати когось, робити пастку для когось.

Мудрий Соломон (*див.:* **Соломонів суд**) застерігав: не копай ближньому ями, бо сам в неї впадеш. «Хто яму копає, той в неї впаде, а хто валить мура, того гадина вкусить» [Еклезіястова 10 : 8] (*див.:* **кидати слова на вітер**).

• **рити яму**

По службі ти високо підеш, хороше жити будеш. Вороги на тебе ***копають яму****, та самі туди впадуть* (Г. Тютюнник);

З молодим агрономом Семен ніяк не міг порозумітися і потайки почав йому ***копати яму*** (М. Стельмах); *Поки Рогуля домагався високої посади, під старого директора* ***яму копав****, то скрізь доводив, що в ливарному цеху негайна реконструкція до зарізу потрібна* (І. Муратов); *Вмивався я солоним потом і Дніпрогес творив в труді, І ти все шавкав чорним ротом і* ***яму рив*** *мені тоді* (М. Нагнибіда).

Корінь зла, *інгер*. Першоджерело зла, причина якихось негараздів.

Бог, бажаючи випробувати віру доброчесного і правдивого Йова (*див.:* **Йов праведний**), що жив заможно і щасливо, наслав на нього тяжкі лиха: колись багатий Йов став убогим, утратив не лише майно, а й своїх дітей. Господь покарав його проказою, усі знайомі відвернулися від нього. Але віра Йова не похитнулася, і він не відступився від Бога: «Та знаю я, що мій Викупитель живий, і останнього дня він підійме із пороху цю шкіру мою, яка розпадається» [Йова 19 : 25–26]. «Коли скажете ви: «Нащо будемо гнати його, коли ***корінь зла*** знаходиться в ньому!», то побійтеся меча собі ви, бо гнів за провину, то меч» [Йова 19 : 28–29].

Так, так... ***корінь зла*** *слід шукати десь там, бо сталося все те нещастя, коли він з братвою тут розкулачував* (І. Багряний); *Не шукай винних у тому, що сталося. Не звинувачуй ні батьків своїх, ні дружини, ні друзів...* ***Корінь зла*** *в тобі, у твоєму серці, що, переповнене ненавистю, не здатне було відгукнутися на мудрі пропозиції* (Розм.).

Кров і плоть, *інгер. див.:* **душа і тіло**.

Кроткі, як голуби, *нетрансл. див.:* **невинні, як голуби**.

Л

Легше пройти верблюдові крізь голчане вушко, *інгер*. Використовується для позначення ситуації «досягти якоїсь мети, зробити щось буде дуже важко».

Лексемою «верблюд» давні євреї називали: 1) тварину; 2) товстий канат із верблюжого ворсу. Голчане вушко – це а) отвір у голці; б) давня назва Єрусалимських воріт, які були дуже низькими. Заходячи до міста, караванщик знімав вантаж зі спини верблюда, бо той міг перейти через ворота лише повзучи. Говорячи, що «***верблюдові легше пройти через голчане вушко***, ніж багатому в Боже Царство ввійти» [Луки 18 : 25], Ісус мав на увазі, що людина, яка все своє життя прослужила мамоні (*див.:* **служити мамоні**), спасенною не буде, бо з «надмірним вантажем» за плечима втрапити до Царства Божого (*див.:* **Царство Небесне**) дуже важко.

• пролізти у вушко голки

Так от де ви! – зрадів Бідило, став у позу біблійського пророка і врочисто запитав: – А чи знає ваша благочестива схильність, що ***легше*** *земному* ***верблюдові пролізти крізь вушко голки****, аніж щактифському генералові пропхатися крізь сміттєпровід?* (Ю. Герасименко); *Прочитає главу, а далі сяде й замислиться, як ото* ***волові пролізти у вушко голки****?!* (Ю. Мушкетик); *За ним* ***пролізеш у вушко голки*** *– обдерешся, як пес*

в шелюгах. Все побільше – лишаєм із одягом, все поменше – з собою... Підв'язали в раю нитками Сороміцьке тіло твоє, набігає брижами обурення, жаль брижиться; Кому, Єгово, догодить, щоби ***пролізти в голки вушко****? За що ти судиш цілий світ?* (В. Стус).

Лізти на рожен, *оказ.* Наражатися на небезпеку. *див.:* **перти проти рожна**.

Лізти проти рожна, *інгер*. *див.:* **перти проти рожна**.

Лікарю, вилікуй себе самого, *інгер*. Використовується для позначення ситуації «перш, ніж осуджувати когось, потрібно виправитися самому».

Повернувшись на батьківщину, до Назарету, і прийшовши до синагоги, Ісус зачитав місце із книги пророка Ісаї, де йшлося про те, що Він є Посланець Господній. І коли всі почали дивуватися словам благодаті, що линули з Його вуст, Христос сказав: «Ви мені конче скажете приказку: ***Лікарю, вилікуй себе самого***! Учини те й тут, у вітчизні Своїй, що сталося – чули ми – у Капернаумі» [Луки 4 : 23].

*Олекса Загайчик, якому Бронко не переставав допікати боягузтвом, міг тепер йому відповісти: «****Лікар, вилікуй себе самого****»* (І. Вільде); *Після всіх пропозицій, настанов і повчань, які, як зазначає славного батька виродний син, допоможуть знайти українцям правильний шлях і відкрити очі на «істинних ворогів», хочеться сказати: «****Лікарю, ізцілися сам****»; Тим-то нам здалося, що до речі нагадати тепер про те широке, щиро визвольне освітлення східного питання, яке зробив колись Драгоманов... Без*

*цього нема чого й говорити про визволення, бо ті ж самі теперішні турки з повним правом можуть одказати своїм ворогам-порадникам: «**врачу**, **ізцілися сам**»* (С. Єфремов).

Ловити вітер, *інгер*. Займатися марною справою.

Весілля і радощі, розкоші і багатство, слава і влада – усе земне, усе суєта (*див.:* **суєта суєт**) та «ловлення вітру». І навіть мудрість людська є ловленням вітру. У зв'язку з цим Соломон (*див.:* **Соломонів суд**) говорив: «І поклав я на серце твоє, щоб пізнати премудрість, і пізнати безумство й глупоту, – і збагнув я, що й це все-то ***ловлення вітру***!.. Бо при многості мудрості множиться й клопіт, хто ж пізнання побільшує, той побільшує й біль!.. [Еклезіястова 1 : 17–18].

• ловити вітра в полі

*Коли Наум приходив до церкви молитись, то вже справді молився, а не **ловив вітрів**, не розглядав туди і сюди* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Я знав, що тепер він кровопивствуватиме до кінця, тому плюнув на все, спорядив машину з чотирма автоматниками Зяброва, посадовив фрау Вільтруд у «цеппелін» Попова, і ми вирушили **ловити вітра в полі*** (П. Загребельний); *Ану ж запитає хтось у цих людей, чи не бачили вони «партизанів»? «Бачили!..» Будь ласка. Але **лови вітра в полі*** (І. Багряний); *Макітриться в головах у дядьків, чухають вони потилиці та один одному виказують, що «було б тобі, шворнути», так пізно вже, **спіймай вітра в полі*** (Г. Тютюнник).

Ловити вітра в полі, *оказ. див.:* **ловити вітер**.

Ловці душ, *інгер*. Про людей, що мають великий вплив па інших.

Ісус був обіцяним Месією і закликав людей до служіння Отцю Небесному.

Зустрівшись із Симоном (Петром) і Андрієм, Господь наказав їм залишити рибальство. «І Він каже до них: «Ідіть за Мною, – Я зроблю вас ***ловцями*** людських ***душ***» [Матвія 4 : 19]. Вони почали проповідувати Царство Боже (*див.:* **Царство Небесне**), щоб люди, пройшовши через покаяння в гріхах, заслужили його.

• **полон душ**

Куди подіти хист, що душу запопав? Прости ж їм, Боже, стид і відпусти їм гріх. ***Ловці душі*** *в твій слід біжать з усюд усіх!* (В. Стус); *Та хто твої почистить ролі, Хто оспіває до кінця Мисливця славного у полі, На сцені –* ***людських душ ловця*** (М. Рильський); *І ловлять леготи в свою гостинну сіть... Як сумно думати, що той* ***полон*** *солодкий* ***Душ*** *наших був такий летючий і короткий! Минулось! І чуття гірке в мені вітає: Як мало блага нам буття земне дає!* (М. Зеров).

Любити ближнього свого, *інгер*. Використовується як моральна формула в ситуаціях з'ясування стосунків між людьми.

Питання про те, яка з десяти Заповідей Божих найважливіша, викликало серед законників багато суперечок. Відповідаючи фарисеям на поставлене запитання, Ісус промовив: «Люби Господа Бога свого всім серцем, і всією душею своєю, і всією думкою». Це

найбільша і найперша Заповідь. А друга однакова з нею: «***Люби ближнього свого***, як самого себе» [Матвія 22 : 37–39]. Любов – це основа, на якій стоїть весь світ, створений Господом. Якби ми могли пізнати таїни Божі, ми зрозуміли б, що світ Бог створив з любові до людей, аби вони насолоджувалися його красою, славили його Творця і, живучи серед собі подібних у любові, блаженствували й раділи. Господь дарував нам не тільки життя, але й любов. Любов є дар Божий (*див.:* **Божий дар**), і його треба берегти. Люди, що не виконують Заповідь Божу про любов до ближнього, тим самим порушують установлений Богом закон духовного життя. Люди, які мають любов, є блаженними вже тут, на землі.

• **любов до ближнього**

Господи, дай Україні здоров'я! Здоров'я – у крові. Здоров'я – у Слові. ***До ближнього*** *– блиску* ***Любові****! Для Долі, для Часу, для Честі! На цім Родовім перехресті* (А. Листопад); *Учили все мене* ***любити ближніх****, так научіть мене їх боронити* (Леся Українка); *Вона невідчутно будує і створює людину, і якщо суспільство ще не зовсім розпалося, якщо люди не дихають повною непримиренною ненавистю поміж собою, то причина того захована в Божественній Літургії, що нагадує людині про святу, небесну* **любов до ближнього** (М. Гоголь).

Любов до ближнього, *інгер. див.:* **любити ближнього свого**.

М

Мала розчина все тісто заквашує, *інгер.* Використовується для підкреслення активної дії чогось малого, незначного, що спричиняє великі зрушення.

Виступаючи за дотримання чіткої дисципліни в церкві, апостол Павло нагадав коринтянам добре відому істину: мала розчина все тіло заквашує. «Величання ваше недобре. Хіба ви не знаєте, що ***мала розчина все тісто заквашує***? Отож очистьте стару розчину, щоб стати вам новим тістом...» [1 Коринтян 5 : 6–7]. Як давні євреї за наказом Бога повинні були винести зі своїх будинків усе квасне, залишивши тільки прісне, так і гріх, символом якого є розчина, повинен бути викорінений із Божого дому, бо процес «бродіння», викликаний нею, не може бути зупиненим.

• **вложити, наче квас в прісне тісто**

*Бо в те серце Єгова **вложив**, **Наче квас в прісне тісто**, Творчі сили, – ті гнатимуть вас У призначене місто* (І. Франко); *Навіть нестрашна хвороба, найменша інфекція може умертвити все тіло, якщо є на те воля Божа. Сказано ж бо: **мала розчини все** тісто **заквашує*** (Розм.).

Мамона зловив, *оказ. див.:* **служити мамоні**.

Мамона обплутав, *оказ. див.:* **служити мамоні**.

Манна небесна, *адгер.* Про щось, що дається легко, без будь-яких зусиль.

За Божим велінням Мойсей вивів ізраїльтян із Єгипту (*див.:* **єгипетський полон**). Прибувши до пустелі Сін, зморені й

голодні, люди почали дорікати Мойсеєві: краще ми загинули б від Господньої руки в єгипетському краї над горшком м'яса з куснем хліба, ніж маємо померти голодною смертю. Почувши ці нарікання, Бог посилає ізраїльтянам їжу, що була «ніби паморозь на землі». Коли побачили сини Ізраїлеві її, то почали один в одного запитувати: «Ман гу?», що в перекладі з гебрайської означає «Що це?» (звідси й слово манна). «І назвав Ізраїлів дім ім'я тому: манна. Вона була, як коріандрове насіння, біла, а смак її – як тісто в меду» [Вихід 16 : 31].

• **чекати, як манни небесної**, **як манна з неба**

Мене в житті не тішив також штиль, не падала ***з небес*** *солодка* ***манна*** *– Я подолав десятки тисяч миль в розбурханих морях і океанах* (Д. Луценко); *А тепер, коли сипнулись із валянка вже оплакані гроші, мов* ***манна небесна****, не сказав би про неї, що треба свічки та води, бо вже очі не туди, що їй уже й кадило не поможе* (Є. Гуцало); *Позичені цигарки були* ***манною небесною****, й ціла камера раювала* (І. Багряний); *А поки що, дорогі брати й сестри, не сидіть склавши руки, не очікуйте* ***манни з неба*** (Д. Бедзик).

Мати віру, *інгер*. Бути впевненим, переконаним у чомусь.

Коли Ісус зі Своїми учнями плив у човні по Галілейському морю, знялася велика буря. Охоплені відчаєм, учні, розбудивши Свого Вчителя, що заснув був на кормі, дорікнули Йому: «Невже Тобі байдуже, що ми гинемо». І тоді відповів Ісус: «Чого ви такі полохливі? Чому ***віри не маєте***»? [Марка 4 : 40]. Він дав їм зрозуміти, що кожен крок на землі залежить від Бога, треба мати

міцну віру й покладатися, сподіватися на Господа.

Бував Тодось в Китаї і в Сибіру, Здається, навіть добував жень-шень; – І я, малий, ***мав*** *цілковиту* ***віру*** *До давніх і кошлатих теревень* (М. Рильський); *До серця – пізно. Минули часи, коли можна було промовляти до нього. Важко* ***йняти*** *тобі* ***віри*** *й мати в Бозі надію на тебе* (Ю. Мушкетик); *Я* ***не йму*** *тобі зовсім* ***віри****, Як сумною побачу тебе, Небо в сутінь буває сірим, А направді ж воно – голубе* (В. Симоненко); *Моя ти любо! Мій ти друже!* ***Не ймуть*** *нам* ***віри*** *без Христа* (Т. Шевченко).

Мати невинність немовляти, *оказ. див.:* **устами немовляти**.

Менший брат, *адгер*. Про людей нижчого суспільного стану.

Коли прийде день останнього суду (*див.:* **судний день**), усі народи зберуться перед Господом. І Він «відділить одного від одного їх, як відділяє вівчар овець від козлів» [Матвія 25 : 32]. Для овець буде уготоване Царство Небесне (*див.:* **Царство Небесне**), бо саме вони нагодували голодного, напоїли спраглого, прихистили подорожнього, зодягли голого, відвідали хворого й ув'язненого. А на питання «Коли це Тебе ми недужого бачили чи у в'язниці – і до Тебе прийшли?» Ісус відповів: «Поправді кажу вам: що тільки вчинили ви одному з ***менших братів*** Моїх цих, – те Мені ви вчинили» [Матвія 25 : 40].

Становище ***меншого брата*** *на початку більшовицького перевороту було надзвичайно добре і вигідне. З самого страху*

перед більшовизмом з нами наважилися йти, та справді і пішли були, всі елементи, що не приймали більшовизму (С. Єфремов).

Мертва буква, *інгер*. Те, що не використовується, залишається без застосування.

У другому посланні до коринтян апостол Павло називає їх «листом Христовим», що написаний не чорнилом, а Духом Живого Бога, не на таблицях камінних, але на тілесних таблицях серця. Христос є Той, через кого вони прийшли до Бога. «І Він нас зробив бути здатними служителями Нового Заповіту, не букви, а Духа, – бо ***буква мертва***, а Дух живий» [2 Коринтян 3 : 6] (*див.:* **Дух *живий***).

• мертва форма

Ти уже тричі обіцяв мені. Але обіцянка-цяцянка... Усе так і залишилося ***мертвою буквою***. *Менше слів, а більше діла* (Розм.); *Демократичний лад без федеративного устрою, збудований по централістичному шаблону – це сама* ***мертва форма*** *без змісту* (С. Єфремов).

Мертва форма, *оказ. див.:* **мертва буква**.

Міряти своєю міркою, *оказ*. Оцінювати когось зі свого погляду, за власними критеріями.

«Не судіть, щоб і вас не судили; бо яким судом судити будете, таким же осудять і вас, і якою ***міркою*** будете ***міряти***, такою відміряють вам» [Матвія 7 : 1–2]. Це одне із «золотих» правил Біблії, що перегукується з усім ученням Ісуса Христа. Він сам жив за такими принципами і вчив інших. Це попередження

людської жорстокості, черствості, гріховності. Бо людина пожинає те, що сіє; бо з осуду виростає осуд, а з ненависті – ненависть.

Вона [Ярина] всіх людей ***міряла своєю міркою*** *і сама нездатна на підлість, не допускала її в інших людях* (В. Собко); *Не* ***міряй*** *усіх* ***своєю міркою****. Думаєш в самого і руки, і совість нечисті, то й інші такі* (Розм.).

Мов неопалима купина, *інгер. див.:* **неопалима купина**.

Мудрий, як Соломон, *інгер*. Дуже мудрий. *див.:* **Соломонів суд**.

Мури єрихонські, *інгер*. Про щось, що втратило свою могутність, міцність. *див.:* **труба єрихонська**.

Здряхліли, видно, ***єрихонські мури****, якщо їм не встояти перед силою людського слова* (Я. Галан); *Задуднять – і пустині пісок На болота замісять, Авірона камінням поб'ють І Дантона повісять. Через гори полинуть, як птах. Йордан в бризги розкроплять.* ***Єрихонськії мури****, мов лід, Звуком трубним розтоплять* (І. Франко).

Н

Навертати до Бога, *оказ. див.:* **наставляти на дорогу**.

Нагірна проповідь, *адгер*. Про повчальну промову.

«І побачивши натовп, Він вийшов на гору. А як сів, підійшли Його учні до Нього. І, відкривши уста Свої, Він навчати їх став» [Матвія 5 : 1–2]. Ісус, сидячи на горі, виголосив проповідь (звідси й нагірна проповідь) про те, що Царство Боже (*див.:* **Царство**

Небесне) наблизилося і що кожна людина повинна навернутися до Господа, жити за Його Заповідями, йти по шляху праведності й мати глибоку віру (*див.:* **мати віру**).

Зоря вечірня ізійшла, над нас зросла зоря вечірня, і рветься ***проповідь нагірня*** *над дальнім вигоном села* (В. Стус).

Накладати руки, *інгер.* Посягнути на когось, на щось.

До Гетсиманського саду, де перебував Ісус із учнями, прийшов Юда (*див.:* **таємна вечеря**, **Юдина зрада**), привівши римських солдатів та юрбу людей, озброєних кілками.

Петро кинувся захищати Господа (*див.:* **хто меч візьме, від меча й загине**). Але Ісус зупинив Петра, бо не мав потреби в його допомозі. Доля Месії була вирішена. «Тоді приступили (римські солдати – *авт.*) та ***руки наклали*** на Ісуса, – і схопили Його» [Матвія 26 : 50].

Хай буде по-твоєму! – стукнув кулаком по столі Яків Донько. – Я з Денисенком ***накладу руки*** *на Горицвіта* (М. Стельмах); *У моїй душі щось суворо підіймалося. Я починав виразніше бачити обличчя режиму, що так не по-людському жорстоко* ***накладає руки*** *на найсвітліше почуття людини – бажання знати* (Г. Хоткевич).

Накладати ярмо на шию, *інгер.* Служити комусь, визнати чиюсь владу над собою.

З Божої ласки Навуходоносор став царем Вавилона, отримав владу над усіма землями й усіма народами. Саме цю Господню волю мав засвідчити перед царями Едома, Моава, Аммона, Тира пророк Єремія, зробивши «поворозки (шлеї – *авт.*) та ярма і

наклавши їх ***на шию*** свою» [Єремії 27 : 2]. Так мала вчинити кожна людина, що визнавала владу Навуходоносора. А тих, «хто не дасть шиї в ярмо вавилонського царя, – покараю Я народ цей мечем, і голодом, і заразою» [Єремії 27 : 8].

• піти в ярмо

Горпина... з молодих літ була не гуляка, не хотілось їй і тепер сорому: одне те, що чоловіка боялась, а друге те, що не хотілося і ***ярма на*** *свою* ***шию накладати*** (Г. Григоренко); – *Чом же мені не вийти заміж? – сказала Маруся. – і не думай, і в голові собі не покладай. Не мала клопоту, то матимеш.* ***Надінеш ярмо на шию****, то й будеш каятись цілий вік* (І. Нечуй-Левицький); *Чув він, яке* ***ярмо накладає*** *йому Гава* ***на шию****, але не бачив змоги обминути його, і, недовго думавши, згодився на те, що виложив йому Гава* (І. Франко); *Такого сорому дожити –* ***Піти в ярмо*** *раба рабів, Гробокопателю служити, Що тисячі нарив гробів, і кладбищем зробив країну, і насадив на ній руїну!* (П. Карманський).

Написати великими буквами, *інгер*. Про щось дуже важливе, значуще, що вимагає особливої уваги.

У посланні до галатів апостол Павло виділив «заголовними» (великими) буквами слова: «Остерігайтеся недобрих учителів», зазначаючи: «Погляньте, якими ***великими буквами*** я ***написав*** вам своєю рукою!» [Галатів 6 : 11]. У такий спосіб апостол Павло підкреслив значущість і важливість сказаної істини.

Це вже було ні зайчиком, ні вовком – кривавий світ, обвуглена зоря! А я ***писала*** *мало не осколком* ***великі букви****, щойно з*

букваря (Л. Костенко); *Зарубай собі на носі, запиши собі на лобі,* ***напиши великими буквами****: виступ починається о третій, і ніяких запізнень* (Розм.).

Наріжний камінь, *інгер*. Основа чого-небудь.

Християни називаються в Новому Заповіті «живим» камінням, частиною «живого» храму, у якому Христос є наріжним (основним) каменем, бо без Нього храм не зможе встояти. Розповідаючи притчу про злочинних винарів, Ісус промовляє: «Камінь, що його будівничі відкинули, – той ***наріжним став каменем***; від Господа сталося це, і дивне воно в очах наших... І хто впаде на цей камінь – розіб'ється, а на кого він сам упаде – то розчавить його» [Матвія 12 : 42, 44].

Коли б пересічний польський селянин «був таким, як його змалював п. Прус у своєму романі «Форпост», то польські прихильники селянства не мали б ніякої підстави говорити про силу опору і витривалість цього селянства, не могли б на цьому селянстві, як на могутньому ***наріжному камені****, будувати майбутнє цілого народу* (І. Франко); *Мета заходу – аналіз ситуації, що склалася навколо формування єдиної помісної Української православної церкви, визначення передумов відновлення української помісної церкви... Український собор повинен стати* ***наріжним каменем*** *у розбудові помісної церкви, вважають учасники «круглого столу»* (Україна молода); *Премудрість відчуває смак у найсолодшій істині, а істина сховалась у Бозі, і Бог у ній. Це єдиний* ***наріжний камінь*** *для всіх*

будівничих храму блаженства і премудра симетрія для тих, хто будує ковчег спокою (Г. Сковорода).

Наставляти на дорогу, *інгер*. Спрямовувати чиї-небудь дії в істинному напрямку.

Фарисеїв та іродян (галілейська політична партія, що підтримувала владу царя Ірода), які ворогували між собою, об'єднувала ненависть до Ісуса й прагнення за будь-яку ціну позбавитися від Нього. Вони послали спільну делегацію, сподіваючись «упіймати на слові Його», хитро й лукаво почали розмову про справедливість та істинність Христового вчення: «Учителю, знаємо ми, що Ти справедливий і ***наставляєш на*** Божу ***дорогу*** правдиво, не зважаєш ні на кого, бо на людське обличчя дивишся Ти» [Матвія 22 : 16].

• вказувати стежку, **давати дорогу**, **навертати до Бога**

– Ти, Матвію, бачу, і в Бога не віруєш! – намагається хоч такими словами приголомшити чоловіка і ***наставити на дорогу****, на путь істини* (М. Стельмах); *Я! Чирва Козир! Пан Щербаківський колись без помилки виграв у карти мого діда на чирві в пана Животовського. І з того часу ні дід, ні батько, ні я, що звемося Чирва-Козирями, не помиляємося. Ми мусимо виграти!.. Усіх хазяїв, усе село, кожну хату ми повинні врозумити,* ***наставити на дорогу*** (І. Микитенко); *Хоч не злічити помилок гірких, У серці знов багаття розкладаю. Нехай палає, хай воно горить, І грішним* ***стежку вказує*** *до раю* (Н. Шаварська); *На цілий вік – до всіх святинь дорога, Ось ми всі разом* ***ідемо до Бога***.

Співаємо вогненні думи – строфи на вулиці страждань біля Голгофи (Т. Майдонович).

Натовп єрусалимський, *оказ.* Про некерованих людей, які чинять самосуд. *див.:* **розіп'яти на хресті**.

Бачить Андрій духовним зором ***натовп єрусалимський****, захоплений вихором жагучої ненависті... палають помстою очі... стиснуті загрожуюче руки піднеслись вгору з прокльонами. Реве несамовито натовп: – Розіпни! Розіпни його!* (Н. Королева).

Не вѣдають, что творять, *нетрансл.* Використовується для підтвердження ситуації «хтось не розуміє, що робить погано».

Коли Ісуса розіп'яли на хресті (*див.:* **розіп'яти на хресті**), почали ділити Його одяг. Кидали жереба й глузували з Нього. Христос же промовив: «Отче, відпусти їм, – бо не знають, що чинять вони» [Луки 23 : 34].

*При світлі справді широкої, щиро людської діяльності д. Корша, якими мізерними іграшками здаються ті софістичні викрути, що ними бібліотечна рада виправдовувала свій замаскований похід проти української книжки! Єдиним, найбільш ще почесним, виправданням для тих «поступових» людей може бути хіба те, що вони «****не вѣдають, что творять****»; Зі статті д. Матушевського, надрукованої колись у «Киевской Старине», багато визирало таких дикунів, таких «прихильників» великого страдника, що заподіювали над ним найбільше знущання, самі може не відаючи, що, власне, вони творять. І в ті часи справді таки можна було думати, що маємо діло з людьми, які «****не***

в'ѣдають, что творять» (С. Єфремов).

Невинні, як голуби, *інгер*. Про щирих, із чесними намірами людей.

Голубка – символ чистоти, невинності. Саме вона сповістила Ноя про те, що стала вода із землі (*див.:* **Ноїв ковчег**, **всесвітній потоп**), принісши в дзьобу оливкову гілку.

Ісус, посилаючи апостолів звіщати про Царство Небесне (*див.:* **Царство Небесне**), сказав: «Оце посилаю Я вас, як овець між вовки. Будьте ж мудрі, як змії, і ***невинні, як голубки***» [Матвія 10 : 16]. Христос радить Своїм учням остерігатися небезпеки (бути мудрими, як змії), але не чинити шкоди тим, хто відкидає Боже вчення, бути щирими і мати чесні наміри.

• кроткі, як голубки

*Він хоче витерти руки й **бути невинним, як голуб**. Він мені віддає своє право купатися в калюжах крові* (М. Хвильовий); *– Але, Григоре Савичу, у вас же в кожнім творі святе письмо... – Sapienti, як кажуть, sat! – Воно-то так... Проте чи гідне мужа таке лукавство? – «Будьте **кроткі, як голубки**, а мудрі, як змії»* (В. Шевчук).

Невинні, як діти, *інгер*. *див.:* **устами немовляти**.

Не від світу цього, *адгер*. Про людину, що не пристосована до життя, далека від реальності.

Після зради (*див.:* **Юдин поцілунок**) Ісус постав перед судом Понтія Пилата (*див.:* **умивати руки**). На його запитання «Що Ти вчинив?» Ісус відповів: «Моє Царство ***не від світу цього***.

Якби від світу цього було Моє Царство, то служба Моя воювала б, щоб не виданий був Я юдеям. Та тепер Моє Царство не звідси» [Іоана 18 : 36].

Незважаючи на те, що за плечима було майже ціле життя (восени йому виповниться шістдесят), Микола був людиною, як то кажуть, ***не від світу цього****. Кожен, кому тільки заманеться, міг образити його. Діти та внуки ставилися до нього, як до великої дитини* (Розм.).

Не гідний розв'язати ремінець від Його взуття, *інгер*. Про людину, яка виявляється в будь-якому разі гіршою за того, з ким її порівнюють.

Проповідуючи Слово Боже, Іоан Хреститель говорив: «Я хрещу вас водою, але йде ось потужніший за мене, що Йому ***розв'язати ремінця від Його взуття я не гідний***, – Він хреститиме вас Святим Духом і огнем!» [Луки 3 : 16].

Як ти можеш так жорстоко ставитися до свого батька. Ти нігтя його не вартий, ***не гідний розв'язати ремінець від його взуття****... Іноді запитую в себе: як могла ця свята людина народити таку нікчемну істоту?* (Розм.).

Не зійде на камені жито, *оказ.* Використовується для підтвердження нездійсненності чогось, неможливості, безплідності якоїсь ідеї.

Розповідаючи притчу про сіяча (*див.:* **засіяти зерном**), Ісус сказав: «Друге ж [зерно] упало на грунт кам'янистий, – і, зійшовши, усохло, не мало бо вогкості» [Луки 8 : 6].

Хай їм грець тим літам, що будуть прожиті. То ж бери собі останній шлюб, бо ***не зійде на камені жито*** *і сухий не розів'ється дуб* (В. Стус) .

Неопалима купина, *інгер*. Про те, що не можна знищити, що відзначається святістю.

Неопалима купина – це терновий кущ, який горить і якимось чудом не згоряє.

На горі Хорив Мойсеєві являється ангел Господній «у полум'ї огняному з-посеред тернового куща. І побачив він, що та тернина горить огнем, але не згоряє кущ» [Вихід 3 : 5].

• мов неопалима купина

Класи були, гинули, народжувалися нові, а нація залишалася. І чи не дивина з див, що нація, яка віками не мала своєї держави, не зденаціоналізувалася, не зникла? Нація – народ – ***неопалима купина*** (Б. Харчук); *Прибіжище душ людських, символ могутності й святості, «****неопалимої купини****», непорушної сили й вічного покою, надія й підпора всіх страждениих і обтяжених – це, як і інше, сходячи чадом, оберталося у прах* (І. Багряний); *Слово рідне! Стою у підніжжі твоєму, Як тобі йменння, горо-горонько-горяниця? Афонська? Тарасова? Чи, може, Голгота? Яви мені лики святих каторжників своїх, бранців своїх і обранців – тих, кому посохом і зорею було на великих дорогах світу, робітнею і храминою, вогнем і* ***купиною неопалимою*** (Г. Тарасюк); ***Мов неопалима купина****, встала з вогню, руїн, попелу наша рідна Україна* (І. Цюпа); *І стоїть Україна перед нашим духовним зором у вогні,* ***як неопалима купина***

(О. Довженко); *Любов виростає у дотику маминих рук і ласкавого маминого слова, з тихої колискової й веселки в небі, з квітки і вишні або яблуні під вікном, бо в квітці і в дереві так багато добра до людини, що, раз торкнувшись цнотливої дитячої душі, воно впродовж цілого життя зоріє,* ***як неопалима купина*** (Я. Гоян).

Нести тягар, *оказ. див.:* **нести тяжкий хрест**.

Полковник хорував шлунком, а ще дужче катували його хмарні думи, бо мусив ***нести тягар****, що завдав собі на плечі* (Ю. Мушкетик); *На плечах свій* ***несу тягар*** *у синій скрині Божий дар, хоч палить спеки лютий жар, хоч батогом бичує злим. І так мандрую без упину, мов чотки, пхаю кожну днину. І аж тоді я відпочину, коли дійду в Єрусалим* (Б.-І. Антонич).

Нести тяжкий хрест, *інгер*. Терпляче переборювати труднощі, незгоди, усе те, що сталося неминучим у чиємусь житті.

Первинне значення слова хрест – ганебний стовп, до якого прив'язували злочинців, виставляючи їх на всенародне приниження й голодну смерть. Кожен засуджений мав нести свій хрест до місця страти.

Засуджений до страти, Ісус ішов на Голготу (лобне місце Череповище) і ніс на Собі це «дерево прокляття». Христос змирився зі Своєю долею й терпляче переборював усі приниження, глузування, знущання. «І взяли Ісуса й повели... І, ***нісши Свого хреста***, Він вийшов на місце, Череповищем зване, по-гебрейському Голгота» [Іоана 19 : 17]. У перекладі з грецького Голгота означає «трупна голова, череп».

• **бути на хресній дорозі**, **хресна путь**, **іти на Голготу**, **іти під тягарем хреста**, **тяжкий хрест**

Моя Вкраїно, вистраждана доле, Тобі б до сонця гордою рости! Тебе ж із дому нелюди вигонили, і мусила свій ***хрест тяжкий нести*** (Н. Шаварська); *А ти, народе, –* ***хрест важкий несеш*** *і ще нестимеш, крізь революцій віки кладеш для них гостинець. Кладеш до ніг. Своїм вождям. Своїм катам – і тільки. І кулі ждеш – замість подяк, ще й невідомо звідки* (В. Стус); *Україна століттями* ***на хресній дорозі****. Йде й падає, встає і знову йде... Слово Любові, Віри, Надії її кріпить* (Т. Салига); *Страждання людей, їхня* ***хресна путь*** *до світової Голготи – все це так ясно постало переді мною* (М. Хвильовий); *Це не булава, а хрест,* ***тяжкий хрест****, котрий прийдеться нести – або на український Сіон, або на Голготу* (Б. Лепкий); *Як добре те, що смерті не боюсь я і не питаю, чи* ***тяжкий*** *мій* ***хрест****; Пройдімо лабіринтом бід до свого реченця, де щонайвища нагорода і найчесніша – мста за наш прихід і наш ісход* ***під тягарем хреста*** (В. Стус).

Не хлібом єдиним, *оказ. див.:* **жити не хлібом єдиним**.

Нечиста сила, *інгер*. *див.:* **від лукавого**.

Ні на йоту, *інгер*. Ніскільки, нітрохи, зовсім.

Йота в тодішньому арамейському письмі (jod) була найменшим знаком (як ’), знаком, завдяки якому схожі букви відрізняються одна від одної.

Ісус прийшов на землю не розрушати Закон, даний Богом Мойсею, а щоб виконувати його. Христос вимагав виконання

Закону не тільки зовнішніми вчинками, а й у сокровенних глибинах людського серця, бо «... ***ані йота*** єдина, ані жоден значок із Закону не минеться, аж поки не збудеться все» [Матвія 5 : 18].

Господи! Зніми печаль і муку, Відкрий нам вічні істини світи: Кому повірити, подавши світлу руку, Чи, проклинаючи, від кого відійти? Нема за себе страху ***ні на йоту****, Робити б для людей лише цінноту, А не стогнати лежнем на печі* (Р. Болюх); *Стогнав він [двір] під напасницьким бичем,.. від різновірних мучився примар, на мільйон часток він поділився і все ж він* ***ні на йоту*** *не змінився* (Леся Українка); *Авторитет його не вщербився б* ***ні на йоту****, коли б він от хоч би в сю хвилю позволив узяти хлопця додому* (Г. Хоткевич).

Ноїв ковчег, *інгер.* Надійний притулок; останнє пристанище; про щось давне, ветхе і габаритне.

Ковчег – це судно, у якому врятувався від потопу (*див.:* **всесвітній потоп**) Ной зі своєю родиною, тваринами, птахами.

Ной був чоловіком праведним, набожним, невинним «у своїх поколіннях», а тому знайшов милість у Божих очах. Перед тим, як знищити людину (*див.:* **стерти з лиця землі**), Бог наказав Ною зробити з дерева гофер ковчег, добре обсмолити його і взяти туди «по двоє з усього живого». І коли все було зроблено, сказав Господь: «Увійди ти й увесь дім твій до ковчега, бо Я бачив тебе праведним перед лицем Своїм в оцім роді» [Буття 7 : 1].

• пливти в ковчезі

В бункері було повно мешканців – дітей, жінок, старих. Вони

виглядали звідусіль: з кучугур шмаття, з пуховиків, тиснулися по нарах, наставлених в три ряди. – ***Ноїв ковчег****, – зауважив Хома, оглядаючи бункер хазяйським оком* (О. Гончор); *– І напиши йому привіт... в гроб!.. в могилу!.. в дошку і в* ***Ноїв ковчег****! – заграв він енергійну моряцьку молитву і зашморгнув моряцьким вузлом* (І. Багряний); *Великий, обліплений різними прибудовами, з чорними сліпаками мовчазних вікон, він [дім] нагадував* ***Ноїв ковчег*** (П. Колесник); *Планета – човен без весла над плесами кохань. Так* ***пливемо в ковчезі*** *ми за поводком століть* (В. Стус); *А незнищенна спадщина віків Під мертвими шкляними небесами Кудись* ***пливе*** *порожніми морями* ***В ковчезі****, гнанім подувом вітрів* (Ю. Клен).

Носити на руках, *інгер*. Дуже добре ставитися, виявляти велику увагу до кого-небудь, обожнювати.

Після прийняття хрещення Ісус був поведений Святим Духом у пустелю, де піддався всіляким спокусам диявола (*див.:* **від лукавого**). Спокушаючи Месію, диявол говорив: «Коли Ти Син Божий, то кинься додолу, бо ж написано: «Він накаже про Тебе Своїм ангелам, і вони ***на руках понесуть*** Тебе, щоб об камінь не спіткнув Ти Свої ноги» [Матвія 4 : 6].

Дядько ж ***носив*** *свою Мальвочку* ***на руках****, не давав узятися їй і за студену воду* (В. Земляк); *Павло має з армії добру професію – він моторист, механік. Захоче – сяде на трактора, комбайна поведе, сівалку відремонтує. Його в колгоспі* ***на руках носитимуть*** (Ю. Бедзик).

О

Обіцяний край, *інгер. див.:* **земля обітована**.

Обтрусити пил, *інгер. див.:* **обтрусити порох**.

Обтрусити порох, *інгер*. Повністю, остаточно, назавжди відійти від когось, чогось; зректися когось, чогось.

Дванадцятьом апостолам треба було виконати особливе доручення – проповідувати Царство Боже (*див.:* **Царство Небесне**) всюди.

Зайшовши в дім за запрошенням господаря, вони повинні були залишатися там доти, доки будинок не стане місцем для служіння Богові. «А як яке місто вас не прийме і не послухають вас, то, виходячи звідти, ***обтрусіть порох***, що в вас під ногами, на свідчення проти них» [Марка 6 : 11]. Так чинили Юдеї, покидаючи місцевість, де жили язичники, аби показати, що не мають із ними нічого спільного.

• обтрусити пил

Вона і я поділені навпіл містами, кілометрами, віками, Озвалось паровозними гудками твоє минуле із кількох могил. І ***обтрусивши*** *предковічний* ***пил*** *самотньої душі, понад зірками ти пролітаєш, вибитий із сил* (В. Стус); *Знов час прийде, коли з погорди* ***пилу*** *Ти* ***отрясешся*** *й ясною звіздою Засяєш людям, і підуть з тобою, Серця почують давню силу* (І. Франко).

Обцілувати, як Юда, *оказ. див.:* **Юдин поцілунок**.

Око за око, *інгер*. Уживається для вираження прагнення помститися за вчинене зло, несправедливість, образу; відплата тим

самим.

Це так званий закон розплати, помсти, що мав забезпечити захист невинних і стежити за тим, щоб покарання не перевищувало «рівня» злочину [Вихід 21 : 23–24].

Ісус Христос протиставляє цьому закону людську смиренність і покірність: «Ви чули, що сказано «***Око за око*** *і зуб за зуб*». А я вам кажу, не противитися злому» [Матвія 5 : 38–40].

• **зуб за зуб**

Цей учинок ваш вельми зневажив нас, Військо Запорозьке, і приніс нам немалу шкоду, отож і ми, прикладом древніх предків і братії нашої, мусимо постаратися ***око за око*** *вашої ханської мосці і всьому панству Кримському свою зневагу і образу відплатити і помститися* (Ю. Мушкетик); *За мораллю й за законами кримінальних за все мусить бути тяжка відплата.* ***Око за око*** (І. Багряний); *Колись я був добрий, а вони мене зробили злим. Що ж? Нехай так і буде. Я їм свого не подарую.* ***Око за око***, ***зуб за зуб*** (Г. Тютюнник); *А що ж, вони наших рубатимуть, на рожни підійматимуть, а ми з ними цяцькатися? – говорили бійці загону. – Ні,* ***зуб за зуб*** *! Кров за кров! Щоб ніхто потім не сказав, що ми українські незаможники не вміли своїх класових ворогів загнуздати* (О. Гончар).

Оливкова гілка, *адгер*. Добра звістка.

Через сорок днів після потопу (*див.:* **всесвітній потоп**) Ной відчинив вікно ковчега і вислав спочатку крука, а потім голубку, щоб подивилися, чи не спала вода із землі. Та не знайшов ні крук,

ні голубка «місця спочинку для стопи своєї ноги». Через сім днів Ной випустив голубку вдруге. «І голубка вернулася до нього вечірнього часу, – і ось у неї в дзьобику ***оливкова гілка*** зірвана. І довідався Ной, що спала вода з-над землі» [Буття 8 : 11].

[Мартіан:] Чи ж найпочеснішє у світі – лавр? Шановний дуб, ***оливна гілка*** *миру, свячена пальма –Чи ж не рівноправні вони з славутнім лавром?* (Леся Українка); *А в безгоміння, з тлуму світового напружена підноситься рука і пісня витикається тонка, як* ***віть оливи*** *у долоні Бога, і сподіванням встелиться дорога, і в серці зірка заболить жалка* (В. Стус).

Основа основ, *інгер. див.:* **покласти в основу**.

Останній поцілунок, *оказ. див.:* **Юдин поцілунок**.

Останній суд, *інгер. див.:* **судний день**.

Остання вечеря, *оказ. див.:* **таємна вечеря**.

П

Падати в ноги, *інгер. див.:* **припадати до ніг**.

Падати на коліна, *інгер.* Виявляти кому-небудь велику шану.

Коли народився у Вифлеємі Юдейськім Ісус, до Єрусалима зі сходу прибули мудреці, щоб поклонитися Месії і виявити йому велику шану: «І ввійшовши до дому, знайшли там Дитятко з Марією, Його матір'ю. І вони ***впали на коліна***, і вклонилися Йому. І, відчинивши скарбниці свої, піднесли Йому свої дари: золото, ладан та смирну» [Матвія 2 : 11].

• ставати на коліна

І озвалися долини гомоном знайомим, і ***упала на коліна*** *Тиша перед громом* (В. Симоненко); *Щоб надійно крила соколині Вас у небо вічності несли, Мудрості своєї по краплині Смерті вам, як бджоли, віддали ... Генії! Безсмертні!* ***На коліна Станьте*** *перед смертними людьми* (В. Симоненко); *О жінко, Мати! О мадонно! Вродлива, горда, Безборонна! Є щось в тобі палке, незгасне – Те сяйво нас усіх голубить. Тоді така вона прекрасна, Коли страждає, вірить, любить, Коли ж вона у муках диких Дарує нам Месію-сина ...* ***Стань*** *у гріхах своїх великих, Світ, перед нею* ***на коліна*** (Г. Грипенко); *Гора Чернеча* ***стала на коліна,*** *Взяла труну безсмертну в чисте лоно, І вічність тополина стала поруч* (І. Драч); ***Упала*** *б мати* ***на коліна*** *і, не вблагавши, прокляла ... О ні! Не знімуть в її сина Вінка тернового з чола* (О. Олесь).

Пекельний вогонь, *оказ. див.:* **вогненна геєна**.

Первородний гріх, *оказ. див.:* **скуштувати плід із забороненого дерева**.

Перевіяти, як зерно, *оказ. див.:* **відділити полову від зерна**.

Перекувати мечі на рала, *інгер*. Роззброїтися, відмовитися від войовничих намірів.

Ізраїльтяни відвернулися від Господа, забувши Його Заповіді. Місто, яке колись було «повне правосуддя» і «справедливість у нім пробувала», стало «розпусницею». «Князі твої вперті і друзі злодіям вони, хабара вони люблять усі та женуться за дачкою, не судять вони сироти, удовина справа до них

не доходить» [Ісаї 1 :2 3]. Пророк Ісая закликав людей навернутися до Бога, бо наближаються останні дні (*див.:* **судний день**) і прийде кара Його. «І Він буде судити між людьми, і буде численні народи розсуджувати. І ***мечі*** свої ***перекують*** вони ***на рала***, а списи свої – на серпи. Не підійме меча народ проти народу, і більше не будуть навчатися війні» [Ісаї 2 : 4].

Я знаю: ***Перекують на рала мечі****. І буде родюча земля – Не ця. І будуть одні ключі Одмикати усі серця* (Є. Плужник); *Усе для фронту – хліб ішов з полів. Усе для фронту – зброю ми кували.* ***Мечі перекувати на орала*** *– Боєць життя в ту мрію перелив* (В. Малишко); *Прийдеться нову зробити перекову. Патріотичний* ***меч перекувати На плуг*** *– обліг будущини орати, На серп, щоб жито жать, життя основу* (І. Франко); *Принцеса лишає ланцюжок і сідає рівніше. Як так, то вона не зовсім розуміє, що хоче сказати граф. Ну, добре, мир, тиша, овечки,* ***мечі на рала.*** *Все це чудово. А як же буде, коли ота чернь, оті фанатичні дурні, шарлатани не задовольняться вічним законом нерівності й почнуть виробляти те, що вони раз у раз цілі тисячоліття виробляють на землі? Як ота нова, всемогутня, чудодійна аристократія без війни справиться з ними?* (В. Винниченко)

Перетворення Савла на Павла, *оказ.* Про різку зміну переконань, поглядів, ідей. *див.:* **перти проти рожна**.

Тільки не у кожної [літератури] той шлях осяйним способом одбувається й до цілковитого ***перетворення Савла на Павла*** *доводить* (С. Єфремов).

Перти на рожен, *оказ*. Наражатися на небезпеку. *див.:* **перти проти рожна**.

Перти проти рожна, *інгер*. Виступати проти значно переважаючих сил.

Рожен – це довгий загострений кілок, поставлений з нахилом. Він відповідав народному образу перепони, практично нездоланної; образу небезпечної, ризикової справи.

Савлові (згодом апостол Павло – *авт.*), члену синедріону, що прямував до Дамаску переслідувати і гнати Церкву Христа, явився на дорозі Ісус і сказав: «Савле, Савле! Чому ти переслідуєш мене?» Савло запитав: «Хто ти, Господи?» І сказав Господь: «Я Ісус, що Його переслідуєш ти. Важко тобі перти проти рожна» [Дії 9 : 4–5] (старосл. прати = йти – *авт.*). Після цього Савло стає проповідником християнства – апостолом Павлом (*див.:* **перетворення Савла на Павла**).

• **перти на рожен**, **лізти на рожен**, **лізти проти рожна**

Против рожна перти**, Против хвиль плисти, Сміло аж до смерти Хрест важкий нести!* (І. Франко); ***На рожен пертись** не слід, – і далі благодушним тоном повчав дідок-перестрибок, – Скрізь треба з толком та з розумом* (Є. Гуцало); *На запального Сагайду іноді «находило» таке, що він, забуваючи про всяку обережність, міг сліпма **полізти на рожен (О. Гончар); *Полковник підійшов до убитих, зняв шапку, похиливши голову. – Жаль, – сказав полковник, – Великі втрати. А могло ж їх і не бути ... Видно, **на рожен полізли*** (В. Кучер); *Так, все життя він [Віталій] **лізтиме***

***проти рожна**, буде обстоювати те, у що вірить* (І. Муратов).

Пилатовим учинком одгонить, *оказ. див.:* **умивати руки**.

*І мені здається, що «холодна думка» д. Павла та його порада нічим не встрявати до такої кардинальної справи місцевого життя, як український рух, принаймні **Пилатовим учинком одгонить**. Іноді, звичайно, безпечніше вмити собі руки і збоку спокійненько поглядати на боротьбу в житті, – але що робити, коли життя само втягне в боротьбу?* (С. Єфремов)

Підноситися до небес, *інгер.* Надмірно вихвалятися, розхвалювати себе.

Капернаум – це місто, розташоване поблизу Галилейського моря. Ісус Христос створив тут надзвичайно богато чудес. Та згодом жителі Капернаума відреклися від Месії й обрали дорогу гріха. Бог прокляв їх за те, що вихваляючи себе, піднеслися до неба. «А ти, Капернауме, що ***до неба піднісся***, – аж до пекла зійдеш» [Матвія 11 : 23]. Пізніше це місто було зруйновано, стерте з лиця землі.

*Через кілька тижнів після вистав мене, як організатора й режисера, годні були **піднести до небес*** (С. Васильченко); *Самі звеличували, **підносили** себе **до небес**, самі ж і в тінь відіпхнули при першій нагоді* (О. Гончар); *У житті так часто буває. Спочатку по голівці гладять, аж **до неба підносять,** а потім ноги витруть. І зроблять вигляд, що все гаразд, що нібито так і мало бути* (Розм.); *«Я люблю малороссов», – писав Суворін ... Любив їх, можна сказати, тільки задля тієї думки, і **підносячи** їх **до небес**, менш*

усього дбав про українських артистів, про українське мистецтво (С. Єфремов).

Підняти Лазаря, *інгер*. *див.:* **воскресіння Лазаря**.

Під сонцем, *інгер*. На землі.

«Що було, воно й буде , і що робилося, буде робитися воно, – і немає нічого нового під сонцем» [Еклезіястова 1 : 9]. Ці слова сказав Соломон (*див.:* **Соломонів суд**), роздумуючи над суєтністю всього земного (*див.:* **суєта суєт**).

О племене, вас утомили війни, і навіть в сні не вийти вам із пут. Переділіться знову – супокійний Хай буде кожному ***під сонцем*** *кут* (М. Зеров); *І що минуло, знов настане, бо вічність та сама.* ***Під*** *сяйвом* ***сонця****, що над нами, нового вже нема. Говорять люди, що чимало нових настало див. Та вже те все колись бувало за давнішніх часів* (Д. Загул).

Пісня пісень, *адгер*. Вершина творчості, найвищі досягнення митця.

Таку назву має одна з книг Старого Заповіту. Є думки, що вона написана царем Соломопом (*див.:* **Соломонів суд**) на честь коханої дружини. У ній оспівується велика любов до всього, що сотворив Господь на землі. «Пісня пісень» – вершина єврейської поезії. Можливо, названа так тому, що Соломон вважав її найкращою із 1005 пісень, які він написав.

Я присвятив тобі, кохана, вірш, що стане гімном любові. Це ***пісня пісень*** *моїх. Ніжна, журлива і водночас велична* (Розм.).

Піти в ярмо, *оказ*. Бути гнобленим. *див.:* **накладати ярмо**

на шию.

Пітьма антихриста, *оказ*. Зло, беззаконня, аморальність. *див.:* **антихристова печать**.

Пливти в ковчезі, *оказ.* Мати надійний захист, притулок. *див.:* **Ноїв ковчег**.

Плоть від плоті, *інгер*. Невід'ємна, органічна частина, суть чого-небудь.

Коли Господь перетворив ребро Адама на жінку (*див.:* **Адамове ребро**) і привів її до нього, Адам промовив: «Оце тепер вона – кість від кості моєї і ***плоть від плоті*** моєї. Вона чоловіковою буде зватися, бо взята вона з чоловіка» [Буття 2 : 23].

Наші письменники, наші митці – діти трудового народу, ***плоть од плоті*** *його* (М. Рильський); *Хто може нас, могутніх, підкорити? Хто в силі дружбу нашу розколоть? Ми єсть свого народу вірні діти, од крові кров,* ***од плоті*** *рідна* ***плоть*** (П. Тичина).

Плювати в обличчя, *інгер*. Виявляти зневагу, презирство до кого-небудь.

Над Ісусом Христом було здійснено два судових процеси: один у присутності синедріону, інший – перед Поптієм Пилатом, римським прокуратором (*див.:* **умивати руки**). Перед людьми, що оточили Ісуса, постав вибір: або поклонитися Христу як Месії, або відректися як від богохульника. Вони обрали друге. Усупереч усім юдейським і римським законам вчинили самосуд, «...стали ***плювати на обличчя*** Йому та бити по щоках Його, інші ж киями били» [Матвія 26 : 67].

• плювати в очі, **прибивати плювками до хреста**

Це не критика, а наклеп, – сказав Максим. – Мені ***плюють в обличчя****, а я повинен усміхатися* (М. Зарудний); *З тебе [Україно] знущалися, тобі* ***плювали в обличчя*** *(не чужі, а власні діти), тебе розпинали, а ти, зневажена, воскресла, воскресла, щоб жити* (Вісті Дніпропетровщини); *Це страшно, як людину розпинають, Не йнявши віри їй, що Бог вона;* ***Плювками прибивають до хреста*** *Невинну душу, генієм пойняту* (Д. Павличко).

Плювати в очі, *оказ. див.:* **плювати в обличчя**.

Побити камінням, *інгер.* Розправитися з кимось, засуджувати когось.

Побиття камінням – це спосіб розправи з людьми, що вчинили тяжкий злочин. Згідно з Законом Мойсея, камінням побивали тих, хто хулив Бога [Іоана 8 : 5–7]. У Стародавній Юдеї подібним способом розправлялися і з пророками, що сіяли слово Господнє, заклинали до праведного життя.

Видатний діяч першої християнської Церкви диякон Степан, сповнений вірою і силою Духа Святого (*див.:* **Святий Дух**), звершив дуже багато чудес і знамень серед народу. Він мав мудрість від Бога, був чудовим полеміком, проповідував Ісуса Христа як Месію, за що синедріон звинуватив його в богохульстві і виніс відповідний вирок, «і за місто вивели, і зачали ***побивати камінням*** його... І побивали камінням Степана, що молився й казав: «Господи Ісусе, – прийми духа мого!» [Дії 7 : 58–59].

Молись! Страждай, дурню! Підставляй під рідне каміння

свого рідненького, ніжного, такого мудрого... Мудрого – до тисячолітніх кайданів! – народу!.. Аби ***не побивав*** *тебе* ***камінням****, а хоча б тільки насміхався з тебе... Збирай до купи його каміння! Ач, яке воно сивеньке! Немов мудрість сама* (А. Колісниченко); *Коли приходить у світ митець, що промовляє тільки для людей із певним нахилом смаку та мислення, то чи треба за це* ***побивати*** *його* ***камінням*** (М. Рильський); *Хто до бунту посміє народ Накликати, до зміни. І манити за гори, настріть Кінцевої руїни, – Той на острах безумцям Між отсим поколінням Най обпльованим буде всіма І* ***побитий камінням*** (І. Франко).

Побиття немовлят, *інгер*. Жорстокі заходи, застосовані щодо когось.

Юдейський цар Ірод, дізнатись від мудреців про народження Ісуса (*див.:* **провідна зоря**), майбутнього Месії, наказав повбивати усіх немовлят у Вифлеємі. «Спостеріг тоді Ірод, що ті мудреці насміхалися з нього, та й розгнівався дуже і послав ***повбивати*** у Вифлеємі й по всій тій околиці всіх ***немовлят*** від двох років і менше, за часом, що його в мудреців він був випитав» [Матвія 2 : 16].

Щоб не зробила, щоб не сказала – завжди все не так. Здається, вам подобається займатися ***побиттям немовлят****. Отримуєте від того велике задоволення* (Розм.).

Побілені гроби, *інгер*. Уживається на позначення кого-, чого- небудь, що під привабливим зовнішнім виглядом приховує найогидніші властивості.

У древній Юдеї був звичай прикрашати гроби зовні (білити

вапном).

Побіленими гробами Ісус назвав книжників і фарисеїв, за релігійною зовнішністю яких часто приховувалися розбещені беззаконням серця: «Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що подібні до ***гробів побілених***, які гарними зверху здаються, а всередині повні трупних кісток та нечистоти [Матвія 23 : 27].

Книжники займалися переписуванням Святого Письма й користувалися авторитетом серед народу. Фарисеї тлумачили Святе Письмо, але стояли за формальне дотримання звичаїв, традицій. Більшість і книжників, і фарисеїв були людьми самоправедними, заздрісними, лицемірними.

• **поваплені гроби**, **поваплені склепи**

Добропорядність і доброчесність багатих наших можновладців вдавані. Їх «високі» слова про любов до народу, України – лицемірство. А самі вони – ***гроби побілені****, що ховають все те ж колишнє, старе* (Розм.); *«Мир» – це сучасна Сковороді верхівка суспільства, це пишне панство та розкішне духівництво, це ті «****гроби поваплені****», яких він картав слідом за Іваном Вишенським* (М. Рильський); *Де ж слава ваша? На словах! Де ваше золото, палати? Де власть великая? В склепах,* ***в склепах****,* ***поваплених*** *катами* (Т. Шевченко).

Поваплені гроби, *інгер. див.:* **побілені гроби**.

Поваплені склепи, *оказ. див.:* **побілені гроби**.

Повернення блудного си*на*, *адгер. див.:* **блудний син**.

Повертатися на круги своя, *нетрансл*. Повторюватися.

Цар Соломон (*див.:* **Соломонів суд**), роздумуючи про сутність всього земного (*див.:* **суєта суєт**, **всьому свій час**), говорив, що «немає нічого нового під сонцем», що все, що було, воно й буде, все, що робилося, буде робитися, як і «віє вітер на південь, і на північ вертається, крутиться, крутиться він та й іде, і ***на круг свій*** (старосл. на круги своя – *авт.*) вертається вітер» [Еклезіястова 1 : 6].

*Усе **повертається на круги своя**. День зміняє ніч, і ніч зміняє день; сонце сходить і заходить, щоб потім знову зійти; люди помирають і народжуються, щоб прожити життя й відійти у вічність* (Розм.).

Покласти в основу, *інгер*. Про щось важливе, суттєве, на чому тримається щось інше; найважливіше серед важливого.

Основою всього є Ісус Христос, Його вчення про Царство Небесне (*див.:* **Царство Небесне**). Боже Слово покладено в основу земного існування. «Ніхто-бо не може ***покласти*** іншої ***основи***, окрім покладеної, а вона – Ісус Христос. А коли хто на цій основі будує з золота, срібла, дорогоцінного каміння і дерева, сіна, соломи, то буде виявлено діло кожного» [1 Коринтян 3 : 11–12]. Ісус хотів, щоб його сприймали серйозно. Тих, хто ставився до віри в Христа, до Його імені легковажно, чекає сумне розчарування.

• основа основ

***В основу** сонати Михайло Лукич **поклав** власні переживання, звісно, певною мірою доповнені та узагальнені* (Л. Дмитерко); *Все*

це так складно, – думає Ліна, – так нелегко добутись до ***основи основ****... збагнути природу людську* (О. Гончар).

Полетить, як полова, *інгер*. Марність, нетривалість чогось, знищення.

Бог явився пророку Єремії і на прикладі зіпсованого лляного пояса показав, що подібна доля чекає і Його народ. «Отак знищу Я Юдину гордість та гордість велику Єрусалима, цього злого народу, що не хоче він слухати Моїх слів, що ходить за впертістю серця свого» [Єремії 13 : 9–10]. Навчених чинити лихе Господь розпорошить, «***мов ту полову, що*** з вітром з пустелі ***летить***» [Єремії 13 : 24].

• **розсіяти, мов полову**

Все це дрібниці ...Настане хвилина часу, роботи, життя, боротьби. К чорту усе ***полетить, як полова****, Трави обернуться в дужі дуби* (О. Олесь); ***Мов полова, розсіяна*** *з купи буйним вітром, так розсіялась їх [туркоманів] сила на долині, борючись із хвилями, десь-кудись з трудом прямуючи, кричачи і проклинаючи* (І. Франко); *І страх* ***розвіяла, мов*** *ту* ***полову****. Своїм святим, огненним словом! Ти Дух Святий свій пронесла В їх душі вбогії! Хвала!* (Т. Шевченко).

Полон душ, *оказ. див.:* **ловці душ**.

Помита свиня йде валятися в калюжу, *інгер*. Використовується для підтвердження ситуації «важко змінити те, що змінити не можна».

Свиней і собак євреї вважали наймерзеннішими тваринами

(*див.:* **розсипати перли перед свиньми**). Саме цим тваринам уподібнюються ті, хто, пізнавши шлях істини, звернув з нього. Апостол Петро сказав: «Бо краще було б не пізнати їм дороги праведності, аніж, пізнавши, вернутися назад від переданої їм святої заповіді! Бо їм трапилося за правдивою приказкою: «***Вертається пес до своєї блювоти***» та «***Помита свиня йде валятися в калюжу***» [2 Петра 2 : 22].

Відступники, лжевчителі ніколи не були тими, за кого себе видавали. Свиню можна викупати, але як зберегти її чистою? Адже бруд для неї природне середовище.

• **вертається пес до своєї блювоти**

Скільки не говорила – як горохом об стінку. Вислухає і зробить по-своєму. Таких дуже важко поставити на шлях істини. Він, як та ***свиня****, яку скільки не мий, а вона все одно* ***йде валятися в калюжу****; Сотню разів вона каялася в своїх гріхах, а потім, забувши про каяття, поверталася на круги своя, верталася так само легко,* ***як пес вертається до своєї блювоти*** (Розм.).

Поникнути головою, *інгер. див.:* **похилити голову**.

Порости терном, *інгер*. Перестати існувати, загинути.

Терен – символ спустошення (*див.:* **терновий вінок**). Христос розказав учням Своїм притчу про сіяча, що між терен посіяв зерно. Це зерно – то слово, проповідуване Ісусом, Іоаном Хрестителем, апостолами; терен же – буденні клопоти й спокуса багатства. «І як сіяв він зерна, упали одні край дороги, – і пташки налетіли, та й повидзьобували... А інші попадали в терен, – і вигнався терен, і їх

поглушив» [Матвія 13 : 4, 7]. Люди, що спочатку слухали Благу Вість, але з часом, спокусившись принадами світу, забувають і відходять від Бога, подібні до зерна, що поросло терном.

• дорога терном поросла

Було та минуло – вже й порохом припало й ***терном поросло****, – думав Ломицький, – небагато часу минуло, а вже мені обридло життя, монотонне та безцвітне* (І. Нечуй-Левицький); *Не залишилося ніяких приємних спогадів. Лише біль, пекучий біль, ятрить душу. Усе скінчилося, згинуло,* ***терном поросло*** (Україна молода); *Тримайся – бо потойбік. Ти – за гранню, де видиво гойдається святе. Там Україна. За межею. Там лівіше серце. З горя молодого. І геть* ***тернами поросла дорога***; *Сосна із ночі випливала, мов щогла, і посвітилась болем долина. Кругом – вона, геть довкруж – вона, та тільки* ***терням поросла дорога***; *Будь мудра, музо. Є твій гордий лет, і не зважай, що* ***поросла дорога*** *колючим* ***терням*** (В. Стус).

Посипати голову попелом, *інгер*. Журитися за кимось, удаватися в тугу, утрачати надію.

Попіл у стародавніх євреїв був символом горя і печалі. Ним посипали голову під час нещастя, каяття. Уражений проказою, Йов «узяв собі черепка, шкребти себе. І він сидів серед попелу» [Йова 2 : 8]. Голову посипали попелом також на знак жалоби. Коли Ісус докоряв містам, де відбулося найбільше Його чудес, але вони не покаялися, Він сказав: «Горе тобі, Хоразіне, горе тобі, Віфсоїдо! Бо коли б то в Тирі й Сидоні були відбулися ті чуда, що сталися у

вас, то давно б вони каялися в волосяниці (жалобний одяг гебреїв із сирового полотна – *авт.*) та в попелі» [Матвія 11 : 21].

– Ну, друзі? – кинув бадьоро вусами [Жук], – Не казав я вам, що немає чого ***попелом голови присипати****?.. Не говорив, що справа не загине на Затишній?* (П. Козланюк); *Не впадайте у відчай, не опускайте рук і не* ***посипайте голову попелом****, коли ще жевріє хоч маленька іскорка надії* (Розм.).

Похилити голову, *інгер*. Зажуритися, стати сумним.

Пов'язується з жертвоприношенням Каїна та Авеля (*див.:* **каїнова печать**). Бог приймає жертву Авеля, «а на Каїна й на жертву його не зглянувся. І сильно розгнівався Каїн, і ***обличчя*** його ***похилилося***» [Буття 4 : 5]. Похилити обличчя (тобто голову) в євреїв означало «не бути прощеним», «посумнішати».

• поникнути головою, **схилити чоло**

Не хили голову*, Кресафте, – долинає до нього ніби крізь товщу води. – Сьогодні так, завтра інак. Хоча ти таки поспішив* (О. Гончар); *Чом* ***голову*** *ти* ***схилив*** *додолу, Спер на ручку скронь ту мармурову, А очима в далі десь блухаєш, Наче в далі доленьки шукаєш? Що завис на тобі сутінь суму?*; *І* ***поник головою*** *Мойсей. «Горе моїй недолі! Чи ж довіку не вирватися вже Люду мому з неволі»* (І. Франко); *Здавен, було, марю: коли б мені сила, то я б у той храм таємничий вступила, де світять крізь пітьму науки дива, Де людська* ***не хилиться*** *вділ* ***голова****, а гордо здіймається чоло думливе; Образу я сльозами зустрічала І перед кривдою* ***схиляла чоло****, Коли вона на мене наступала* (Леся Українка).

Почути з перших уст, *оказ*. Безпосередньо від учасників чи очевидців.

Ісус Христос був першим, хто «відкрив у притчах уста Свої», щоб, повчаючи людей, направити їх до Бога. Він відкривав їм нові істини, відомі лише Йому. «Це все в притчах Ісус говорив до людей, і без притчі нічого Він їм не казав, щоб справдилося те, що сказав був пророк, промовляючи: «Відкрию у притчах уста Свої, розповім таємниці від початку світу» [Матвія 13 : 34–35].

Про те, що сталося на фініші, ми ***почули з перших уст****, безпосередньо від учасників змагання* (Розм.).

Прибивати плювками до хреста, *оказ. див.:* **плювати в обличчя**.

Припадати до ніг, *інгер*. Виявляти велику шану, повагу; просити про що-небудь.

У давніх юдеїв був звичай виявляти комусь шану, повагу, припадаючи до його ніг, стоп. «І ось жінка одна, що була в місті, грішниця, яка дізналася, що, Він у фарисеєвім домі засів при столі, алябастрову пляшечку принесла, і, ***припавши до ніг*** Його ззаду, плачучи, почала обмивати слізьми Йому ноги, і волосям своїм витирала, ноги Йому цілувала та мирром мастила» [Луки 7 : 37–38].

• падати в ноги

Тепер, коли кругом руїни й вітер, Я ***припадаю*** *знов* ***до*** *Твоїх* ***ніг****, – Прости, прости, – молю, невтішний митар, Прости, що я – останній печеніг* (Є. Маланюк); *Не чули про Роксолану? Таж вона стала турецькою султаншею! Була дружиною Сулеймана Пишного.*

Уся Європа їй ***до ніг падала*** (П. Загребельний); *Ти пустка в пустці. І тільки мати пресвята в картатій грубій хустці з туману дивиться: давись довіку чорним хлібом, але не зрадь. Не схибій. І* ***впасти в ноги*** *не дано, І не дано повідать, що все одно* (В. Стус).

Притча во язицех, *нетрансл.* Про те, що набуло широкої популярності, про що всі говорять.

Притча – це невеличке оповідання повчального змісту. Слово «языци» – старослов'янізм, що означає «мова, наріччя», а також «плем'я, народ». Люди, які слухаються голосу Господа, які виконують усі Його заповіді, матимуть Боже благословення. І навпаки – той, хто не знає Бога, хто не звіряє діла і вчинки свої за Господніми Заповідями, отримають від Отця Небесного прокляття, стане предметом загального осуду, глузування. «І станеш ти страхіттям, поговором (старосл. притчею во язицех – *авт.*) та посміховищем серед усіх народів, куди відведе тебе Господь» [Повторення Закону 28 : 37].

• стати притчею

Притчею во язицех став *Львівський нафтопереробний завод – «порохова бочка» біля підніжжя Високого замку* (В. Базів); *Як це ви, Харламнію Сергійовичу, людина поважна і в чинах допустили, щоб ваше ім'я* ***стало притчею во язицех*** (Ф. Бурлака); *Він [Іван Антонович] стояв на дверях першого поверху, напнутий своєю вічною плащ-палаткою, якої ніколи не скидав відтоді, як одержав її зі складу. На КП серед офіцерів ця палатка давно вже* ***стала притчею во язицех****. Говорили, що Іван Антонович присягнув*

скинути її тільки після повної капітуляції ворога (О. Гончар); *Розігнав дітей по світу, А добро осталось, Немає з ким поділити. Довелось самому Розкидати, розточити, І добра нікому Не зробити ні на шеляг,* І ***притчею стати*** *Добрим людям...* (Т. Шевченко).

Прихилити голову, *інгер*. Знайти притулок, прилаштуватися де-небудь.

Люди часто підходили до Ісуса, виявляючи бажання йти за Ним. Однак Христос добирав Своїх послідовників дуже обережно, обачно. Він брав із Собою лише тих, хто міг поставити Божу справу вище від власної, хто відзначався невибагливістю до земних благ. Переходячи з місця на місце, Йому часто ніде було й переночувати, ніде було «голову прихилити»: «Мають нори лисиці, а гнізда – небесні пташки, – Сину ж Людському ніде й ***голови прихилити***» [Матвія 8 : 20].

Прийдеш на сю гору, – пустиня, спалена сонцем, ні прутика, ні гіллячки, щоб хоч де ***голову прихилити*** *від палу* (Панас Мирний); *– Доки живу – земля моя, я господар на ній. Гичак поділив, а тепер, на старість, немає де* ***голову прихилити*** (М. Томчаний).

Пришестя Христове, *інгер*. *див.:* **судний день**.

Пробудитися від сну, *інгер*. Реально дивитися на світ; сприймати дійсність такою, якою вона є.

Закликаючи римлян повернутися до Бога, згадати Божі Заповіді й виконувати їх, апостол Павло сказав: «І це тому, що знаєте час, що пора нам уже ***пробудитись від сну***. Бо тепер спасіння ближче до нас, аніж тоді, коли ми ввірували. Ніч минула,

а день наблизився, тож відкиньмо вчинки темряви й зодягнімося у зброю світла» [Римлян 13 : 11–12].

Привиддя лихі мені душу гнітили, Повстати не мала я сили... Зненацька проміння ясне ***Од сну пробудило*** *мене, – Досвітні огні засвітили* (Леся Українка); ***Пробудіться*** *нарешті* ***від сну****, подивіться правді у вічі. За їх солодкими, улесливими словами приховані лицемірство і хамство* (Розм.).

Провідна зоря, *адгер*. Те, що скеровує кого-небудь у житті, визначає чию-небудь діяльність.

Побачивши на сході зорю, яка сповіщала про народження Ісуса, мудреці прибули до Єрусалима, щоб поклонитися Йому. До місця народження Месії їх провела «зоря, що на сході вони її бачили», і яка «йшла перед ними**,** прийшла і стала зверху, де дитятко було» [Матвія 2 : 9].

• вифлеємська зоря

Багато дала ти [муза] мені підмоги на сьому широкому світі – В моїм непривітнім житті ти була ***провідною зорею*** (Панас Мирний); *Гріховність і розкіш злились в царюванні, Горіла огнями світлиця В той час, як на сході на раннім світанні Вставала* ***зоря-провідниця****. Розносився хвилями дим із курильниць Над грішним огидливим людом, А в небі зорею родилася вільність Божественно-радісним чудом* (Г. Чупринка); *І чути ще боянову молитву під тихий акомпанемент земного хорувиняного шуму. Стоїть чітка* ***вифлеємська зоря****. Боян дивиться вдаль і тихо каже: «...твоє життя, ти, твої руки, твій кожен день – це агітація невідомих*

комун. Чого ж вони хочуть від мене? Невже я вирву своє чингальне серце, невже я зможу погасити цей надзвичайний ранковий пожар?» (М. Хвильовий); *Од небесного Едема Світла* ***зірка Вифлеєма*** *Над землею поплила, Серед ночі, серед пітьми Над блукаючими дітьми Путь небесну провела* (Г. Чупринка).

Продаватися за гріш, *інгер*. Дуже дешево, майже задарма.

Давнім євреям дозволялося споживати м'ясо горобця. Ця їжа обходилася їм найдешевше, бо за гріш можна було придбати аж два горобці. «Чи не два горобці ***продаються за гріш***? А на землю із них ні один пе впаде без волі Отця вашого» [Матвія 10 : 29] (*див.:* **без волі Божої і волос не спаде**).

Отак і життя минає. Нічого приємного згадати, нічим похвалитися. Усе життя ***продавала за гріш*** *і розум, і руки свої. А тепер вони й задарма нікому не потрібні. Тому й мушу вік доживати сама в чотирьох стінах* (Розм.).

Продаватися за миску сочевиці, *інгер*. Поступатися чимось значним і важливим заради дріб'язкової користі; спокушатися на нікчемні вигоди.

Ісав і Яків – брати-близнюки, діти Ісака, сина Авраама (*див.:* **єгипетський полон**). Ісав народився за кілька хвилин раніше від Якова. Це дало йому право первістка, забезпечувало значні переваги в житті. Одного разу, повернувшись із полювання стомленим і голодним, простуватий Ісав «продає своє право первородства» брату Якову, що погодився задовольнити його прохання – дати поїсти. «А Яків сказав: «Присягни ж мені нині».

І той присягнув йому, і продав первородство своє Якову. І Яків дав Ісавові хліба й сочевичної юшки» [Буття 25 : 33–34].

• **продаватися за сочевичну юшку**

Він бачить перед собою інші, вищі цілі життя...Він ***не продасться*** *в неволю* ***за миску сочевиці*** (І. Франко); *Магнати* ***продають*** *народ* ***за юшку сочевичну*** (Л. Первомайський).

Продаватися за сочевичну юшку, *інгер. див.:* **подаватися за миску сочевиці**.

Пролізти у вушко голки, *оказ. див.:* **легше пройти верблюдові крізь голчане вушко**.

Пророчі слова, *оказ. див.:* **віщий голос**.

Пустий звук, *оказ. див.:* **пусте слово**.

Пусте слово, *інгер*. Слово, що не має ніякої ваги.

Кожне наше слово, кожен наш вчинок не залишається поза увагою Господа і записуються в книзі (*див.:* **книга життя**). Вони будуть відтворені в день страшного суду (*див.:* **судний день**). «Кажу ж вам, що за кожне ***слово пусте,*** яке скажуть люди, дадуть вони відповідь судного дня!» [Матвія 12 : 36]. Пусті слова – це слова, що суперечать Божому вченню, Його Заповідям.

• **пуста фраза**, **пустий звук**

І все ж прожити, певне, так годиться, Щоб старість не промовила, бува: – Ти був, козаче, щедрим на дурниці І на красиві та ***пусті слова*** (В. Стус); *Лиш мід твоїми б пить устами! Бий своїм словом, бий доразу Котурн і фальш,* ***пустую фразу****! Гони їх з пісні на псю маму, Як гнав Ісус міняйлів з храму* (І. Франко); *І все ж*

державна, громадсько-політична, індустріально-виробнича, культурно-освітня функції української мови поступово оберталися на ***пустий звук*** (Д. Павличко).

Пуста фраза, *оказ. див.:* **пусте слово**.

Р

Рити яму, *оказ. див.:* **копати яму**.

Розіп'яти на хресті, *інгер.* Піддати знущанню, тортурам; стратити, знищити.

Після того, коли Юда зрадив Ісуса (*див.:* **Юдин поцілунок**), над Ним відбувся суд (*див.:* **умити руки**). Первосвященики вимагали для Месії найсуворішого покарання – розіп'яти на хресті, звинувачуючи Його в тому, що «видавав Себе за Сина Божого». Місцем страти було обрано Голготу (*див.:* **іти на Голготу**). «Там Його розіп'яли ... А Пилат написав написа та й умістив на хресті. Було ж там написано: «Ісус Назарянин, Цар Юдейський» [Іоана 19 : 18–19].

• **бути на хресті**

Тепер, ***розп'ята на хрестах****, нікому не дістанеться даремно... В пустелі всіх єднає в натовп страх. А до Любові кожен йде окремо* (Н. Фурса); *Господня роса – у Славуту. І в Рось... А ми її – в жар. На скрижалі круті! Дві тисячі років. Родився Христос. І знову Вкраїна моя –* ***на Хресті*** (А. Листопад); *...чекання полохке ось-ось пройметься ярим грудом крові, коли вільготне озеро чекань враз затріпоче птицями зневіри,*

прошепочи: пробудуть щирі й щирі ті, ***розп'яті на хресті*** *розстань* (В. Стус); *Та недаром, недаром весь степ кістками засіян і* ***на*** *кожнім* ***хресті*** *придорожнім* ***розіп'ято*** *біль. Припонтійським степам породи степового Месію, Мадонно Диких Піль* (Є. Маланюк).

Розкрити очі, *інгер. див.:* **відкрити очі**.

Розсипати перли перед свиньми, *інгер*. Марно говорити, доводити що-небудь тому, хто не може, не хоче або не здатний зрозуміти того, що йому кажуть.

Книжники та фарисеї, осудивши, відреклися від Христа, Його вчення про істину любов і праведність. Ісус застерігає Своїх послідовників, учнів, аби вони піклувалися про те, щоб допомога їхня була прийнята із вдячністю тими, хто слухає, щоб не була марною. «Не давайте святого псам, ***не розсипайте перел своїх перед свиньми***, щоб вони не потоптали їх ногами своїми, і, обернувшись, щоб не розшматували й вас» [Матвія 7 : 6].

• **кидати бісер перед свиньми**, **давати святе псам**

Коли ти маєш ***Перли****, То й розум май, І* ***перед свинями не розсипай*** (Л. Глібов); *Як це добре сказано: «****Не кидай бісеру свиням****, щоб не стоптали вони його ногами* (З. Тулуб); *Ти правду кажеш – писано-бо єсть, Щоб* ***бісеру свиням не розкидали****, То і тобі ж така давлєєть честь; Якщо від книг глава твоя страждала, То щоб од мудрості не вилізли власи, – Іди на хутір і свиней паси* (І. Кочерга).

Розсіяти, мов полову, *інгер*. *див.:* **полетить, як полова**.

Рятувати свою душу, *інгер*. Врятувати себе, своє життя.

Лот разом із Авраамом (*див.:* **єгипетський полон**) за Божим велінням вирушили до обіцяного краю (*див.:* **земля обітована**). Після розлучення Авраам оселився в землі ханаанській, а Лот – у рівнинних містах околиці і «наметував аж до Содома». Перед знищенням Содома (*див.:* **Содом і Гоморра**), коли Лот сидів у содомській брамі, туди з'явилися два ангели. Знаючи про Господній гнів і страшну кару, що має обрушитися на місто, вони виводять звідти Лота із сім'єю, говорячи: «***Рятуй свою душу***, – не оглядайся позад себе, і не затримуйся ніде в околиці. Ховайся на гору, щоб тобі не загинути» [Буття 19 : 17].

– *Онде вже йдуть!.. А* ***рятуйте мою душу...*** *Справді, кілька машин під'їхало до хати. На порозі став Орлюк з бойовими товаришами* (О. Довженко); *Скупий титар, бачачи, що смерть заглянула йому в очі, благально протягнув:* – ***Рятуй мою душу****, Трохиме... Сто карбованців дам* (М. Стельмах).

С

Святая святих, *інгер*. Найбільша святиня.

Волею Господа пророку Єзекіїлю судилося побачити видіння: Святе місто на Святій землі і новий храм у ньому, що наповнився славою Божою. До нього зможуть увійти лише ті, хто не «занечистить» ім'я Господнє. Такий закон храму. «На вершині гори вся границя його навколо має бути Святая Святих. Ось це закон храму» [Єзекіїля 43 : 12].

• **храм Божий**

Відібравши в нього [українського народу] домівку, одяг, їжу, грабіжники зазіхають уже на його історію, наче історія – це хліб або одяг, а не ***святая святих*** *народу, яка неминуче мститься за себе грабіжникам своїм* (О. Довженко); *Премудрість відчуває смак у найсолодшій істині, а істина сховалась у Бозі, і Бог у ній... Це єдина* ***святая святих*** *стародавностей давнини*; *Я не заспокоюся, доки не почую, що ти [М. І. Ковалинський] злих людей уникаєш більше, ніж отруйних змій. Пам'ятай, що ти* ***храм Божий*** (Г. Сковорода).

Святий Дух, *інгер*. Третя особа Святої Трійці.

«У Ньому й ви, як почули були слово істини, Євангелію спасіння свого, та в Нього увірували, запечатані стали Святим Духом обітниці» [Ефесян 1 : 13]. Дух Святий, Дух Божий, який при створенні світу носився над водою, а потім діяв у слугах Божих серед Ізраїлю; який зійшов на Ісуса Христа; якого названо Утішителем. Це Дух істини, що йде від Отця. Він вилився в день П'ятдесятниці і живе сьогодні в серцях істинних християн. «Бог є Дух, і ті, що Йому вклоняються повинні в дусі та в правді вклонятися» [Іоана 4 : 24].

• **Вищий Дух**

Гребем і греблям кричимо: «Ура!» Одуматись, отямитись пора – в ім'я ***Святого Духа****, Батька й Сина. Не приведи до того, доле, нас: в останню мить, у передсмертний час води людині не подасть людина!* (А. Бортняк); *Вони нагадали один одному*

найменшу вину, гріхи проти ***Духа Святого*** (М. Коцюбинський); *Єсть серце єдине, серденько дівоче, Що плаче, сміється, і мре, й оживає,* ***Святим Духом*** *серед ночі Понад ним витає* (Т. Шевченко); *В світлозоряній блакиті Стріне пісню* ***Вищий Дух****. Ти не смієш жить на світі, Раз твій жертовник потух* (Г. Чупринка).

Сильні мира сего, *нетрансл. див.:* **сильні світу цього**.

Сильні світу цього, *інгер*. Про людей , що мають певну владу.

У радості і в горі, у багатстві й бідності ми повинні дякувати Господу, «добрий бо Він» і милосердя Його безмежне. Бог серед тих, що допомагають нам. А тому «краще вдаватися до Господа, ніж надіятися на ***сильних світу цього***» [Псалмів 117 : 8–9].

• **сильні мира сего**

Саме завдяки йому ім'я великого Данте збереглося в пам'яті, а не згинуло в безвісності, як імена багатьох інших майстрів, чию славу незаслужено привласнили ***сильні світу цього*** (О. Авраменко); *Нема нічого на світі такого, чого б не було вже колись, – так тоді говорили* ***сильні світу*** (П. Загребельний); *Відреклись нас* ***сильні світу*** *– і князі, і воєводи, – кинули Христове стадо, за мамоною біжать* (І. Франко); *Дуже радий за тебе, що ти як слід влаштувався. Я теж. Хоч одержую 611 крб. на руки, хоч сварюся з* ***сильними мира сего*** *(ти впізнаєш у цьому давнього Василя?), але я радий, бо я атакуючий* (В. Стус); *Зіна сміється, прощається й виходить. Я за нею, мовчазний і зайвий.* ***Сильний мира*** *з приємною очумілістю дивиться нам услід* (В. Винниченко).

Сім корів тучних, сім – тощих, *адгер*. Про сприятливі та несприятливі періоди в розвитку чого-небудь.

«І ось виходять із річки семеро корів ситих тілом і гарних виглядом... А ось виходять за ними семеро корів інші, бідні та дуже бридкі і худі тілом...» [Буття 41 : 18–19]. Такий сон приснився фараонові і саме для його тлумачення вій покликав Йосипа, сина Якова, якого рідні брати продали в рабство до Єгипту. Через Йосипа Бог відкриває значення цих снів: народ Єгипту проживе сім років у достатку, а потім настануть сім голодних років.

А хтось по ній [мові] прокопував рови. Топтав, ганьбив нам поле найдорожче, і сниться сон: пасуться ***корови – сім тучних,*** *але* ***більше тощих*** (Л. Костенко).

Сіль землі, *інгер*. Найкращі, найвидатніші представники народу; добірна частина певного товариства.

Сіль є основним багатством Мертвого моря. Євреї широко використовували її не лише як приправу для збереження їжі від псування, а й для певних обрядів. Сіллю натирали новонароджених на знак очищення. А відтак вона стала символом значущості, важливості. Через те і Христос говорить про своїх учнів: «Ви – ***сіль землі***. Коли сіль ізвітріє, то чим насолити її? Не придасться вона вже ні на що, хіба щоб надвір була висипана та потоптана людьми» [Матвія 5 : 13].

О, Ізраїлю, ти той посол і будущий цар світу! Чом не тямиш посольства свого І його заповіту?.. Замість статися

***сіллю землі**, Станеш попелом підлим; Замість всім з'єднать ласку, ти сам станеш ласки не гідним* (І. Франко); *Чи ж то була вода, що марне так розбилася об кручу? То ж **сіль землі**, то ж сила молода ішла на смерть, на згубу неминучу* (Леся Українка); *Хотіли б бути **сіллю землі**... Справжня **сіль землі** – то слуги народу* (В. Міняйло); *Який гострий «контраст»: геологи, будівельники, можна сказати, **сіль землі**, а балакають, мов якийсь Жора Вирви Зуб з Молдаванки* (І. Муратов); *Гідне подиву, що його не стяла шабля, що його не затоптали в болото кінські копита, що воно не розвіялося у вихорі навальних орд, а залишилося **сіллю землі** й народу* (Б. Харчук).

Сіяти зло, *інгер.* Вносити певний розлад у щось.

Коли приятелі Йова (тематянин Елізаф, шух'янин Біддад, нааматянин Цофар) почули про всі ті нещастя, випробування, що випали на його долю (*див.:* **корінь зла**), вони прийшли поспівчувати, розрадити товариша. Йов плакав і проклинав той день, коли народився. «Чому я не загинув в утробі?» – говорив він. На що тематянин Елізаф відповів: невинний не гине. «Пригадай, чи гинув певніший і де праведні вигублені? Як я бачив таких, що орали були беззаконня та ***сіяли зло***, то й жали його: вони гинуть від подиху Божого» [Йова 4 : 8–9].

• сіяти розбрат

*Комусь вигідна така ситуація, що склалася, хтось зумисне **сіє зло**, щоб відвернути увагу сильних світу цього від насущних проблем* (Розм.); *Хай прогримить, як кари грім, На тих, хто роззявляють*

пащі, Щоб світом володіти всім, Що ***розбрат сіють*** *поміж націй* (М. Рильський).

Сіяти кукіль, *оказ*. Вносити розлад у щось, спотворювати дійсність. *див.:* **відділити полову від зерна**.

Більше 40 років, день у день, без упину, величезні аркуші «Нового Времени» несли отруту в громадянство, ***сіяли кукіль****, занечищали поле громадянської думки, – а це ж дурно не минає і довго ще доведеться виполювати ті бур'яни, що сіяла тямуща, досвідчена рука* (С. Єфремов).

Сіяти розбрат, *оказ*. Розпалювати ворожнечу між кимось. *див.:* **сіяти зло**.

Скорбна чаша, *оказ. див.:* **випити гірку чашу**.

Скрегіт зубовний, *інгер*. Крайній ступінь розпачу.

Будь-яка людина кожної миті повинна бути готова постати перед Божим судом (*див.:* **судний день**). Блаженні будуть ті, що, як той вірний раб, усе роблять правильно. І знищені будуть ті, що уподібнилися злому рабу, який сказав: «Забарився пан мій прийти» і почав грішити. Пан того раба прийде дня, якого він не сподівається, і о годині, якої не знає. І він пополовині розітне його, і визначить долю йому з лицемірами, – буде плач там і ***скрегіт зубовний***» [Матвія 24 : 50–51].

• скреготати зубами

Не шкодуй нічого задля перемоги [над фашизмом], визволителю і меснику, загартований у боях, слава тобі! Ти був щедрим на жертви! І страшним громом, і ***скреготом зубовним***

висаджував у повітря ти здійснену мрію свою – заводи і фабрики (О. Довженко); *Залізом, полум'ям, єлеєм, кров'ю куто Зловіщу повість про собор, Як в захваті стражденних юрм, У* ***скреготі зубів*** *і скреготі граніту, Мов смертний спів* (М. Бажан); *В пустині коливання рухи, коли ви йдете ржавим піском: він* ***скрегоче зубами****, сопучи, солоний пил тре язиком шкіру* (Ю. Тарнавський); *Петлюровці* ***скреготіли зубами****: яке право мали російські більшовики називати полк ім'ям знаменитого українського козака Богуна* (Г. Григоренко).

Скреготати зубами, *оказ. див.:* **скрегіт зубовний**.

Скуштувати плід із забороненого дерева, *інгер.* Тяжкий злочин.

Адам і Єва (*див.:* **Євине насіння**, **у поті лиця**), порушивши Божу заповідь, з'їли плід із дерева пізнання добра і зла, чим накликали Господній гнів на все людство.

• **первородний гріх**, **грішна спокуса**

Та я з того покоління що ***скуштувало плід із забороненого дерева*** *чесності Ми нічого не змогли вдіяти зі собою занадто велика була спокуса як і занадто жорстока кара* (І. Калинець); *Смиренно в робості серця буду уповати на милість Божу. Пітіє хмільне – це не* ***первородний гріх****..*; *Є в світі свята краса, але є й* ***грішна спокуса****, то хоч нею перебуду свої невдачі* (М. Стельмах).

Слуги князя тьми, *оказ.* Про людей, що служать беззаконню, аморальності. *див.:* **антихристова печать**.

Служити мамоні, *інгер.* Ставити матеріальні цінності вище

за духовні; прагнути багатства, наживи.

Мамона – арамейське слово, що означає «маєток», земне добро», «багатство», придбані неправедним шляхом. Закликаючи людей покладати свої надії лише на Бога, Ісус говорить: «Ніхто двом панам служити не може, – бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або триматись одного, а другого знехтує. Не можете Богові служити й мамоні» [Матвія 6 : 24].

• **мамона обплутав**, **мамона зловив**

Вона [смерть] не загляда у табель рангів На суднім рубежі. Для неї всі однакової міти – Король чи старець, щедрий чи скупий – Вона – остання справедливість світу, Яку ніколи в світі не купить: Ні фарисею, шо ***служив мамоні****,* І *Україну гнув на свій копил. Ні злодію державному в законі, Що навіть Зевса з челяддю купив* (Б. Олійник); *Я вас цілий тиждень шукав, але бог* ***Мамона*** *вас* ***обплутав,*** *що й забули про свого спільника* (Я. Галан); *Ви б і тілом, і духом своїм Присмоктались до скибки,* І ***зловив*** *би вас* ***Мамона*** *у сак, Як товстючії рибки* (І. Франко); *І йому згадалося, як він сам собі зрікся свого бога, як він собі пообіцяв* ***служити мамоні*** *і як він служив... І він застогнав тяжким, страшним стогнанням* (Б. Грінченко).

Смердюча геєнна, *оказ. див.:* **вогненна геєнна**.

Смертельна чаша, *оказ. див.:* **випити гірку чашу**.

Смертю смерть здолати, *інгер*. Стати безсмертним після своєї загибелі, пожертвувати життям в ім’я великої справи.

Син Людський народився з волі Господньої, щоб,

добровільно віддавши життя, звільнити жителів землі від диявола (*див.:* **від лукавого**). Своєю смертю Ісус позбавляє сили, життя диявола, що до певного часу мав владу над дітьми Отця Небесного. «А що діти стали спільниками тіла та крові, то Він став учасником їхнім, щоб смертю здолати (старосл. попрати – *авт.*) того, хто має владу смерті, тобто диявола» [Євреїв 2 : 14].

• **смертю смерть попрати**

Можна ***смерть лише смертю здолати.*** *Тільки в цім таємниця буття. І зерно мусить вмерти, щоб дати В життєдавчому житі – Життя* (Є. Маланюк); *То буде їхнє вороття під неба синю гать. Так смерть народжує життя, Щоб* ***смертю смерть попрать*** (В. Сосюра); *І знову повертають тебе землі, що почала віддавна утікати. Стреми ж до неї – в два крила, щоб* ***смертю смерть попрати*** (В. Стус).

Смертю смерть попрати, *нетрансл. див.:* **смертю смерть здолати**.

Содом і Гоморра, *інгер*. Велике безладдя, метушня, шум.

Содом і Гоморра – це міста, що за життя Авраама (*див.:* **єгипетський полон**) знаходилися недалеко від нинішнього Єрусалима.

Зло й беззаконня жителів цих міст досягло неба, хоч після потопу (*див.:* **всесвітній потоп**) пройшло лише 400 років. Людство забуло урок Божого покарання за гріхи. «І пролив Господь на Содом і Гоморру дощем сірку і вогонь» [Буття 19 : 24], спопеливши дотла, аби нагадати про гнів Свій. «І міста Содом і

Гоморру спопелив, засудивши на знищення, і дав приклад для майбутніх безбожників» [2 Петра 2 : 6].

То була нова тюрма. Тюрма міста Н., наново організована, після того, як усі тюрми (а їх було аж три!), якими в цьому місті користувався Сталін, а потім Гітлер, було розбомблено. Розбомблено щасливим випадком, коли в хаосі ***Содому і Гоморри*** *дурні бомби самі вже собі вибирали шлях і об'єкт*; *Коли посилювався залізний гурган, залізний дощ новітніх* ***Содому й Гоморри***, *Максим знову виходив на ґанок і дивився, як метушились по левадах і ген по засніженому болоті люди, мов збожеволілі чорні комашки, як вони падали, як вони зникали в чорнім диму, як виривалися вгору сизі смерчі землі посеред левад, на болоті, поміж вербами, потім хатами..*; *Він дивився – і не було в нього жалю ні до людей, ні до себе. «Це все закономірно, і цей ось жах* ***Содому і Гоморри***» (І. Багряний); *Ніхто не може відчувати того душевного струсу так, як ми. Спочатку, після того пекла* (йдеться про Чорнобиль – *авт.*), ***содому і гоморри***, *ми всі ходили як задурілі, тепер ніби стає все на місце...* (Літературна Україна); *Затямте, гнані, принижені, затямте, витравлювані голодом, мором!.. Нема кінця нашому життю. Горе тобі, зневірений, горе тобі, виречений самого себе!.. Кажу вам правду велику: краще буде* ***Содомові й Гоморрі*** *в день страшного суду, ніж вам, що відреклися й плюнули на матір свою!..* (У. Самчук).

Солдати антихриста, *оказ.* Про людей, що служать беззаконню, аморальності. див.: **антихристова печать**.

Соломонів суд, *інгер*. Справедливий суд.

Соломон – син Давида, царя Ізраїля (царював над Ізраїлем сорок років, з них тридцять три в Єрусалимі). Після смерті Давида царем стає Соломон і править розумно й мудро. За часів його правління Ізраїльсько-Юдейська держава (X ст. до н. е.) досягла найвищої могутності. По справедливості роззсудив він двох жінок, що сперечалися за немовля. Кожна наполягала, що дитина належить їй. Соломон звелів принести меч і розсікти дитину надвоє. Справжня мати попросила не чинити кривди немовляті, а віддати його тій, іншій, жінці. І тоді сказав мудрий цар: «Дайте їй живе немовлятко, а вбивати не вбивайте його. Вона його мати. І почув увесь Єрусалим про той суд, що цар розсудив, і стали боятися царя, бо бачили, що в ньому Божа мудрість, щоб чинити суд» [1 Царів 3 : 27–28].

• **Соломонове рішення**, **мудрий, як Соломон**

[Галя:] Я вас помирю. Пане Василю, ви частуйте вишнівкою, а добродій нехай частує слив'янкою... [Гавкун:] Це ***суд Соломонів****. Ну починаймо! Кому слив'янки – підходьте до мене!* (В. Самійленко); *Заспокойтеся, гарненько все обдумайте, зважте всі за і проти і, впевнений, ви приймете* ***Соломонове рішення***; *Будь* ***мудрий, як Соломон****! Йди по життю з Вірою, Надією та Любов'ю!* (Розм.).

Соломонове рішення, *інгер.* Мудре рішення. *див.:* **Соломонів суд**.

Соляний стовп, *інгер.* Непорушний.

Перед знищенням Содома ангели попередили праведника Лота, щоб він негайно разом зі своєю сім'єю покинув місто (*див.:* **рятувати свою душу**). Вони повніші були вийти з міста не озираючись. Однак Лотова дружина порушила цю заборону й перетворилася на соляний стовп. «А жінка його, Лотова, озирнулася позад нього, – і стала стовпом соляним» [Буття 19 : 26].

• **Божий стовп**, **стати, як стовп**

За тобою нишком оглядаюсь, Хоч мені не оминути зла... Знаєш ти, що Лотова дружина За один свій погляд віддала? ***Соляним стовпом*** *не страшно стати, Тільки в мене інша мрія є: Статися бодай твоїм браслетом, Щоб тримати рученя твоє* (Д. Павличко); *Наробившись (а мені робити – мов п'яному з гори котитися!), попив я свіжоздоєного молока... вийшов надвір із корівника, тут мені статись* ***соляним стовпом*** (Є. Гуцало); *Шаблями пройденими повертаю дні природи в мряковиння й первнів перші шуми: мов* ***Божий стовп****, стоїть мільйонноліттям ніч, а в прадавньому хаосі землі й води всуміш* (Б.-І. Антонич); *У цій усій проклятій свистоплясці, в цій грандіозній аварії всіх і все, в цім оголенні безглуздої порожнечі, в цій, нарешті, переоцінці всіх вартостей і самої людини вогнем і залізом – це вічне прокляте питання* ***стало, як стовп,*** *і стояло передо мною, доки я його не вирішив* (І. Багряний).

Співати Лазаря, *оказ.* Прибіднюватися.

Жебраки, намагаючись розчулити слухачів, співали пісню про Лазаря, убогого чоловіка, «струпами вкритого», що лежав під воротями багача «і бажав годуватися кришками, що зі столу

багатого падали; пси ж приходили й рани лизали йому» [Луки 16 : 21]. Коли прийшов їх смертний час, то Лазаря «на Авраамове лоно» віднесли ангели, багач же терпів страшні пекельні муки.

– У нього діти! Не повмирають твої діти, коли не поїдять щуки. Я за річку плачу панові старості оренду, а ти мені хочеш платити вівсянкою. ***Лазаря співав****, а сам, мабуть, наховав повен віз* (П. Панч); *На другий ранок він [Шевчук] став* ***співати*** *перед сестрою* ***лазаря****, який він нещасний* (Панас Мирний); *І годі вам! Ви то й є правдива Діана. Цвітете, як повна рожа, рум'янець на всю щоку! І з лиця не старі, і душею молоді! Годі вам* ***лазаря співати*** (І. Нечуй-Левицький).

Співати осанну, *інгер.* Славити, хвалити кого-небудь.

Осанна (з гебрейського hosianna, що означає «дай щастя», «допоможи», «спаси») – урочистий вигук, яким гебреї зустрічали царів, високоповажних осіб; співвідноситься з нашим «слава». Саме так євреї вітали Ісуса Христа як Месію під час Його входу до Єрусалима. «А народ, що йшов перед ним і позаду, викрикував, кажучи: «Осанна Сину Давидовому! Благословенний, хто йде в Господнє ім'я! Осанна на висоті» [Матвія 21 : 9].

• співати славу

Народ заповнив усі майдани, усі ринки в місті, із вулиць доносилися, як глухе гуркотіння моря, радісні крики. Народ ***співав осанну*** *Ісусові, обітованому пророками Месії* (В. Петров); *І сон осонь сміється в світ синами, Осінній сум по небеса в стерні.* ***Співа*** *сон соняхів ясну* ***осанну*** *– Се Січ свята, се оси у струні* (І. Іов);

А Михаель-архангел, князь Сил Небесних, жив серед люду свого, навчаючи ***славу*** *Відвічному* ***співати****, красні пісні складати* (Н. Королева).

Співати славу, *оказ. див.:* **співати осанну**.

Ставати на коліна, *інгер. див.:* **падати на коліна**.

Стати притчею, *оказ. див.:* **притча во язицех**.

Стати, як стовп, *оказ. див.:* **соляний стовп**.

Стерти з лиця землі, *інгер*. Знищити, зруйнувати повністю.

Земля зіпсувалася, наповнилася насильством, розбоєм, лицемірством, ненавистю, злом. Людська гріховність не мала меж (*див.:* **всесвітній потоп**). І промовив Господь: «Зітру Я людину, яку Я створив, з поверхні землі, – від людини аж до скотини, але до плазунів, аж до птаства небесного. Бо жалкую, що їх Я вчинив» [Буття 6 : 7].

• зникнути з лиця землі

Сплюндрована й розтоптана під чобітьми незчисленних орд, опанцерованих в залізо й ненависть, вона [Слобожанщина] все ж не хоче здаватися, не хоче ***зникати з лиця землі*** (І. Багряний); *Нам нема місця на своїй землі, нам нікуди подітися у цьому світі: ми емігруємо лише до давньої Греції, розгорнувши Гомерову «Іліаду», – аби вижити – ми себе вбиваємо:* ***стираємо*** *своє ім'я – ім'я українця –* ***з лиця землі*** (В. Голобородько).

Страшний суд, *інгер. див.:* **судний день**.

Стукайте і відчинять вам, *інгер.* Використовується для підтвердження ситуації «можна досягти чогось, будучи

наполегливим».

Ісус Христос, переповідаючи Заповіді Божі, закликав покладатися в усьому на Господа, просити ласки в Отця Небесного. «Просіть – і буде вам дано, шукайте – і знайдете, стукайте – і відчинять вам» [Матвія 7 : 7].

*Не всі біблійні слова «**стукайте і отверзеться вам**» справджуються в житті. Європа не хоче, щоб Росія стала європейською державою. Небезпечно ведмедя у пасіку впускати* (Б. Лепкий).

Стягнути з себе ветхого Адама, *оказ*. Духовно оновитися, звільнитися від старих звичок, поглядів.

У посланнях до римлян [6 : 6], ефесян [4 : 22], колосян [3 : 9] апостол Павло наголошував на тому, що грішна людина повинна «зодягнутися в нового чоловіка», повинна духовно переродитися. «Не кажіть неправди один на одного, якщо ***скинули з себе людину стародавню*** з її вчинками та зодягнулися в нову, що відновлюється для пізнання за образом Створителя її» [Колосян 3 : 9–10].

*У багатьох цей процес «самоопределения» позначився кардинальною руїною старого світогляду, потоптанням під ноги старих богів і невтомним шуканням нових підвалин до життя. Багато ще стоїть на роздоріжжі, хитаючись і щодо загальних принципів, і щодо тих шляхів, якими йдучи, їх можна у житті справдити. І найперша повинність сучасної публіцистики – прийти на підмогу таким людям, пособити їм швидше і радикальніше **стягнути з себе ветхога Адама** аморфності і придбати виразне*

обличчя для практичної діяльності серед громади (С. Єфремов).

Субота для людини, а не людина для суботи, *інгер.* Використовується для позначення ситуації «людина стоїть вище від теорії, доктрини, а не навпаки».

Субота, тобто спокій, – це день відпочинку. Даючи Мойсееві Закон, Господь сказав: «І будете пильнувати суботу, бо вона святість для вас. Хто опоганить її, той конче буде забитий, бо кожен, хто робить у ній роботу, то буде свята душа та з-посеред народів її [Вихід 31 : 14]. До стійких законів щодо дотримання суботи єврейська традиція додала ряд заборон, що змінили її первинне призначення Богом. Ісус Христос говорив, що субота була створена Господом для людини, тобто для блага й відпочинку, а не для того, щоб установлювати певні правила, якісь обмеження, пов'язані з дим днем. «***Субота постала для людини, а не людина для суботи***, а тому-то Син Людський Господь і суботі» [Марка 2 : 27–28]. Так сказав Ісус, захищаючи Своїх учнів, що в суботу збирали колосся.

І ось цей новий організатор, цей Санчо-Панса реалізму, і до нових візьметься способів, в основі яких лежатиме «утилізація жаргону», якого ваги для українського національного відродження теперішній курс не здолав ні оцінити, ні використовувати, бо ***більше дбає про суботу, ніж про людину****, задля чистоти мови забуваючи про практичну силу жаргону* (С. Єфремов).

Судний день, *інгер*. Час страшної кари, кінець світу.

За біблійним свідченням, це день, коли Ісус Христос прийде

на землю вдруге, щоб судити грішників за їхнє беззаконня й зло. «А теперішні небо й земля заховані тим самим словом і зберігаються для огню на ***день судний*** й загибелі безбожних людей» [2 Петра 3 : 7].

• Божий суд, **страшний суд**, **останній суд**, **друге пришестя**, **пришестя Христове**

Гули вітри. Басив сосновий ліс і совгалась земля, неначе п'яна. Оце ти й є, оце ти й є, кохана, цей голос твій, що окрай переріс. Кого ж він кличе, тіло молоде згубивши здавна? О, кого ж він кличе? Сліпа твоя прамати мички миче, а сонце йде – мов ***судний день*** *іде* (В. Стус); *І тоді страшна думка забрела в голову старості: коли навіть такі, як Лаврін, повернулися до політики, то скоро настане* ***судній день*** *і над Гітлером, дарма що він уже й на Індію націлився* (М. Стельмах); *І чого я тутечки опинилась між чужими людьми, що самі ж накоїли лиха на Україні і тепер аж трусяться од страху, бо сподіваються помсти, неначе Божого суду* (І. Нечуй-Левицький); *Так саме зупиняється голова Сковороди – і виходить з його вух аж два герої... Одне слово, починається генеральне апокаліпсичне Дійство Історії. Ну, якби* ***страшний суд****, розумієте* (А. Колісниченко); *Літаки закрутяться, мов листя, Башти захитаються й падуть. Десь зі Сходу, з-поза передмістя Білим сонцем встане* ***Страшний Суд*** (Є. Маланюк); *В передрання* ***останнього суду*** *Озоветься безжально сурма. Будуть їхати дивні приблуди З потойбіччя шляхами трьома* (М. Петренко); *Й не треба буде* ***другого пришестя*** *– Він стане править милосердний суд.*

Простить покору й нашу рабську суть, якщо ми в ній сповідаємось чесно (Н. Фурса); *Жду його, як віруючий* ***пришестя Христового****. Вірю, що мені пощастить почути радісну осанну на честь його приходу. Хай тільки не зневажає він нас, маленьких чорноробів поезії* (В. Симоненко).

Судний дощ, *оказ. див.:* **всесвітній потоп**.

Суєта суєт, *інгер*. Дріб'язкові житейські турботи, марнота.

Соломонові (*див.:* **Соломонів суд**) належить книга Еклезіястова, тобто Проповідника, що починається ствердженням: усе в людському житті – це суєта. «***Суєта суєт***, – сказав Проповідник, – ***суєта суєт***, – суєта усе! Яка користь людині в усім її труді, який вона робить під сонцем?» [Еклезіястова 1 : 2]. Усі радощі земні – то суєта, розкоші й багатство – усе суєта і мудрість – то ловлення вітру, а тому найкраще людині, що на світ не родилася.

Не одну ніч у шпиталі вчував, як вона з косою підходила до мене. Отоді, лежачи між життям та небуттям, мав час подумати, що таке ***суєта суєт*** (М. Стельмах); *Все* ***суєта суєт***! *Найгірша мука – совість. Якщо сумління чисте і в серці мир і спокій – нехай Юпітер гнівається* (В. Шевчук); *О* ***суєта над суєтами****! Все создано для тлі. Все суєта під небесами, все порох на землі. Яка користь для чоловіка, що так працює він, Як всі діла його одвіка вкриває тлін руїн. І я побачив: все під небом* ***суєтна суєта****. Яка користь для чоловіка з його турбот і мук? Скорботні дні його одвіка, даремна праця рук* (Д. Загул).

Схилити чоло, *інгер. див.:* **похилити голову**.

Т

Таємна вечеря, *адгер*. Передсмертний час; зібрання однодумців, серед яких є й зрадники.

Це пасхальна вечеря (Пасха – свято, яке відзначали євреї за повелінням Божим на знак вшанування їх виходу з Єгипту – землі рабства) (*див.:* **єгипетський полон**), яка відбувалася в четвер страсного тижня в Єрусалимі й на якій були присутні Ісус разом із дванадцятьма учнями. «А коли настав вечір, Він із дванадцятьма учнями сів за стіл. І, як вони споживали, Він сказав: «По правді кажу вам, що один із вас видасть Мене» [Матвія 26 : 20–21]. Це була остання ніч перед стражданнями Сина Божого.

• **остання вечеря**

Ти ж знаєш, як доля закинула мене до Болгарії воювати з Осман-пашею. Тяжкі то були бої і тяжкі дні. На Щипці я і «георгія» заслужив – найбільше своє багатство, там і свинцю таку порцію дістав, що вистачило б і на ***останню вечерю*** (М. Стельмах); *Апостоли створили ритуал* ***Тайної вечері*** *– для очищення душ від гріха, а Леонардо увічнив його на полотні – для застереження від зла в час інквізиційного глуму над святощами* (Р. Іваничук); *За довгим столом відбувалася* ***вечеря***. ***Не таємна*** *й* ***не остання****, можемо назвати її Першою вечерею...* (П. Загребельний).

Терновий вінок, *адгер*. Муки, страждання.

Терен – високий кущ із темним листям, маленькими гострими колючками, що символізує муки, страждання, покарання.

Після проголошення вироку римські воїни відвели Ісуса до преторію (двір, що оточував приміщення суду). Роздягнувши Його, солдати одягли на Христа багряницю і кепкували з Нього. Знущаючись, прагнули збільшити Його муки й страждання, вони надягли на голову Месії терновий вінок і били палицями по голові. «І, сплівши з ***тернини вінок***, поклали Йому на голову, а тростину у правицю Його» [Матвія 27 : 28–29].

• **терновий лавр**

І часто гоїло синці [покоління], І мліло, кинуте за ґрати, Але не йшло на манівці – З німим терпінням на лиці, Мов ***у терновому вінці****, Жило – трагічне і завзяте* (І. Гнатюк); *Ми, Господи Боже, давно вже ошукані віком, знебули, зашивши, як блазні, прикраси –* ***тернового*** *твого* ***вінця*** (В. Стус); *Трагізм особистого життя часто вплітається в* ***терновий вінок*** *життя народного* (М. Коцюбинський); *Люба сестро, я шаленію. Я забуваю все: і тебе, і Майю, і Катрю, і санаторійного дурня. Все це сплелося в один* ***терновий вінок****. Тоді я кладу цей* ***терновий вінок*** *на свою голову і йду на Голготу. Але, сестро, книжники й фарисеї знову наздоганяють мій надзвичайний пафос* (М. Хвильовий); *З кам'яного хреста встань із цвяхів куль встань із* ***тернового лавру*** *встань сама із себе встань через отвір рани виверни себе тільки цим кровавим язиком пиши свою хроніку* (І. Калинець).

Терновий лавр, *оказ. див.:* **терновий вінок**.

Треті півні, *оказ.* Напередодні світанку. *див.:* **відректися, як Петро від Христа**.

*Ще **треті півні** не співали, Ніхто ніде не гомонів, Сичі в гаю перекликались і ясен раз у раз скрипів* (Т. Шевченко); *Після **третіх півнів** він вийшов на просторе шкільне подвір'я і навмання побрів у тишу серпневої терпкавої ночі, що м'яко сивіла розкиданими по пагорбках і долинах хатами* (М. Стельмах).

Тридцять динарів, *інгер. див.:* **тридцять срібняків**.

Тридцять срібняків, *інгер.* Винагорода за зраду.

Срібняк – срібна гебрейська монета. За тридцять срібняків можна було купити одного раба. Саме за таку суму Юда (*див.:* **Юдин поцілунок**, **Юдине каяття**) віддає Ісуса Христа до рук римських солдатів: «І вони йому виплатили тридцять срібняків. І він відтоді шукав слушного часу, щоб видати Його» [Матвія 26 : 15–16]. Служителі храму, яким Юда повернув тридцять срібняків, не могли скористатися ними, бо були заплямовані вони невинною кров'ю. За ці гроші була куплена земля для поховання померлих подорожніх.

• **Юдин сріблик**, **грішний карбованець**, **тридцять динарів**

*Купили тебе не за **тридцять срібняків**, а за булаву та клейноди* (З. Тулуб); *І п'є нашу кривцю вночі вовкулак. Удень переповнює голову гнів. Дві тисячі років... **Юдин сріблик.** Уже міліарди таких сріблияків* (А. Листопад); *І тоді по-дурному згадалося казання підцерковних старців, що Юда, найвірніший син Люципера, сидить у нього [Магазаника] на колінах, а свою калитку з **тридцятьма сріблениками** держить у руці;– Та чого ж ти йдеш у шинок, та ще у чужинський? Що він, погибельний, тобі дасть? **Грішний карбованець**? Сьогодні ти станеш там прислужницею, і*

сьогодні ж тебе обізвуть найгіршими словами, які не змієш до смерті (М. Стельмах); *Скільки коштує крапля крові, скільки – сльоза, по чому слово зради? Як багато тих слів треба вимовити, щоб отримати аж* ***тридцять динарів****? Вертайся в історію, Юдо, тобі нема дороги в новий час!*; *Чому він узяв* ***тридцять срібняків*** *– з жадібності, чи спрацювала тут відвічна вдача селянина, який завжди бере плату за працю?* (Р. Іваничук).

Тричі відректися, *інгер. див.:* **відректися, як Петро від Христа**.

Труба єрихонська, *інгер*. Гучний голос, потужний звук.

Євреї, виходячи з єгипетської неволі (*див.:* **земля обітована**), воювали з багатьма народами. Єрихон, оточений високими стінами, здавався неприступним. За Божим велінням ізраїльтяни шість днів готувалися до штурму міста. Однак підготовка ця була своєрідною: люди лише обходили навколо міста. А на сьомий день від звуку священних труб єрихонські мури впали. «І закричав народ, і засурмили в сурми. І сталося, як народ почув голос сурми, і закричав народ гучним криком, то впав мур на своєму місці, а народ увійшов до міста, кожен перед себе. І здобули вони те місто» [Ісуса Навіна 6 : 20].

• **мури єрихонські**

– У вересні я прийматиму парад моїх військ на Красній площі в Москві, – ***єрихонськими трубами*** *гримів Адольф у червні* (П. Козланюк); *Тепер він поет? На іменини жіночки – пише, на родини – пише, на хрестини – пише, всяку, кажу вам, пригоду в*

своїй сім'ї описує, терпеливий папір і ще терпеливіший редактор «Смолоскипа» дзвонить його вірші, трубить його славу в ***єрихонську трубу*** (С. Яричевський); – *Ну й голос у тебе, Федько! Мов* ***єрихонська труба***. *Бути тобі, брат, солістом* (В. Нестайко).

Тьма єгипетська, *інгер*. Безпросвітна темрява.

Це була дев'ята кара (*див.:* **кари єгипетські**), наслана Богом на Єгипет за знущання над юдеями. За Господнім велінням Мойсей простяг свою руку до неба, і «сталася густа темрява по всій єгипетській землі три дні. Не бачили один одного, і ніхто не вставав з свого місця три дні [Вихід 10 : 22–23].

• **тьма тьмуща**

Такий туманний час тепер для Ялти невигодний, бо якраз оце згорів газовий завод і світла на вулицях нема, а як скінчаться місячні ночі, то вже буде зовсім ***тьма єгипетська*** (Леся Українка); *Зазираю в завтра – тьма і* ***тьмуща тьма***. *І* ***тьмуща тьма***. *І* ***тьмуща тьма***. *Тільки – чорноводь. І тільки пуща. А твого Святошина – нема* (В. Стус).

Тьма кромішня, *нетрансл.* Цілковита темрява.

Пов'язується з притчею про таланти (*див.:* **закопувати свій талант у землю**). Хазяїн покарав лінивого і лукавого раба, що закопав свій талант у землю. Його мали вкинути до «кромішньої тьми» (зі старосл. «кромь» означає «зовні», тобто «зовнішня пітьма»). «А раба непотрібного вкиньте до ***зовнішньої пітьми***, – буде плач там і скрегіт зубовний» [Матвія 25 : 30].

І сниться їм, бідним, у ***пітьмі кромішній****: Десь сонце горить*

у всім чарі весни, А в сонця промінню, у радості вічній Гуляють і золотом сяють вони (І. Франко); *Орнітолог із заповідника розповість, скільки перепілок збивається в цих степах восени, де вони, перш, ніж відлетіти за море, скидають із себе зайвий жир, щоб стати легкими, а головне ждуть прильоту стрепетів, бо саме стрепет гуртує перепелиний табун і веде його потім у політ, – хоч і в негоду, хоч навіть і крізь* ***кромішню тьму*** (О. Гончар).

Тьма тьмуща, *оказ. див.:* **тьма єгипетська**.

Тяжкий хрест, *оказ. див.:* **нести тяжкий хрест**.

У

У костюмі Адама і Єви, *оказ. див.:* **у райському костюмі**.

У костюмі Єви, *оказ. див.:* **у райському костюмі**.

Умивати ноги, *інгер*. Прислужитися.

Прийшовши на останню вечерю, Христос налив води до вмивальниці, опустився на коліна і омив ноги Своїм учням, витираючи їх рушником, яким був підперезаний. Цим учинком Ісус хотів закарбувати в пам'яті апостолів одну надзвичайно важливу істину: вони покликані не царювати над людьми, а служити їм. «А коли ***умив ноги*** вам Я, Господь і Вчитель, то повинні й ви один одному ноги умивати. Бо то Я вам приклад дав, щоб і ви те чинили, як Я вам учинив» [Іоана 13 : 14–15].

Увечері того дня й наступного їх [апостолів] приймали найповажніші люди в місті. Частували найдорожчими винами й годували найвишуканішими стравами. Найгарніші жінки ***умили*** *їм*

ноги *й мастили дорогими ароматами* (В. Петров); *[Патрицій:] Він тут мені не раб, тут я йому готов* ***умити ноги*** *– ми зажили святого тіла й крові укупі, при однім столі; Бо часами, як покінчиться вже трапеза вбогих, приходять і єпископ, і найстарші Христової зажити крові й тіла, подати нам науку благочестя,* ***умити ноги*** *браттям* (Леся Українка).

Умивати руки, *інгер*. Знімати з себе відповідальність, ухилятися від участі в якій-небудь справі.

Римський прокуратор Понтій Пилат після суду над Ісусом здійснює старозавітний звичай [Повторення Закону 21 : 6] – умиває руки на знак невинності. «І як побачив Пилат, що нічого не вдіє, а неспокій ще більший стається, набрав він води та й перед народом ***умив*** свої ***руки***, сказав: «Я невинний у крові Його! Самі бачите» [Матвія 27 : 24].

• витерти руки

Криворучка це не стосується, бо він належить Соколові, й камера щодо нього ***умила руки*** (І. Багряний); *Хоч засторогу я несу гірку, Не каменую чесний Храм Науки. А хто ж це там за ширмою в кутку? Од радіації Пилат* ***вмиває руки*** (І. Драч); *Пилат Христа віддав катам на муки І мовив: «Я не винен, вам бажалось». Взяв воду і прилюдно* ***вимив руки****, Пішов обідать, мов ніщо й не сталось* (І. Франка); *Раби не красять землю, і тільки той, кому байдужа прийдешня доля, стоять на сторожі рабства. Не будь Пилатом, що* ***умиває руки*** *в тяжку годину, коли козацьке плем'я несе свій хрест на висоту Голготи!* (В. Шевчук); *Він хоче*

витерти руки *й бути невинним, як голуб. Він мені віддає своє право купатися в калюжах крові* (М. Хвильовий).

У поті лиця, *інгер.* Дуже важко, важкою працею.

Господь насадив сад в Едемі (означає «приємний, ніжний, делікатний») і поселив людину, яку створив, щоб доглядала едемський рай (тобто сад). Посеред раю зростало дерево пізнання добра та зла, плодами якого Бог суворо заборонив користуватися Адамові (*див.:* **від Адама**). Але змій спокусив Єву (*див.:* **Євине насіння**), яка скуштувала плід дерева цього й спонукала до того Адама. Тоді розсердився Господь і вигнав людей із раю, виносячи їм свій Божий присуд. Сказав Він до Адама: «***У поті*** свого ***лиця*** ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий. Бо ти порох і до пороху вернешся» [Буття 3 : 19].

• у поті чола

Рано, пізно – завжди побачите їх у полі – буйвола і чоловіка, з'єднаних в живу емблему віковічної людської праці. Ось він трудяга з трудяг, згорблений, голоногий, запнутий рушником, ось про кого справді скажеш: ***в поті чола*** *добуває свій хліб* (О. Гончар); *Неправду роблять, неправду й мають. Коли не буде мужик робити на пана, не буде й неправди, гріха робити... Треба вбити неправду, тоді і всім легко буде... Треба, щоб робили на святій землі, як повелено було: «****В поті лиця*** *їж хліб»* (В. Винниченко); ***У поті чола*** *вчись: Питома вага пелюстки, питна вода – Дар неподоланих. Стебла алмазні душі. Струнки під брухом столиці* (Е. Андієвська).

У поті чола, *інгер. див.:* **у поті лиця**.

У райському костюмі, *оказ.* Про голу людину. *див.:* **фіговий листок**.

• у костюмі Адама і Єви, **у костюмі Єви**

У своїй безцеремонності д. Щеголев не зупиняється ні перед чим, він, мабуть, так само легко розгулював би серед білого дня багатолюдними вулицями ***в райському костюмі*** (С. Єфремов); *Ні стиду, ні сорому. Розгулюють по пляжу* ***в костюмах Адама*** **і** ***Єви***. *Хоч би дітей постидалися* (Розм.); *Одежу прихопиш на руку і йдеш, як Єва цих білих безлюдних пісків... Кілометри можеш йти отак впродовж коси* ***в костюмі Єви****, не ризикуючи нікого, крім птахів, зутріти* (О. Гончар).

Устами немовляти, *інгер*. Використовується для утвердження чогось непорочного, невинного, чистого, щирого.

Коли Ісус Христос зцілив калік у храмі, діти, що були там, почали вигукувати: «Осанна Сину Давидовому!», визнаючи в ньому Месію. Це викликало обурення в книжників: «Чи Ти чуєш, що кажуть вони?» А Ісус відповів їм: «Із ***уст немовлят*** і тих, що ссуть, учинив Ти хвалу» [Матвія 21 : 16]. Приймаючи славослів'я дітей, Христос тим самим дав зрозуміти, що релігійні вожді не володіють такою чутливістю, як діти, які є невинні та непорочні.

• мати невинність немовляти, **невинні, як діти**

Слухай і вчися! Адже ***устами немовляти*** *глаголить істина* (Розм.); *Треба або* ***невинність немовляти мати****, або волячі нерви, які цілком розучилися реагувати на події з дійсного життя* (С. Єфремов); *Щедрі для чужих до останньої свитини і скупі для*

своїх, придніпровські гобсеки. Щирі й ***невинні***, ***немов діти***, *і єхидні, як ті гієни* (Л. Степовичка); *Неначе віднайду країну, де люди схожі на людей, де мавпи не зовуть людину навчитися своїх ідей, де синє небо – справді синє, де справжня вруниться трава, де друг мій,* ***мов дитя невинне****, збагнув навіщо голова* (В. Стус).

Ф

Фіговий листок, *адгер.* Благопристойне прикриття ганебних учинків.

Після того, коли Адам і Єва скуштували плід із дерева пізнання добра та зла (*див.:* **скуштувати плід із дерева пізнання добра та зла**, **у поті лиця**), їм розкрилися очі, «і пізнали, що нагі вони. І зшили вони ***фігові листя***, і зробили опаски собі» [Буття 3 : 7].

Усі ці комедні вибрики «од науки» не для науки, звісно, здались авторові, – це тільки ***фігові листочки*** *на срамотню частину його роботи, що вся зводилася до доносу на українство, до вимагання нових проти нього репресій* (С. Єфремов); *Чому ж ви, дорогий товаришу, вважаєте, що вживання віками усталених літературознавчих термінів, хоча б тієї «інвективи» чи «медитації», є обов'язково «****фіговими листочками****»* (Літературна Україна); *Яка злива тваринячого підлого жаху! Скільки злоби й тупої жорстокості, що перед смертю сама себе жере, душить, із садистичною насолодою переступаючи через кожного іншого. Якась лавина оголеної, вже ніяким* ***фіговим листочком*** *не прикритої, людської мізерії* (І. Багряний).

Х

Хай помине ця чаша, *інгер.* Відчувати якусь небезпеку і прагнути уникнути її.

Після таємної вечері Ісус, душа якого огорнена смертельним сумом, іде до Гетсиманського саду, щоб помолитися. Він молився й благав: «Отче мій, коли можна, ***хай помине ця чаша*** Мене» [Матвія 26 : 39] (чаша – це гебраїзм, що означає «доля»). Ісус відчував наближення мученицької смерті, яку треба було прийняти за гріхи людей, щоб продовжити їм життя.

• да мимо ідеть чаша сія

Хан помине ця чаша! *Але так, як хочеш Ти. Не я. Перечекає чи помине. Стули уста. Мороз смертельних вінць ляга на них, мов іній* (В. Стус); *Розгорнув стару Чумакову Біблію – отаку грубезну книгу, що її любив читати Чумак вечорами осінніми, – отець Яков тихо, але все серце вкладаючи, читав матері про сад Гетсиманський. Читав до крику трагічну епопею мук бентежно живого серця, епопею людської і разом божеської милості перед мученицькою смертю. Читав крик серця про «**чашу**», аби **вона минула** призначеного* (І. Багряний); *Але поруч його в історії кожного народу під рукою московського уряду відбувався й другий – центробіжний [процес], що виявлявся змаганням одурених, окривджених оборонити свої права національні й добути собі людських умов для існування. В тюрму, звісно, ніхто не йде з власної волі й своєю охотою; навпаки – кожне так чи інакше міркує, як би визволитися з неї: «**да мимо ідеть**, мовляв, **чаша сія**»* (С. Єфремов).

Хамський учинок, *адгер.* Аморальні дії, що суперечать загальноприйнятим нормам.

Хам (що в перекладі означає «жаркий») – один із синів Ноя (*див.:* **Ноїв ковчег**), відомий нешанобливим ставленням до батька.

Він порушує закони сімейної етики, розповідаючи братам своїм про голизну батька, що відпочивав у шатрі. «І побачив Хам, батько Ханаамів, голизну батька свого та й розказав обом братам своїм надворі» [Буття 9 : 22]. Цим учинком Хам навів прокляття на Ноя та на свого сина Ханаама.

• **хамський рід**, **хамське кодло**

Можеш не розраховувати на мою підтримку. Я до сьогодні ще не готова вибачити тобі твій ***хамський учинок*** (Розм.); *О* ***роде хамський,*** *мужичий! привик ти у землі ритися, калюжі ковбанитися, і тобі заздро стає, коли твій брат задихається там і протягає руки, щоб вибратися* (Панас Мирний); *Бісове* ***хамське кодло****! – мовив Колісник, увіходячи у світлицю* (Панас Мирний).

Хамське кодло, *адгер. див.:* **хамський учинок**.

Хамський рід, *адгер. див.:* **хамський учинок**.

Хіба ревуть воли, як ясла повні, *інгер.* Використовується для позначення ситуації «вдоволення життєво необхідних потреб веде до смирення».

Вислухавши мову, з якою звернувся Елізаф (*див.:* **сіяти зло**), Йов попросив вибачення за «нерозважні слова». «Чи дикий осел над травою реве? ***Хіба реве віл, як ясла повні***? Чи без солі їдять несмачне, чи є мак у білкові яйця? Чого не хотіла торкнутися душа

моя, все те стало мені за поживу в хворобі» [Йова 6 : 5–7].

– Я ще раз кажу, – говорив далі з притиском Герман, – платилось їм замало! Ми тут преціь самі свої, то ми можемо до того признатися між собою, коли нам іде ото, пізнати причину тої бунтації. Адже ж ***воли не ревуть, як ясла повні****!* (І. Франко).

Хліб насущний, *нетрансл. див.:* **хліб щоденний**.

Хліб чесний, *оказ.* Основа духовного існування. *див.:* **хліб щоденний**.

Хліб щоденний, *інгер.* Основа існування як фізичного, так і духовного; про щось життєво необхідне.

Щоденний – старосл. насущний (на сей день), що з грецького означає «надістотний».

Вираз із молитви, яку християни знають як «Отче наш». «***Хліб*** наш ***щоденний*** дай нам сьогодні» [Матвія 6 : 11]. Прохання про хліб щоденний, з одного боку, – прохання про виконання повсякденних потреб, з іншого, – прохання про насичення душі духовною поживою, Словом, що сходить від Бога.

• **хліб насущний**, **хліб чесний**

А все те, хто ти, що ти сам, а все те – ким би стати? – однаково: філософом чи й до отари пастирем. Байдуже, ким ти будеш, тобто з якої чесної праці їстимеш свій ***хліб щоденний*** (В. Стус); *Володимир Сосюра був народжений і покликаний до життя для поезії, вона була йому довгі роки єдиним заняттям, працею і відпочинком, його* ***хлібом насущним****, приносила творчу насолоду* (А. Малишко); *П'ятнадцятирічним юнаком Степан разом*

з своїм похмурим і злим від нестатків батьком пішов у гори здобувати ***насущний хліб*** *важкою працею лісоруба* (В. Вільний); *Боже, чи ти знаєш, як нам віри треба – більше, як* ***насущного,*** черствого ***хліба****, чи Ти знаєш нашу тугу ввиш до неба, як тяжить щоденщини колиба?* (Б.-І. Антонич); *Фраз уривки. І усмішки лиць перехожих влітають у шпару. На Голготі і дурні були,* ***чесний хліб*** *несучи, як покару* (В. Стус).

Ходячий труп, *інгер. див.:* **живий труп**.

Хома невірний, *інгер.* Про людину, яка не хоче повірити очевидним фактам, сумнівається в тому, що є істиною для всіх.

Хома – один із дванадцяти апостолів. Коли йому розповіли про воскресіння Ісуса Христа, він не повірив. Хомі потрібні були очевидні докази, а тому він сказав: «Коли на руках Його знака відцвяшного я не побачу, і пальця його не вкладу до відцвяшної рани, і своєї руки не вкладу до боку Його, – не ввірую» [Іоана 20 : 25]. На восьмий день після воскресіння в кімнаті, де зібралися апостоли, з'являється Ісус, говорячи до Хоми: «Простягни свого пальця сюди та на руки Мої подивись. І не будь ти невіруючий» [Іоана 20 : 27].

• Хома, сповнений невіри

Я став з якогось часу ***невірним Хомою****, що поки не вкладу руки в рани – не можу бути цілком певним* (М. Коцюбинський); *Вони сходились згодом на винограднику, і сором'язливо посміювалися... І вони їли виноградні грона... Коли ж це все було, – спитає хтось із* ***Хом невірячих*** (М. Рудь); *– А ти, дурню, й повірив? – перебила його Параска. – Казала ж тобі: не вір і не*

йди... А таки поліз, ***Хома невірний*** (Панас Мирний); *Лишаючись у їх гурті, Хома тільки вносив дух недовір'я, сіяв сумнів, одне слово – плекав нездорові настрої. Оце й сьогодні: якщо серед них ще й могли бути спільники Юди, передусім це* ***Хома, сповнений невіри****, сумнівів і вагань, ніколи не сталий і непевний* (В. Петров).

Хома, сповнений невіри, *інгер. див.:* **Хома невірний**.

Храм Божий, *оказ*. Про щось, когось, які є недоступні для непосвячених. *див.:* **святая святих.**

Хранити паче ока, *нетрансл. див.:* **берегти, як зіницю ока**.

Хресна путь, *оказ. див.:* **нести тяжкий хрест**.

Хто взяв меч, від меча й загине, *інгер*. Використовується для засудження насильства й агресії.

Коли слуги первосвящеників прийшли, щоб схопити Ісуса (*див.:* **таємна вечеря**, **Юдина зрада),** один із Його учнів «витягнув руку і меча свого вихопив та й рубонув раба первосвященика, – і відтяв йому вухо» [Матвія 26 : 51]. Тоді промовив до нього Христос: «Сховай свого меча в його місце, бо всі, ***хто візьме меч***, – ***від меча і загинуть*»** [Матвія 26 : 52].

Фашистська Німеччина, розпочинаючи другу світову війну, забула святу істину: ***хто меч візьме, від меча й загине*** (Розм.); *Переможцям щедро-любо Пахнуть солодом тростини...* ***Хто з мечем*** *іде на Кубу –* ***Від меча і сам загине*** (М. Сингаївський).

Хто високо літає, той низько сяде, *оказ.* Використовується для підтвердження ситуації «хто підноситься, зазнається, чваниться, буде впокорений».

Розкриваючи перед народом справжню сутність книжників і фарисеїв, що «люблять передніші лавки в синагогах, і привітні на ринках, і щоб звали їх люди: Учителю! [Матвія 23 : 6–7], Ісус засудив їх лицемірство, зверхність, чванькуватість. Вони не є ні вчителями, ні наставниками, бо один Учитель і Наставник – Христос. Перебільшуючи свої можливості, книжники і фарисеї забули, що за все прийдеться відповідати, бо «***Хто підноситься***, – ***буде понижений***, хто понижується, той піднесеться» [Матвія 23 : 12].

А куди ж зник їхній голова? Тільки в своїх десь переховується! Ось так воно й виходить: коли ***хтось високо злетить***, ***то неодмінно низько сяде***; *А чи не* ***високо*** *ти, Андрію,* ***літаєш*** *? Бо можна* ***сісти низько-низько***, *що й курка лапою загребе* (М. Стельмах); *Наші дорослі Платони з Невтонами* ***високо літали***, *та* ***низько***, ***дуже низько***, ***сіли*** (С. Єфремов).

Хто не *з* нами, той проти нас, *інгер*. Використовується для позначення ситуації «той, хто підтримує чию-небудь позицію, є його послідовником».

Проповідуючи перед народом Царство Отця Небесного (*див.:* **Царство Небесне**), Ісус запропонував слухачам визначитися у своїх поглядах, позиціях, дійти певних і єдиних висновків: або вони з Ним, або проти Нього. «***Хто не зо Мною, той проти Мене***, і хто не збирає зо Мною, той розкидає» [Матвія 12 : 30], «***Хто бо не проти нас, той за нас***» [Марка 9 : 40].

Диктатори, королі, імператори, Мліючи в димі хвальби, Роззявляли пащі, мов кратери, і гукали: – Ми – символ доби. Хто не

з нами, той проти Бога. ***Хто не з нами, той проти всіх****. І сипались лаври убогі До куцих кривавих ніг* (В. Симоненко); *Це прийшли хлопці таки з-за Уралу, але не ті. Вони, може, й добрі хлопці, та тільки ж... За них говорили не вони самі, за них говорила війна – ні, за них говорила казенна, напхана в них злоба, звіряча нещадність, нетерпимість, тупа фанатична, помстива зненависть до всіх,* ***«хто не з нами»*** (І. Багряний).

Хто не працює, той не їсть, *інгер*. Використовується як моральна формула засудження дармоїдів та нероб.

У другому посланні до солунян апостол Павло, ставлячи за взірець учнів Христа, які «в перевтомі й напруженні день і ніч працювали», закликав «цуратися кожного брата, що живе по-ледачому». Кожен, хто може працювати, повинен їсти власний хліб, а «як ***хто працювати не хоче, – нехай той не*** **їсть**» [2 Солунян 3 : 10].

*Що ви кажете? Робота не вовк – в ліс не втече. Зачекаєте... Бо служба службою, а обід за розкладом. Пам'ятаєте, що сказав один філософ: «Ми живемо не для того, щоб їсти, а їмо для того, щоб жити!... Розумієте? Щоб я міг жити, я повинен гарненько поїсти... Такий мій принцип... – А я тебе, лежебоко, навчу за іншим, нашим принципом жити: «****Хто не працює, той не їсть****»*...(Розм.).

Хто помножує пізнання, той побільшує жалі, *інгер*. Використовується для підтвердження ситуації «горе тому, хто є розумним». *див.:* **ловити вітер**.

Усім словам великодушним не викорінить зла, Бо між

безтямним і розумним різниця замала. А скільки смутку і страждання в премудрості землі! І ***хто помножує пізнання – побільшує жалі*** (Д. Загул).

Хто сіє вітер, пожне бурю, *інгер*. Використовується для підтвердження ситуації «той, хто чинить беззаконня, приречений на загибель».

Вітер – образ порожнечі і марноти, буря – розрухи і загибелі.

Поклоняючись ідолам, порушуючи Заповіді Бога, ізраїльтяни «сіяли вітер», у результаті чого «пожинали бурю» – терпіли невдачі в будь-яких своїх починаннях. «А ***що вітер вони засівають***, ***то бурю пожнуть***, – у них не буде й колосся, а зерно не видасть муки, коли ж видасть, чужі поковтають її» [Осії 8 : 7].

Чи не схаменуться люди, дійшовши до останньої – справді вже останньої – межі й діставши пам'яткового за сліпу віру до свідомих дурисвітів, що бралися створити Царство Боже на землі – грабіжництвом та повним занедбанням людини? Чи не забули вони, що ті, ***хто сіють вітер, пожнуть бурю*** (С. Єфремов).

Ц

Царство Боже, *інгер*. *див.:* **Царство Небесне**.

Царство Месії, *ігнер*. *див.:* **Царство Небесне**.

Царство Небесне, *інгер*. За біблійними уявленнями, місце, де блаженствуватимуть, тобто будуть щасливими, праведники після смерті.

Це місце, де знаходиться законний Цар Христос, який «усе в

усьому». Бог «не послав Свого Сина на світ, щоб Він світ засудив, але щоб через Нього світ спасся» [Іоана 3 : 17]. Царство Небесне – це праведність, мир, радість у Дусі Святому; воно знак у серці людському. Коли фарисеї спитали Ісуса, коли прийде Царство Небесне, Він відповів: «***Царство Боже*** не прийде помітно, і не скажуть: «Ось тут» або «там». Бо Боже Царство всередині вас» [Луки 17 : 20–21].

• Царство Боже, **Царство Месії**

Я готовий повірити в ***Царство Небесне****, бо не хочу, щоб в землю ішли без сліда безіменні, святі, незрівнянно чудесні, горді діти землі, вірні діти труда* (В. Симоненко); *Хто на сьому світі Не хоче* ***Царства Божого*** *вбачати, Той втратить* ***Небесне Царство Боже*** *І буде ввергнутий в геєнну люту* (Леся Українка); *Ось Йоан... Може йому соромно за апостолів, які лицемірять перед Христом, а сказати їм про це в очі не сміє... Або й за себе встидно: хіба заперечував своїй матері, Заведеїсі, коли вона вимагала від Месії, щоб посадив її синів, Йоана і Якова, якнайближче біля себе в* ***Царстві Божім****?* (Р. Іваничук); *Заблисне з Києва містичний Граль У* ***Царстві Бога*** *правди і любові, Де схід і захід сцілиться в кришталь* (В. Пачовський).

Ч

Час розкидати каміння і час каміння збирати, *інгер. див.:* **всьому свій час**.

Чекати, як манни небесної, *оказ.* Дуже сподіватися на

щось. *див.:* **манна небесна**.

Чистий душею, *оказ. див.:* **чистий серцем**.

Чистий серцем, *інгер.* Про щиру, з добрими намірами людину.

Чистими серцем Ісус називав людей, які, усвідомлюючи свою гріховну природу, внутрішньо чисті від гріха, оскільки щиро вірять у Божу могутність і любов: «Блаженні ***чисті серцем***, бо вони будуть бачити Бога» [Матвія 5 : 8]. Блаженний, тобто щасливий, благословенний.

• чистий душею

Митрофан розізлився, проте пригасив гнів і мовив майже спокійно: – Хотів, щоб була вигода обом. Тобі й мені. – Від чого? – Який ти... Наче з дуба впав. Я до тебе з ***чистим серцем****. Мусив би мені довіритися* (Ю. Мушкетик); *Злоначинаючих спини, І пута кутії не куй, В склепи глибокі не муруй, А доброзиждущим рукам і покажи, і поможи, Святую силу ниспошли. А* ***чистих серцем****? Коло їх Постави ангели свої і чистоту їх соблюди* (Т. Шевченко); *Ти ж повинен знайти символ, який оберігатиме* ***чистоту*** *людського* ***духа*** *під час диявольського смерчу, який насувається на край з усіх сторін* (Р. Іваничук); *Хай так, ніякий режим не обходився без в'язнів... Я розумію – вам би тільки* ***чисте серце*** *дискредитувати! – впав я у відчай і смикнувся було злетіти в тривожне, аеродромне небо, забувши на мить, що прищепований наручниками до свого пильного сторожа* (А. Колісниченко); *Щось сталося, щось десь безнадійно розсипалося на порох... А вона йде статечно й гордо, йде*

діловито, з почуттям власної сили й правоти і – з ***чистим серцем*** (І. Багряний); *Зваж і на те, що людям, які люблять благочестя, особливо приємні* ***чисті душею*** *юнаки і оброки* (Г. Сковорода).

Чорна зрада, *оказ. див.:* **Юдин поцілунок**.

Чорна сила, *інгер. див.:* **від лукавого**.

Чорний ангел, *інгер. див.:* **від лукавого**.

Щ

Що з пороху повстало, те в порох перейде, *інгер. див.:* **з землі ти вийшов і в землю перейдеш**.

Ю

Юдина зрада, *інгер. див.:* **Юдин поцілунок**.

Юдина служба, *оказ. див.:* **Юдин поцілунок**.

Юдине каяття, *інгер.* Запізніле розкаяння, неспроможне виправити ситуацію.

Юда Іскаріот (*див.:* **Юдин поцілунок**) виконував обов'язки казначея, якого згодом полонила жадоба до грошей. За тридцять срібняків (*див.:* **тридцять срібняків**) він зраджує Ісуса, видаючи його до рук римських солдатів. З часом, усвідомивши те, що через нього проллється невинна кров, Юда повертає гроші священикам і закінчує життя самогубством: «Тоді Юда, що видав Його, як побачив, що Його засудили, розкаявся, і вернув тридцять срібняків першосвященикам і старшим» [Матвія 27 : 3].

• **запізніле каяття**

На жаль, ти спізнився, мій друже. Це ***Юдине каяття*** *нічого не змінить. Я більше не вірю тобі, не від щирого серця говориш* (Розм.); ***Запізніле каяття*** *завжди схоже на позерство. Але в мене немає іншого виходу. Треба вчитися бачити себе збоку* (В. Симоненко); *Безбородько не сподівався таке почути від Магазаника, який замолоду був падкий і до дівчат, і до молодиць. Що ж воно таке:* ***запізніле каяття*** *чи сум за тією черствістю, що оминула його?* (М. Стельмах).

Юдин поцілунок, *інгер.* Зрада.

Поцілунок – це є умовний знак, який мав подати сторожі один із дванадцяти учнів Ісуса, що називався Юдою Іскаріотським, і за яким мали б пов'язати Месію: «А зрадник Його дав був знака їм, кажучи: «Кого поцілую, то Він, – беріть Його» [Матвія 26 :4 8].

• **Юдина зрада, останній поцілунок**, **Юдина служба**, **чорна зрада**, **обцілувати, як Юда**

Треба забути про символ, в якому світло Христової любові відтінюється чорнотою ***Юдиної зради*** (Р. Іваничук); *Помилялись не тільки люди, Помилялись навіть святі. Згадайте: Ісус від Юди Мав* ***останній цілунок*** *в житті* (В. Симоненко); *А може, водночас дорослу до значної посади, тоді моя* ***юдина служба*** *матиме ціну подвійну* (Ю. Мушкетик);*...і от він, знесилений, витіпаний страхом і болем, став посеред тієї землі, яку йому нарізали за* ***чорну зраду*** (М. Стельмах); *Перший євангеліст у своєму благовістуванні прагнув знайти причину не так* ***поцілунку Юди*** *– цілуючи Христа, Іскаріот,*

напевне, й не здогадувався, що первосвященики-юдеї готують смерть своєму єдинокровцеві, – як прийняття Юдою плати за послугу (Р. Іваничук); *У Божій школі чорний учень Між білих, білих і святих. Під знаком чорних перекручень Він, мудрий, визрів і притих. Він між рядків шукає чуда, Пітьму зі світла добува, Він* ***обцілує****,* ***як Юда****, Любов'ю мовлені слова* (М. Петренко).

Юдин сріблик, *оказ. див.:* **тридцять срібняків**.

Я

Ягня Боже, *інгер. див.:* **Агнець Божий**.

Язик прилип до піднебіння, *інгер*. Замовкнути, втратити на деякий час здатність говорити.

Багатостраждальний Йов (*див.:* **корінь зла**) згадував ті часи, коли він ходив у ласці Божій, коли мав славу й повагу між людьми. Коли він виходив до міста, старші люди стоячи віддавали йому шану, «зверхники стримували свою мову та клали долоню на уста свої, – ховався тоді голос володарів, а їхній ***язик пріліпав*** їм був ***до піднебіння***» [Йова 29 : 9–10].

• язик прильне к гортані

Не сподіваючись цієї зустрічі, я відхилив двері в коридор, а навпроти вона. Сполохано глянула в очі, опустила довгі вії. У мене ***язик мов приріс до піднебіння*** (Ю. Збанацький); *З хвилювання* ***язик прилип*** *йому [Шнайдерові]* ***до гортані*** (З. Тулуб); *Лев витріщився на старшину і закричав ще дужче: «Ну?!» А той круть-верть, неначе у капкані: Мовчить,* ***язик прильне к гортані***

(Л. Глібов); *І тепер це сталося. Сталося, звичайно, потай, бо вороги українства й досі не здобулися на прилюдну й одверту критику нового законопроекту: «**язик прильне к гортані**» їм, і вони тільки листами засипають автора, сиплючи на його лайкою, прохльонам й погрозами* (С. Єфремов),

Язик прильне к гортані, *нетрансл. див.:* **язик прилип до піднебіння**.

Як вівці без пастуха, *інгер.* Розійтися, розбрестися, розпорошитися.

Вівці завжди випасалися великими отарами й обов'язково під наглядом пастуха, аби не розходилися увсібіч. Вівцю євреї вважали надзвичайною твариною, а сам догляд за нею – почесним заняттям, якого ніхто не соромився.

Ісус же з'явився як «Вождь», покликаний «пасти народ ізраїльський» [Матвія 2 : 6]. По дорозі на Оливну гору (*див.:* **Гетсиманський сад**) Христос говорить учням, що скоро вони покинуть Його, а втративши пастиря, розійдуться, аби збулися слова, сказані пророком Захарією. «Уражу Пастиря, – і розпорошаться вівці отари» [Матвія 26 : 31].

*Уже і сонце почало сідати, а дівчат не догукатися. Перебуваючи в полоні чарівної краси, вони розбрелися по всьому лісі, **як вівці без пастуха*** (Розм.).

Як манна з неба, *оказ.* Раптово, несподівано, зненацька. *див.:* **манна небесна**.

Як морського піску, *інгер.* Дуже велика кількість чогось.

В образному мовленні Біблії пісок означає чисельність: «а число їхнє – ***як морського піску***» [Об'явлення 20 : 8]. «Ти ж був сказав: «Учинити добро – учиню я з тобою добро; а нащадків твоїх покладу, ***як той морський пісок***, що його не злічити через безліч» [Буття 32 : 13].

Грошей тих у нього – кури не клюють, а збіжжя, ***як морського піску****, повні засіки насипав (*Розм.).

Як тать унощі, *нетранс.* Несподівано, зненацька, потаємно.

Звертаючись до солунян, апостол Павло закликав їх служити «живому й правдивому Богові і з неба очікувати Сина Його, що Його воскресив Він із мертвих, Ісуса, що визволить нас від майбутнього гніву» [1 Солунян 1 : 9–10]. День Господній (*див.:* **судний день**) постане несподівано, зненацька. «А про часи та про пори, брати, не потрібно писати до вас, бо самі ви докладно те знаєте, що прийде день Господній так, ***як злодій вночі***» (старост. як тать унощі – *авт.*) [1 Солунян 5 :1–2].

– Караван сьогодні проходив повз двір, – сказав білоголовий Павлушка в піонерській краватці, яку Муха Макар назвав «мировий пожар». [Муха:] – Ходить, все ходить, ***як тать унощі*** (П. Панч); *Напала ти [фашистська Німеччина] на нас... як та злодюжка.* **Як тать**. ***Вночі****. Ой не жартуй з огнем! Бо ми тебе не так ще рубонем* (П. Тичина); *Вони втекли. Ганебно, нишком, серед ночі – істинно, «****як тать внощі****» – один по одному зникли харківські «народні секретарі», ограбувавши попереду місто, розплодивши в йому анархію, довівшу до голоду і крайнього занепаду* (С. Єфремов).

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Агнець Божий

Агнець Живий

Адамове ребро

Адамові діти

Адамові сини

Аж земля дрижить

Аж земля трясеться

Альфа і омега

Ангел Хранитель

Ані волосина з голови не впаде

Антихристова печать

Апокаліптичний звір

Архангельська труба

А там хоч потоп

Бачити сучок в оці ближнього і не бачити колоди у власному

Без волі Божої і волос не спаде

Берегти, як зіницю ока

Біблійний пророк

Блага вість

Блаженний край

Близька година

Близький час

Блудний син

Божий дар

Божий знак

Божий стовп

Божий суд

Брат на брата повстав

Братобійче клеймо

Бубон гудячий

Будувати на піску

Бути на хресній дорозі

Бути на хресті

Вавилонська башта

Вавилонська вежа

Вавилонське стовпотворіння

Валаамова ослиця

Вбогий духом

Вбогий душею

Вдовина лепта

Великий полон

Вертається пес до своєї блювоти

Взяти під крило

Вигнати із храму

Вийти з рабства

Вилити молоде вино в старі бурдюки

Вилити нове вино в старі міхи

Випав жереб

Випити гірку чашу

Випити повну чашу

Випити чашу до дна

Випустити дух

Вирвати з коренем

Витерти руки

Вифлеємська зоря

Від Адама

Віддавати талант

Віддати Богу духа

Віддати Богу душу

Віддати борг

Віддати кесарю кесареве, а Богові Боже

Відділити кукіль від зерна

Відділити полову від зерна

Відкрити очі

Від лукавого

Відректися, як Петро від Христа

Від чорного духу

Віра без діл мертва

Вічне життя

Віщий голос

Віщий Дух

Вказувати стежку

Вкладати свого лепту

Вложити, наче квас в прісне тісто

Вовк в овечій шкурі

Вовк з овечими очима

Вогненна геєнна

Волосся дуба стає

Волосся їжиться

Воскресіння Лазаря

Всесвітній потоп

Всьому свій час

Гетсиманський сад

Гірка чаша

Гірчичне зерно

Глас вопіющого в пустині

Говорити на вітер

Говорити різними мовами

Говорити чужою мовою

Голос волаючого в пустелі

Горбатого могила виправить

Горбатого не виправиш

Господній посланець

Господній пророк

Грішна спокуса

Грішний карбованець

Давати дорогу

Давати святе псам

Да мимо ідеть чаша сія

Дати знак

Дати обітницю

Дати ознаку

Дар від Бога

Дерево життя

Діти антихриста

До останнього шеляга

До останньої копійки

До потопу

Дорога терном поросла

Друге пришестя

Дух живий

Дух лихий

Дух тьми

Душа і тіло

Дякую тобі, Боже, що я не такий, як той митар

Євангельський пророк

Євина дочка

Євине насіння

Євин накоренок

Єгипетська робота

Єгипетський полон

Єдине стадо й єдиний пастир

Живий труп

Жити не хлібом єдиним

Заблукла вівця

Заблукла душа

Закопувати свій талант у землю

Закривати очі

Замкнути уста

Запізніле каяття

Заривати свій талант у землю

За сімома замками

За сімома печатками

Засіяти зерном

З землі ти вийшов і в землю перейдеш

Змій-спокусник

Знайти спокій душі

Зникнути з лиця землі

Земля обітована

Зерно дало плід

Золоте теля

Зостав мертвим ховати мерців своїх

Зуб за зуб

Ім’я їм легіон

І пальцем не поворушити

Іти на Голготу

Іти під тягарем хреста

Йов праведний

Каїнова печать

Каменем за хліб платити

Каменя на камені не залишиться

Камінна душа

Камінне серце

Каміння заговорить

Каміння озлобиться

Камо грядеши?

Кара Божа

Кара Господня

Кари єгипетські

Кесарю кесареве, а Богові Боже

Кидати бісер перед свиньми

Кидати слова на вітер

Книга життя

Книга за сімома печатками

Козел офірний

Копати яму

Корінь зла

Кров і плоть

Кроткі, як голуби

Легше пройти верблюдові крізь голчане вушко

Лізти на рожен

Лізти проти рожна

Лікарю, вилікуй себе самого

Ловити вітер

Ловити вітра в полі

Ловці душ

Любити ближнього свого

Любов до ближнього

Мала розчина все тісто заквашує

Мамона зловив

Мамона обплутав

Манна небесна

Мати віру

Мати невинність немовляти

Менший брат

Мертва буква

Мертва форма

Міряти своєю міркою

Мов неопалима купина

Мудрий, як Соломон

Мури єрихонські

Навертатися до Бога

Нагірна проповідь

Накладати руки

Накладати ярмо на шию

Написати великими буквами

Наріжний камінь

Наставляти на дорогу

Натовп єрусалимський

Не в҃даютъ, что творятъ

Невинні, як голуби

Невинні, як діти

Не від світу цього

Не гідний розв’язати ремінець від Його взуття

Не зійде на камені жито

Неопалима купина

Нести тягар

Нести тяжкий хрест

Не хлібом єдиним

Нечиста сила

Ні на йоту

Ноїв ковчег

Носити па руках

Обіцяний край

Обтрусити пил

Обтрусите порох

Обцілувати, як Юда

Око за око

Оливкова гілка

Основа основ

Останній поцілунок

Останній суд

Остання вечеря

Падати в ноги

Падати на коліна

Пекельний вогонь

Первородний гріх

Перевіяти, як зерно

Перекувати мечі на рала

Перетворення Савла на Павла

Перти на рожен

Перти проти рожна

Пилатовим учинком одгонить

Підноситися до небес

Підняти Лазаря

Під сонцем

Пісня пісень

Піти в ярмо

Пітьма антихриста

Пливти в ковчезі

Плоть від плоті

Плювати в обличчя

Плювати в очі

Побити камінням

Побиття немовлят

Побілені гроби

Поваплепі гроби

Поваплепі склепи

Повернення блудного сина

Повертатися на круги своя

Покласти в основу

Полетить, як полова

Полон душ

Помита свиня йде валятися в калюжу

Поникнути головою

Порости терном

Посипати голову попелом

Похилити голову

Почути з перших уст

Прибивати плювками до хреста

Припадати до ніг

Притча во язицех

Прихилити голову

Пришестя Христове

Пробудитися від сну

Провідна зоря

Продаватися за гріш

Продаватися за миску сочевиці

Продаватися за сочевичну юшку

Пролізти у вушко голки

Пророчі слова

Пустий звук

Пусте слово

Пуста фраза

Рити яму

Розіп’яти на хресті

Розкрити очі

Розсипати перли перед свиньми

Розсіяти, мов полову

Рятувати свою душу

Святая святих

Святий Дух

Сильні мира сего

Сильні світу цього

Сіль землі

Сім корів тучних, сім – тощих

Сіяти зло

Сіяти кухіль

Сіяти розбрат

Скорбна чаша

Скрегіт зубовний

Скреготіти зубами

Скуштувати плід із забороненого дерева

Слуги князя тьми

Служити мамоні

Смердюча геєнна

Смертельна чаша

Смертю смерть здолати

Смертю смерть попрати

Содом і Гоморра

Солдати антихриста

Соломонів суд

Соломонове рішення

Соляний стовп

Співати Лазаря

Співати осанну

Співати славу

Ставати на коліна

Стати притчею

Стати, як стовп

Стерти з лиця землі

Страшний суд

Стукайте і відчинять вам

Стягнути з себе ветхого Адама

Субота для людини, а не людина для суботи

Судний день

Судний дощ

Суєта суєт

Схилити чоло

Таємна вечеря

Терновий вінок

Терновий лавр

Треті півні

Тридцять динарів

Тридцять срібняків

Тричі відректися

Труба єрихонська

Тьма єгипетська

Тьма кромішня

Тьма тьмуща

Тяжка чаша

Тяжкий хрест

У костюмі Адама і Єви

У костюмі Єви

Умивати ноги

Умивати руки

У поті лиця

У поті чола

У райському костюмі

Устами немовляти

Фіговий листок

Хай помине ця чаша

Хамський учинок

Хамське кодло

Хамський рід

Хіба ревуть воли, як ясла повні

Хліб насущний

Хліб чесний

Хліб щоденний

Ходячий труп

Хома невірний

Хома, сповнений невіри

Храм Божий

Хранити паче ока

Хресна путь

Хто взяв меч, від меча й загине

Хто високо літає, той низько сяде

Хто не з нами, той проти нас

Хто не працює, той не їсть

Хто помножує пізнання, той побільшує жалі

Хто сіє вітер, пожне бурю

Царство Боже

Царство Месії

Царство Небесне

Час розкидати каміння і час каміння збирати

Чекати, як манни небесної

Чистий душею

Чистий серцем

Чорна зрада

Чорна сила

Чорний ангел

Що з пороху повстало, те в порох перейде

Юдина зрада

Юдина служба

Юдине каяття

Юдин поцілунок

Юдин сріблик

Ягня Боже

Язик прилип до піднебіння

Язик прильне к гортані

Як вівці без пастуха

Як манна з неба

Як морського піску

Як тать унощі

ТЛУМАЧЕННЯ ДЕЯКИХ СЛІВ-БІБЛЕЇЗМІВ

Аарон – брат Мойсея, який був обраний Богом у священики, допомагав братові під час виходу євреїв із Єгипту.

Авраам – праотець єврейського народу, якому Бог дав обітницю, що сім'я Авраамове буде численне, як зорі на небі.

Агнець – головна жертовна тварина в євреїв.

Адам – ім'я першої людини, яку створив Бог.

Ангел – вісник, посланець. Особливий рід розумних істот, що оточують Бога; їх Бог використовує у Своєму правлінні світом; через них Творець допомагає окремим людям, народам.

Антихрист – тобто проти Христа. Біблія говорить про великого Антихриста, який з'явиться до другого пришестя Ісуса Христа.

Апостол – посланець, вісник. Так названо 12 мужів, яких Христос вибрав із великої кількості Своїх учнів і послідовників.

Багряниця – одяг червоного кольору. У давнину вважався знаком царської належності.

Біс (**демон**) – злий дух, який служить своєму головному господарю – дияволу.

Біблія – тобто книга, загальна назва книг Старого і Нового Заповітів.

Вавилон – одне з міст царства Німрода у країні Сенаар. Про його заснування говориться у книзі «Буття».

Голгота – місце, де було розіп'ято Ісуса Христа,

знаходилася біля Єрусалима. Назва Голгота, тобто верхня частина черепа (Череповище), вказує на зовнішній вигляд місцевості: кругла гора.

Гоморра – одне з хананейських міст, яке Бог знищив вогнем із неба.

Господь – (євр. Адонай) Господар, Вічний.

Десять заповідей Божих – написані Богом на 2-х скрижалях.

Едем – тобто приємний; місце на сході, де Бог насадив сад, який віддав Аврааму для проживання. Та коли люди вчинили гріх, вкусивши від дерева заборонений плід, Бог вигнав їх із Едемського саду.

Єва – та, що дає життя. Так назвав Адам свою дружину, першу жінку і праматір усіх людей.

Євангелія – радісна звістка, передовсім Блага Вість про спасіння людини через Ісуса Христа.

Євреї – «прибульці», «ті, що прийшли з іншої країни», назва, під якою ізраїльтяни були відомі іншим народам. Біблія свідчить, що вже Авраам називався євреєм.

Єгипет – розташований у північно-східній частині Африки. Зв'язок народу Божого з цією країною почався ще з Авраама, який у часи голоду жив у Єгипті. Далі був проданим до Єгипту Йосип (син Якова). Сини Ізраїлеві жили в полоні цієї землі 430 років, доки Бог через Мойсея не вивів їх.

Єгова – ім'я, яким Бог називає себе; означає «Сущий»,

тобто який був, є і гряде.

Єрусалим – «Місто Великого Царя»; святе місто, з якого слово Господнє має розійтися по всій землі.

Ізраїль – (євр. Божий герой); 1) ім'я, дане Якову Богом після його боротьби з Ангелом; 2) уживається як назва всього народу, що пішов від Якова; 3) у духовному значенні всі, що «ходять слідами віри Авраама»: євреї і язичники – називаються «Ізраїлем Божим».

Ісус – єврейське слово, що означає «Єгова спасе».

Ісус Христос – Син Бога Отця від вічності, що став Сином Марії. Народився у Вифлеємі, виховувався в Назареті, розіп'ятий, вмер і похований у Єрусалимі. Третього дня після смерті воскрес і на 40-й день вознісся на небо.

Ісаак – означає «він засміється». Народився за обітницею Божою від Сарри і Авраама, коли останньому було 100 років.

Каїн – означає «придбання». Первородний син Адама і Єви, який звершив перше вбивство на землі: Авель, його брат, загинув від руки Каїна. За цей гріх Бог вигнав Каїна із землі, де той жив.

Мамона – арамейське слово, що означає «багатство», воно називається неправедним багатством, оскільки придбане шляхом гріха.

Манна – євр. Man hu, тобто «Що це»? Так називали небесний хліб, яким Бог годував ізраїльтян під час сорокарічного блукання по пустелі. Це були маленькі круглі зернятка, як роса, що падала і лежала кожного ранку біля поселення.

Месія (євр. Помазаник) – слово, що відповідає грецькому Христос. Царі, Первосвященики, помазувалися священним єлеєм. Ісус із Назарета був помазаний Духом Святим без мирри.

Мойсей – великий пророк і законодавець ізраїльтян, що народився у Єгипті 1570 р. до н.е. Бог говорив з ним «із уст в уста». Вивів під керівництвом Бога єврейський народ із єгипетського рабства.

Молитва – спілкування з Богом людини. Наказу щодо молитви в законі немає. Необхідність молитви витікає з потреби людської душі, що прагне зв'язку з Богом.

Ной – (євр. спокій), народився біля 1056 р. після створення світу і був людиною праведною. Коли Бог вирішив знищити грішне людство, Він уклав обітницю з Ноєм і повелів цьому мужу побудувати ковчег для спасіння.

Осанна – «допоможи» або «дай щастя» – урочистий оклик, яким євреї вітали Ісуса як Месію під час Його входу до Єрусалима.

Пасха – пощада; назва свята, яке Бог наказав відзначати синам Ізраїлевим на спогад про ніч, коли Господь послав Свого ангела знищити всіх першонароджених у Єгипті і пройти повз єврейські будинки, коли вивів їх із землі рабства.

Пилат – Понтій Пилат, п'ятий із римських прокураторів в Юдеї і Самарії 25–36 р. після народження Христа. Він був переконаний щодо невинності Ісуса й умив на знак цього руки.

Плоть – цим словом інколи названо людину; так названо тіло як протилежність духу; інколи в Біблії це слово вказує на

національну належність.

Потоп – «води Ноя», що були послані Богом на землю, охоплену гріхом, і затопили людство, окрім 8 душ, які спаслися в ковчезі.

Притча, приповідка – оповідання, узяте з історії чи навколишнього життя, мета якого висвітлити духовні і моральні істини.

Рай – євр. parades, тобто парк, сад. Рай Божий, небесний рай, «саме небо», яке Ісус відкрив смертю Своєю. У ньому стоїть «дерево життя», там панує любов і радість.

Содом – одне із хананейських міст, яке Бог знищив вогнем із неба.

Хам – тобто палкий, один із синів Ноя, відомий своїм неповажним ставленням до батька.

Храм – дім святилища.

Христос – грецький переклад євр. слова Месія, тобто помазаник.

Язичники – означає в буквальному витлумаченні провінціал, сільський житель. У Євангелії «ті, що не знають Бога».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Аверинцев С. С. Древнееврейская литература // История всемирной литературы : в 9-и т. –М., 1983. – Т.1.

Аверинцев С. С. Истоки и развитие раннехристианской литературы // Апокрифы древних християн : Исследование, тексты, коментарии. – М., 1989.

Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця XIX – поч. XX ст. : автореферат… канд. філол. наук. – К., 1993.

Библейская энциклопедия архимандрита Никифора. – М., 1991.

Библия. Книга священного Писания. Ветхаго и Новаго Завета. Каноническая / В русском переводе с параллельными местами. С преложением краткаго библейскаго указателя и объяснительными примечаниями пастора Б. Геце. – Стокгольм, 1988.

Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Із мови давньоєврейської на українську наново перекладена. – Видання українського біблійного товариства, 1993.

Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / переклад І. Огієнка. – Видання Українського біблійного товариства, 1993.

Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. – К., 1988.

Геге Г. Библейские истории. – М., 1990.

Геллей Г. Библейский справочник. – Санкт-Петербург, 1996.

Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. – К., 1975.

Медведєв Ф. П. Українська фразеологія. Чому ми так говоримо? – Х., 1982.

Мень А. Мировая духовная культура. Християнство. Церковь : Лекции и беседы. – М., 1994.

Мень А. Православное богослужение. Таинство. Слово и образ. – М., 1991.

Мень А. Радостная весть : Лекции. – М., 1991.

Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2-х т. – М., 1980.

На ріках вавилонських: З найдавнішої літератури Шумеру, Вавилону, Палестини / Упор. М. Москаленко, передмова І. Дьяконова. – К., 1991.

Нюстрем Э. Библейский словарь. – Торонто, 1996.

Огієнко І. Українська церква. – К., 1993.

Святе Письмо Старого та Нового Заповіту / Переклад І. Хоменка. – Рим, 1963.

Словарь книжников и книжности Древней Руси. – Вып. I (XI – XIV вв.). – М, 1987.

Сулима В. Біблія і українська література. – К., 1988.

Флавий И. Иудейская война. – Минск, 1991.

Фразеологічний словник української мови. – К., 1993. – Т.1–2.

Шевчук В. Як би я викладав уроки Біблії в середній школі // Слово і час. – 1991. – № 1.

ЗМІСТ

ПОБУДОВА СЛОВНИКА..... **4**
А..... **9**
Б..... **15**
В..... **22**
Г..... **45**
Д..... **51**
Є..... **56**
Ж..... **59**
З..... **61**
І..... **69**
Й..... **71**
К..... **72**
Л..... **82**
М..... **87**
Н..... **91**
О..... **104**
П..... **106**
Р..... **127**
С..... **129**
Т..... **147**
У..... **152**
Ф..... **156**
Х..... **157**
Ц..... **164**
Ч..... **165**
Щ..... **167**
Ю..... **167**
Я..... **169**
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ..... **172**
ТЛУМАЧЕННЯ ДЕЯКИХ СЛІВ-БІБЛЕЇЗМІВ..... **188**
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИЛ..... **193**

Навчальне видання

Жанна Василівна Колоїз
Зінаїда Павлівна Бакум

Відповідальний редактор – **Ж. В. Колоїз**
Коректор – **З. П. Бакум**

Макет і верстка – **Ж. В. Колоїз**

Підписано до друку 30.10. 2001.
Формат 60×84/16. Ум. др. арк. 5,13.
Тираж – 100 пр.

Віддруковано в ТОВ «І. В. І.»